

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
MYKOLO ROMERIO TEISĖS MOKYKLOS
TARPTAUTINĖS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS INSTITUTAS

KAMILĖ MEKŠRIŪNAITĖ
TARPTAUTINĖS TEISĖS
MAGISTRANTŪROS STUDIJŲ PROGRAMA

**VALSTYBĖS INSTITUCIJŲ VYKDOMO ASMENŲ SEKIMO PROBLEMATIKA
TEISĖS Į PRIVATAUS GYVENIMO APSAUGĄ ATŽVILGIU**

**THE PROBLEM OF SURVEILLANCE BY PUBLIC AUTHORITIES WITH
REGARD TO THE PROTECTION OF THE RIGHT TO PRIVATE LIFE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. dr. Laurynas Biekša

Vilnius, 2019

TURINYS

ĮVADAS.....	3
SĄVOKŲ SUTRUMPINIMAI	8
1. TEISĖS Į PRIVATŲ GYVENIMĄ SAMPRATA IR SANTYKIS SU VALSTYBĖS INSTITUCIJŲ VYKDOMU SLAPTO SEKIMU	9
1.1. Teisės į privatų gyvenimą samprata	10
1.1.1. Asmens duomenys ir privatus gyvenimas.....	16
1.2. Slapto sekimo ir privatumo santykis.....	19
2. PAVIENIŲ ASMENŲ SLAPTO SEKIMO PROBLEMATIKA.....	31
2.1. Slapto sekimo termino problematika	32
3.2. Slapto sekimo metu surinktų privačių pokalbių pavišėjimas žiniasklaidoje.....	46
3. MASINIO SEKIMO PROBLEMATIKA	57
3.1 Masinio sekimo samprata	58
3.2. Masinio sekimo problemos Lietuvoje	64
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	70
LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	72
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	83
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	84
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	86
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ	88

IVADAS

Problematika ir darbo aktualumas. Gyvenant naujausiais laikais visų mūsų kasdienybė yra neatsiejama nuo naujų technologijų, jų plėtros. Kasdieniniame gyvenime naudojamos išmaniosios, elektroninės technologijos ne tik palengvino žmonių gyvenimą, bendravimą, neteisėtų veiklų atskleidimą, tačiau joms įsigalėjus šiandieniniame pasaulyje tapo visai nesunku atlikti nusikalstamas veikas, teroristinius išpuolius ir panašiai. Informacinių technologijų plėtojimasis sukuria vis naujesnių ir lengvesnių galimybių gauti asmenų privačią informaciją, asmeninius duomenis. Šiame moksliniame darbe aptariamos teisėsaugos ir žvalgybos institucijos gali ne tik susipažinti su privačia informacija, tačiau ir vykdyti elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolę, jos fiksavimą bei kaupimą.

Su elektroninių technologijų amžiumi pasaulyje prasidėjo ir sunkių nusikaltimų bei teroristinių išpuolių banga, visame pasaulyje. Šie įvykiai atskleidė nacionalinio saugumo spragas ir patvirtino poreikį užkardyti teroristinius išpuolius. Valstybės ėmėsi stiprinti savo saugumą, pradėdamos rinkti ir stebėti informaciją apie vykstančią asmenų komunikaciją elektroninėje erdvėje, įskaitant telefoninius pokalbius ir elektroninį susirašinėjimą. Tačiau vykdant elektroninį asmenų stebėjimą susiduriama su kitomis problemomis, kurios pažeidžia mūsų privatų gyvenimą, kelios iš jų – neproporcingai ilgas asmenų sekimo laikotarpis, slapto sekimo metu surinktų privačių pokalbių viešinimas žiniasklaidoje ar didelio masto netikslinis asmenų stebėjimas.

Šiandieniniame gyvenime viena iš problematiškiausių ir teisinėje doktrinoje ne taip plačiai tyrinėta sritis, kuri bus nagrinėjama šiame moksliniame darbe – valstybės institucijų (tiek specialiųjų žvalgybos, tiek teisėsaugos) vykdomas slaptas elektroninis asmenų sekimas ir jo santykis su asmenų privataus gyvenimo apsauga. Autorė terminą „elektroninis sekimas“ vartoja kaip bendrą terminą, nurodantį žvalgybos arba teisėsaugos institucijų elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolę jos fiksavimas, kaupimą ir panaudojimą. Nors naudojant slaptą elektroninį asmenų sekimą yra siekiama nacionalinio saugumo, tačiau, taip pat tai kelia didelę grėsmę, kad mūsų privatus susirašinėjimas gali būti nepagrįstai ilgai stebimas valstybės tarnybų, gali būti klausomasi mūsų privačių pokalbių telefonu, stebimas mūsų naudojimasis socialiniais tinklais, taip renkant privačius duomenis ir kišantis į privatų gyvenimą bei jie gali tapti viešai prieinami plačiam asmenų ratui. Naujausi pasaulio ir Lietuvos įvykiai (E. *Snowdeno* nutekinta informacija apie JAV vykdyta masinį asmenų sekimą pasauliniu mastu, Lietuvos Respublikos Vidaus saugumo departamento paviešinti

privatūs asmenų susirašinėjimais, nepagrįstai ilgai vykstantys sekimas ir kita) parodė, kad žvalgybos ir teisėsaugos tarnybos seka ir renka asmenų privačius duomenis, nors ir turint tam teisinį pagrindą, tačiau ne visada užtikrindamos privataus gyvenimo apsaugos gerbimą. Tai yra svarbūs pavyzdžiai, kurie parodo kaip sunku skaitmeniniame amžiuje užtikrinti asmenų privataus gyvenimo apsaugą. Visuomenėje pagrįstai kyla susirūpinimas ar visais atvejais elektroninis asmenų sekimas siekiant nacionalinio saugumo yra teisėtas, būtinas ir proporcingas kišimuisi į asmens privatų gyvenimą, jo viešinimui. Visuotinis ar netikslingas duomenų rinkimas ne tik pažeidžia žmogaus teisę į privatumą, bet iškelia privatumo apsaugos dilemą.

Atliekant elektroninį asmenų sekimą gali būti šnipinėjami pavieniai arba didelė asmenų dalis (masinis sekimas). Vis daugėja technologijų, prietaisų, kuriais galima vykdyti asmens sekimą kontroliuojant atskiro individo ar individų judėjimą erdvėje, jų kontaktus su kitais, asmeninį susirašinėjimą. Tačiau dėl tokio įsiveržimo į asmenų privatų gyvenimą kyla pagrįstas nerimas ar visuomet toks įsikišimas yra proporcingas ir suderinamas su privataus gyvenimo apsauga, kuri kaip prigimtinė žmogaus teisė įtvirtinta Europos žmogaus teisių konvencijos (toliau – EŽTT) 8 straipsnyje ir Tarptautinių pilietinių ir politinių teisių pakto (toliau – TPPTP) 17 straipsnyje. Dažniausiai slapta elektroninį asmenų sekimą vykdo žvalgybos tarnybos ir teisėsaugos institucijos, tačiau ją taip pat gali vykdyti ir kitos valstybės institucijos, valstybės vardu arba savo iniciatyva.

Tai, kad slaptas sekimas gali pažeisti asmens privataus gyvenimo apsaugą dar nereiškia, kad tarnybos vykdančios sekimą turi susilaikyti nuo, bet kokio kišimosi į asmens privatų gyvenimą. Atsižvelgiant į tai, jog asmens privatumas šiuolaikiniame gyvenime yra itin saugotina vertybė jo neliečiamumo, tarnybos vykdančios sekimą dažnai nepaiso, stokojama nacionalinio reglamentavimo aiškumo ir apibrėžtumo, teisinės doktrinos kada slaptas asmenų elektroninis sekimas yra nepagrįstas įsikišimas į asmenų privatų gyvenimą dėl per ilgų slapto sekimo terminų, kada privačios informacijos paviešinimas laikomas teisės į privatų gyvenimą pažeidimu, todėl nagrinėjama tematika yra itin aktuali. Nors slapto sekimo problematika yra gana plati, tačiau dėl išvardintų priežasčių tampa tikslinga analizuoti šias daugiausia neaiškumų keliančias problemas Lietuvoje: esamą elektroninio asmenų sekimo ir privataus gyvenimo apsaugos reglamentavimą, nacionalinių teismų ir EŽTT jurisprudencijoje, išsiaiškinti kur yra riba tarp slapto elektroninio asmenų sekimo ir neteisėto kišimosi į asmens privatų gyvenimą; kokie įstatymuose esantys saugikliai galėtų užtikrinti, kad kišimasis į asmens privatų gyvenimą ir privačių duomenų kaupimas nebūtu perteklinis ir neproporcingas siekiamam tikslui. Svarbu išsiaiškinti ar žvalgybos metu surinktų privačių pokalbių viešinimas žiniasklaidoje suderinamas su tarptautine praktika, ar

asmenų sekimą reglamentuojantys nacionaliniai teisės aktai yra pakankamai išsamūs, atitinkantys EŽTT formuojamą praktiką ir gali užtikrinti proporcingą asmens teisės į privatų gyvenimą apsaugą; pateikti atskirų asmens privatumo pažeidimų atvejų, jų ypatybių bei problematikos analizę.

Temos naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Atskleistas temos aktualumas įrodo, jog šiuolaikiniuose teisiniuose santykiuose teisės į asmens privataus gyvenimo apsaugą, ypač vykdant slaptą elektroninį asmenų sekimą klausantis telefoninių pokalbių, stebint susirašinėjimą ar veiklą internete yra labai reikšminga, todėl sisteminė teisinės doktrinos, mokslinių straipsnių, apžvalgų, valstybinių institucijų ataskaitų, tarptautinių ir nacionalinių teismų praktikos analizė - būtina. Pažymėtina, jog šiame magistro baigiamajame darbe nagrinėjamai temai aktualių teisinių tyrimų bei analizės tiek tarptautinėje, tiek Lietuvos teisinėje literatūroje – nėra labai daug. Pagrindiniai tyrimai yra bendro pobūdžio, be realių pavyzdžių. Daniel J. Solove informacijos rinkimą vykdant slaptą sekimą įvardina kaip vieną iš veiksmų grupių sukeliančių privataus gyvenimo apsaugos pažeidimus,¹ B. Pranevičienė pažymi tai, kad yra atlikta labai mažai tyrimų dėl būtinybės apriboti asmens privataus gyvenimo neliečiamybę ir rinkti privataus gyvenimo duomenis,² teisinėje doktrinoje taip pat analizuojama proporcingumo principo esmė³, slapto sekimo pusiausvyrą tarp visuomenės teisės būti saugia ir asmens teisės į privatumą savo daktaro disertacijoje nagrinėjo G. Bučiūnas⁴, Eliza Watt⁵ kėlė klausimą ar masinis elektroninis sekimas, kišantis į asmens privatų gyvenimą yra pateisinamas nacionaliniu saugumu, S.D. Warrenas ir L. B. Brandeisas suformulavo tai, jog teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą – tai teisė džiaugtis gyvenimu ir teisė būti paliktam vienam,⁶ teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą turinys gana plačiai aptartas L. Meškauskaitės knygoje⁷ ir kiti.

Tyrimo tikslas. Šiuo magistriniu darbu siekiama įvertinti slapto elektroninio sekimo, kuriuo kišamasi į asmenų privatų gyvenimą slapta klausantis privačių pokalbių termino, privačių pokalbių viešinimo visuomenės informavimo priemonėse, netikslinio didelio masto elektroninio sekimo problematiką, tokių veiksmų nacionalinį, tarptautinį teisinį reguliavimą

¹ Daniel J. Solove, *Understanding privacy*, (Harvard university press,2009), 2.

² Birutė Pranevičienė, *Limiting of the right to privacy in the context of protection of national security*, (Jurisprudencija, 2011), 1609–1622.

³ Yutaka Arai-Takahashi, *The Margin of Appreciation Doctrine and the Principle of Proportionality in the Jurisprudence of the ECHR*, (Intersentia,2002): 60-91.

⁴ Gediminas Bučiūnas, „Slaptas sekimas- tinkamos pusiausvyros paieška tarp visuomenės teisės būti saugia ir asmens teisės į privatumą“ (Daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas, Mykolo Romerio universitetas,2014).

⁵ Eliza Watt „The right to privacy and the future of mass surveillance“, *The International Journal of Human Rights* 21:7, 773-799, (2017):9, <https://doi.org/10.1080/13642987.2017.1298091>.

⁶ Samuel D. Warren, Louis D. Brandeis „The right to privacy“, *Harvard Law Review*, Vol. 4, No. 5. (1890): 193, https://www.jstor.org/stable/1321160?seq=1#metadata_info_tab_contents.

⁷ Liudvika Meškauskaitė, *Teisė į privatų gyvenimą*, (Vilnius: Vilniaus universiteto teisės fakultetas, 2015).

bei teismų praktiką, tarptautinėje teisėje suformuluotų standartų kontekste. Taip pat analizuoti konkrečius asmenų sekimo atvejus, kuomet buvo nepagrįstai ilgai ar masiškai kišamasi į privatų gyvenimą, slapta surinktų privačių duomenų viešinimą žiniasklaidoje ir šių problemų teisinį vertinimą bei pasiūlyti galimas problemų sprendimo galimybes.

Tyrimo uždaviniai. Nurodytam tikslui pasiekti, keliami šie uždaviniai:

1. Atskleisti slauto elektroninio sekimo samprata, metodus, jų teisinį reglamentavimą bei santykį su teise į privataus gyvenimo apsauga;
2. Išnagrinėti valstybės institucijų vykdomo elektroninio asmenų sekimo problematiką ir pateikti galimus problemų sprendimo būdus;
3. Išnagrinėti didelio kiekio elektroninio sekimo problematika ir pateikti galimus problemų sprendimo būdus;
4. Įvertinti pateiktus realius slauto asmenų sekimo atvejus, jų problemišumą, proporcingumą ir atitikimą galiojančiam teisiniam reglamentavimui.

Baigiamojo darbo reikšmė. Tai, kad magistro baigiamasis darbas turi praktinę ir teorinę reikšmę įrodo nedidelis teisės doktrinoje esančių mokslinių darbų, straipsnių skaičius, problematikos ištyrimo lygis ir aptartas darbo aktualumas. Atkreipiamas dėmesys, kad atlikus teisinės doktrinos ir EŽTT praktikos analizę pateiktas konkrečių atvejų, kuomet kišimasis į asmens privatų gyvenimą vykdant slaptą elektroninį asmenų sekimą buvo pažeistos galiojančios teisės normos vertinimas. Šiame magistro baigiamajame darbe taip pat pateikiama teisės į privatų gyvenimą reikšmė, jos reglamentavimas, kad jos pažeidimų nustatymas vykdant slapta asmenų elektroninį sekimą ir teisėsaugos institucijoms nagrinėjant įsikišimo būtinybę siekiamam tikslui taps lengviau identifikuojamas. Darbe pateiktomis išvadomis ir pasiūlymais bus galima remtis vykdant tolimesnius mokslinius tyrimus, atsakant į naujai kylančius neišnagrinėtus klausimus.

Tyrimo metodika. Atsižvelgiant į šio mokslinio darbo problematiką ir jam keliamą tikslą, buvo panaudoti, duomenų rinkimo ir duomenų analizės, lyginamasis bei loginis, mokslinio tyrimo metodai. Analizuojant privataus gyvenimo apsaugos pažeidimus vykdant slaptą sekimą, vienas pagrindinių duomenų rinkimo ir analizės metodų, buvo pasirinkta *dokumentų analizė*. Jis panaudotas, nagrinėjant norminę bazę (nacionalinius teisės aktus, tarptautines ir Europos Sąjungos sutartis, Lietuvos teismų ir tarptautinę jurisprudenciją, apžvalgas, ataskaitas) ir specialiąją mokslinę literatūrą (mokslinius straipsnius ir kitus teisės mokslininkų darbus). Magistro baigiamajame darbe naudojami ir kiti duomenų analizės metodai: *lyginamuoju metodu*, sugretinus skirtingas teisės mokslininkų idėjas, išskirtos skirtingų autorių mintys ir apžvelgta kaip jų pozicijos atsispindi teismų sprendimuose dėl

vykdant slaptą elektroninį asmenų sekimą pažeistos asmenų teisės į privataus gyvenimo apsaugą; iškelti uždaviniai pasiekti *lingvistiniu metodu*; remiantis *loginiu metodu* identifikuotos ir įvertintos esminės privataus gyvenimo pažeidimo problemos, vykdant slaptą asmenų sekimą, įvertintas nacionalinis reglamentavimas ir nustatyti jo trūkumai, suformuluotos darbo išvados ir pasiūlymai; *apibendrinimo metodas* panaudotas, reziumuojant surinktą medžiagą bei jos pagrindu darant atitinkamas išvadas.

Tyrimo struktūra. Atsižvelgiant į magistro baigiamojo darbo tikslą, iškeltus uždavinius bei tyrimo problematiką, dėstomoji dalis skirstoma į tris skyrius: teisės į privatą gyvenimą sampratą ir santykį su slaptu elektroniniu sekimu, pavienių asmenų slapto sekimo problematiką ir masinio sekimo problematiką.

Siekiant sistemingo tyrimo, darbe pateikiama nagrinėjamos teisės reikšmė bei prasmė, todėl tyrimas pradedamas teisės į privataus gyvenimo apsaugą sampratos pateikimu, taip kaip ji suprantama ir formuluojama tarptautinėje ir nacionalinėje teisės doktrinoje, EŽTT ir nacionalinių teismų jurisprudencijoje, privataus gyvenimo apsaugos ir slapto asmenų sekimo santykis. Antrajame ir trečiajame skyriuose tiriama tiek masiniu, tiek pavienių asmenų atžvilgiu vykdomas valstybės tarnybų sekimo problematika nagrinėjant realius atvejus pasaulyje ir Lietuvoje, analizuojant teises ataskaitas, pateikiant pavyzdžius kaip tai gali pažeisti teisę į privatą gyvenimą.

Pažymėtina, kad šiame magistro darbe didžiausias dėmesys skiriamas EŽTT priimtiems sprendimams, tarptautinei ir nacionalinei teisei doktrinai, teismų praktikai, tarptautinių organizacijų ataskaitoms.

Ginamieji teiginiai.

1. Nacionaliniuose LR įstatymuose numatytas slapto sekimo terminas yra nedetalus, neatitinka EŽTT numatytų minimalių garantijų, todėl galimi neproporcingai ilgi kišimosi į privatą gyvenimą terminai.

2. Privačių pokalbių turinio paviešinimas žiniasklaidoje nesuderinamas su Europos žmogaus teisių konvencijos (toliau – EŽTK) 8 str.

3. LR įstatymuose reglamentuojančiuose slaptą elektroninį sekimą, nėra įtvirtinti saugikliai galintys užkirsti kelią masiniam elektroniniam sekimui.

Sąvokų sutrumpinimai

EŽTT – Europos Žmogaus Teisių Teismas

EŽTK – Europos Žmogaus teisių konvencija;

VSD – Valstybės saugumo departamentas

FNTT – Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybą

LR KŽĮ – Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas

LR KĮ – Lietuvos Respublikos žvalgybos įstatymas

LR BPK – Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas

LR KSĮ – Lietuvos Respublikos kibernetinio saugumo įstatymas

VDAI – Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija

1. TEISĖS Į PRIVATŲ GYVENIMĄ SAMPRATA IR SANTYKIS SU VALSTYBĖS INSTITUCIJŲ VYKDOMU SLAPTU SEKIMU

Teisė į asmens privataus gyvenimo apsaugą vis dažniau minima šiuolaikinėje visuomenėje. Pasaulyje didėjant teroristinių bei kitų nusikaltimų mastui siekiant užkirsti tam kelią mes prarandame savo privatumą, kurio negalime patys kontroliuoti. Norint išsiaiškinti kaip galėtume ginti savo privatumą pirmiausia būtina išsiaiškinti kas tai yra – privatumas, koks jo neliečiamumo turinys. Privatumo sąvokos vystymąsi paveikė tiek kintantis asmeninio gyvenimo suvokimas, tiek įvykiai sukūrę pasaulį. EŽTT savo sprendimuose pamini, kad valstybių institucijos vykdydamos slaptą sekimą privalo gerbti žmogaus teises ir laisves, kurias numato EŽTK ir viena iš jų aptariamų šiame moksliniame darbe – EŽTK 8 str. įtvirtinta teisė į privataus gyvenimo gerbimą. Svarbu išsiaiškinti santykį tarp privataus gyvenimo neliečiamumo ir teisės kištis į asmenų privatų gyvenimą naudojant elektroninio sekimo priemones.

Pasak L. Meškauskaitės Lietuvoje dar nepakankamai yra susiformavusi asmenų teisinė sąmonė identifikuojant privatumo pažeidimus. Dažnai net susitaikoma su labai šiurkščiais įsikišimais į žmogaus teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą faktais, nes žmonės dažnai nesuvokia, kad jų teisės yra pažeidinėjamos bei nežino kaip jas apginti, todėl labai svarbu atsižvelgti į tarptautinę praktiką.

Kaip yra žinoma asmens duomenų apsauga yra tiesiogiai susijusi su privatumo samprata. Teisinėje doktrinoje pirmiau minėta asmens neturtinė teisė yra laikoma teisės į privataus gyvenimo apsaugą dalimi. Todėl šiame magistro baigiamajame darbe pirmiau autorė aptars privatumo sąvoką, remdamasi tarptautiniais, Europos Sąjungos bei nacionaliniais teisės aktais ir teisine doktrina.

Teisinėje valstybėje dažnai kyla klausimas kam suteikti prioritetą? Vieno individualaus asmens privatumui ar visos visuomenės gerovei. Ar reikėtų nepamiršti ir to ir to? Kur slypi atsakymas?

1.1. Teisės į privatą gyvenimą samprata

Siekiant pateikti asmens teisės į privatą gyvenimą sąvoką yra svarbu pažymėti, jog kiekvienas asmuo savo privataus gyvenimo ribą gali suvokti labai individualiai. Kas vienam asmeniui yra privatu, kitam tai gali būti visiškai nesuprantama ir asmuo to gali visiškai neslėpti nuo kitų. Šiandieniniame pasaulyje riba tarp privataus gyvenimo apsaugos ir privačios informacijos patekimo į viešumą tampa vis trapesnė. Tobulėjant technologijoms užtenka tik vieno kompiuterio klavišo spustelėjimo ir privati asmens informacija gali būti prieinama plačiajai visuomenei. Baigiamojo darbo autorė pažymi, kad nagrinėti asmens privatumo apsaugos teisinį reglamentavimą tarptautiniu ir nacionaliniu lygmeniu yra svarbu, nes piktnaudžiaujant vis tobulėjančioms kompiuterinėms technologijoms didėja ir pažeidimų prieš individualių asmenų privatą gyvenimą. Alan Westin 1967 metais privatumą apibrėžė, kaip žmonių norą laisvai pasirinkti, kokiomis aplinkybėmis ir koku mastu jie atskleis save, savo požiūrį ir elgesį kitiems.⁸ Tačiau privatumas pats savaime yra laikytinas labai plačia koncepcija, galima išskirti svarbiausius asmens privatumo bruožus: tai yra viena pagrindinių asmens vertybių, be kitų dalykų tai apima ir minčių laisvę, kūno kontrolę, vienatvę namuose, informacijos apie save kontrolę, garbės ir orumo (reputacijos) apsaugą ir taip toliau.⁹ Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo teismo teisėjas S.D. Warrenas ir L. B. Brandeisas suformulavo tai, jog teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą – „teisė džiaugtis gyvenimu“ (*The right to enjoy life*) „teisė būti paliktam vienam“ (*The right to privacy*).¹⁰

Jungtinių Amerikos Valstijų mokslininkas William L. Prosser Privatumo tiksliai neapibrėžė, o apibūdino šios teisės pažeidimą kaip: „Įsikišimą į žmogaus atskirtį ar vienatvę, arba į jo privačius reikalus; viešą atskleidimą privačių nepatogių faktų apie asmenį; viešai atskleisti duomenys, kurie iškreipia tiesą apie asmenį.“¹¹ Glen Thesslin savo disertacijoje aptaria įvairius privatumo aspektus daugiausiai dėmesio skirdamas privatumo apsaugos sąvokoms: „Privatumas kaip prigimtine žmogaus teisė, kaip siekiamas tikslas įvairiapusiam žmogaus vystymuisi ir privatumo praradimą, kuomet privatūs asmens duomenys yra prarandami siekiant nacionalinio saugumo.“¹² Prof. Dr. Alexandra Rengel pažymi, jog

⁸ Alan F Westin, *Privacy and Freedom*, (New York, Atheneum), 7.

⁹ Daniel J. Solove, *Conceptualizing Privacy* (*California Law review*, Vol. 90:1087, 2002): 1088, <https://scholarship.law.berkeley.edu/californialawreview/vol90/iss4/2/>.

¹⁰ Warren, Brandeis, supra note 6: 193.

¹¹ William L. Prosser, „Privacy“, *48 California Law review* 383 (1960): 392-394, <https://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3157&context=californialawreview>.

¹² Glen Thesslin, „Being Private in the Surveillance Society - The concept of privacy in the age of terror, CCTV and electronic surveillance“ (Magistrinis darbas School of Global Studies, University of Gothenburg School of Business and Social Sciences, Roehampton University Department of Archaeology and Social Anthropology, University of Tromsø, 2011), 14, <https://munin.uit.no/handle/10037/3511>.

tradiciškai teisė į privatų gyvenimą vystosi kartu su technologijomis ir nuolat keičiasi, kad atitiktų naujųjų technologijų naujoves.¹³

Minėta teisė pirmą kartą tarptautiniu mastu buvo įtvirtinta 1948 m. gruodžio 10 d. Jungtinių Tautų Generalinės asamblėjos priimtos Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 12 straipsnyje. Šis straipsnis skelbė „Niekas neturi patirti savavališko kišimosi į jo asmeninį ir šeimos gyvenimą, jo būsto neliečiamybę, korespondencijos slaptumą, kėsintis į jo garbę ir reputaciją. Teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą įtvirtinta ir – Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1966 m. gruodžio 16 d. priimtame Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte (toliau – TPPTP) 17 straipsnyje, kuris skelbia, kad „niekas neturi patirti savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, jo būsto neliečiamybę, susirašinėjimo slaptumą, neteisėto kėsintis į jo garbę ir orumą. Kiekvienas asmuo turi teisę į įstatymo apsaugą nuo tokio kišimosi arba tokių pasikėsinimų“. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas 1988 m. balandžio 7 d. bendrajame komentare Nr. 16 pateikė šios nuostatos turinio aiškinimą ir nurodė, kad žmogaus privatus gyvenimas privalo būti apsaugotas nuo bet kokios intervencijos, nepaisant ją atliekančio subjekto: valstybės institucijos, juridinio ar fizinio asmens. Taip pat, buvo akcentuotas įpareigojimas valstybėms narėms priimti teisės aktus ir sukurti priemonių sistemą, kuria bus numatytas ne tik bet kokio kišimosi į žmogaus asmeninį gyvenimą draudimas, bet ir apsauga nuo tokios intervencijos. Minėtame komentare buvo nurodyta, kad bet kokio pobūdžio stebėjimas yra laikomas kišimusi į asmens privatų gyvenimą. Atsižvelgiant į Žmogaus teisių komiteto pateiktą komentarą galima teigti, kad tiek pavienių asmenų, tiek ir masinis slaptas asmenų elektroninių ryšių sekimas klausant pokalbių, stebint elektroninį susirašinėjimą, privačių duomenų rinkimas ir panašiai taip pat yra laikomas kišimusi į privatų gyvenimą, kuris turi vykti laikantis EŽTT praktikoje, tarptautinės teisės principuose ir nacionalinės teisės aktuose numatytų teisės normų.¹⁴

Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 12 straipsnyje įtvirtinta, kad „Niekas neturi patirti savavališko kišimosi į jo privatumą, šeimos gyvenimą, buitį ar susirašinėjimą arba kėsintis į jo garbę ir reputaciją. Kiekvienas turi teisę į įstatymo apsaugą nuo tokio kišimosi arba kėsintis“¹⁵. *Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 7 straipsnis visiems asmenims Europos Sąjungoje garantuoja pagarbą privačiam ir šeimos gyvenimui:*

¹³ Alexandra Rengel, „Privacy in the 21st Century Leiden.Boston“, *Brill / Nijhoff vol. 5* (2013): 40, cituota iš F. Hernandez, *Litigating the right to privacy: A Survey of Current Issues*, (PLI/Pat,1996) 425,429.

¹⁴ „CCPR General Comment No. 16: Article 17 (Right to Privacy), The Right to Respect of Privacy, Family, Home and Correspondence, and Protection of Honour and Reputation“, UN Human Rights Committee (HRC) (1988), <https://www.refworld.org/docid/453883f922.html>.

¹⁵ „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija“ Valstybės žinios, Nr. 68-2497 (2006)12 straipsnis.

„Kiekvienas asmuo turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir komunikacijos slaptumas.“¹⁶

Teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą yra įtvirtinta ir viename svarbiausių žmogaus teisių dokumentų Europoje – EŽTK 8 straipsnis., kurio pirmoji dalis skelbia: „*Kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas*“. Antroji šio straipsnio dalis skelbia, kad „*Valstybės institucijos neturi teisės apriboti naudojimosi šiomis teisėmis, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus ir, kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, visuomenės saugos ar šalies ekonominės gerovės interesams, siekiant užkirsti kelią viešos tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat žmonių sveikatai ar moralei arba kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti*“.¹⁷ Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje pateikta informacija leidžia daryti išvadą, kad Konvencija pirmiausiai gina asmens privataus gyvenimo neliečiamumą nuo valstybės ir jos institucijų. Pasak Liudvikos Meškauskaitės tokia konstrukcija yra logiška, nes valstybė siekdama Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje numatytų tikslų gali taikyti asmens privataus gyvenimo ribojimus. Tačiau EŽTT yra pabrėžęs, kad valstybė yra įpareigojama susilaikyti nuo aktyvaus kišimosi į asmenų privatų gyvenimą. Tai reiškia, kad valstybė privalo nacionaliniuose įstatymuose nustatyti žmogaus teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą gynimo būdus ir užtikrinti asmeniui tinkama teisinę gynybą teisės pažeidimo atveju.¹⁸ Taigi, tiek pavienių asmenų, tiek masinis asmenų sekimas yra suprantamas, kaip teisės į privatumą, į asmens individualumą, jo būvimą savimi valstybės institucijų kišimasis, nepamirštant to, kad teisė į privatumą gali būti ribojama kitų interesų labai ir esant tam tikroms sąlygoms, tačiau tik su sąlyga, kad įsikišimas nėra savavališkas arba neteisėtas bei juo nepiktinaudžiuojama.

Tiek EŽTK, tiek ir kituose tarptautiniuose susitarimuose privatumas įvardijamas gana abstrakčiai, todėl platesnio jo išaiškinimo reikia ieškoti EŽTT praktikoje. Byloje *Niemetz prieš Vokietiją* teismas aiškino, kad sąvoka „privatus gyvenimas“ būtų laikoma pernelyg apribota, jeigu tai būtų laikoma tik „vidinė asmens sritis“ (*inner circle*), kurioje asmuo gyvena savo privatų gyvenimą, neįtraukiant išorinio pasaulio. Taip pat sprendime pažymima, kad pagarba privačiam gyvenimui tam tikra apimtimi turi apimti ir teisę kurti ir plėtoti santykius su kitais asmenimis, taip pat šios sąvokos aiškinimas turėtų apimti ir asmens darbinę veiklą, nes per savo profesinį gyvenimą asmenys turi reikšmingą galimybę plėtoti savo santykius su išoriniu

¹⁶ „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“, 2012/C 326/02, žiūrėta 2019-02-03 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=EN>.

¹⁷ „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, *Valstybės žinios* 40, 987 (1995), 8 str.

¹⁸ Meškauskaitė, *supra note 7*.

pasauliu.¹⁹ Taigi iš šio ir kitų teismo sprendimų galima suprasti ir vertinti sąvoką „privatus gyvenimas“ plečiamai, neapribojant šios sąvokos reikšmės.

Darbas žmogaus gyvenime gali užimti labai svarbią ir didelę dalį, tuomet gali tapti sunku atskirti kuomet tai yra jo privatus gyvenimas ir kuomet nebe. Dėl šios priežasties EŽTT jau ankstesniame savo sprendime - *Huvig prieš Prancūziją*²⁰ padarė išvadą, kad pokalbis telefonu, net jeigu apima ir verslo, ir privačius skambučius, vis tiek tai yra laikoma kaip kišimasis į privatų gyvenimą.²¹ Iš to galima suprasti, kad privataus gyvenimas neturėtų būti suprantamas ir aiškinamas labai siaurai, autorės nuomone šiuolaikiniame technologijų pasaulyje mūsų privataus gyvenimo įvardijimas įgijo naują prasmę ir apėmė daug kitų dalykų.

Nagrinėjant asmens teisės į privatumą sampratą nacionaliniu lygmeniu, Lietuvoje asmens teisė į privatumą įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. Jos 22 straipsnis imperatyviai nurodo:

- „„Žmogaus privatus gyvenimas neliečiamas“
- „Asmens susirašinėjimas, pokalbiai telefonu, telegrafo pranešimai ir kitoks susižinojimas neliečiami“
- „Informacija apie privatų asmens gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą“.²²

Konstitucija saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, kėsinosi į jo garbę ir orumą. Pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją „privatus žmogaus gyvenimas – tai individo asmeninis gyvenimas: gyvenimo būdas, šeimyninė padėtis, gyvenamoji aplinka, santykiai su kitais asmenimis, individo pažiūros, įsitikinimai, įpročiai, jo fizinė bei psichinė būklė, sveikata, garbė, orumas ir kita. Konstitucijos 22 straipsnio normose įtvirtintas žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumas suponuoja asmens teisę į privatumą. Žmogaus teisė į privatumą apima asmeninio, šeimos ir namų gyvenimo, garbės ir reputacijos neliečiamumą, asmens fizinę ir psichinę neliečiamybę, asmeninių faktų slaptumą, draudimą skelbti gautą ar surinktą konfidencialią informaciją ir kita.“²³ Taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimuose išskiriama tai, jog žmogaus teisė į privatumą nėra absoliuti. Pagal Konstituciją riboti konstitucines žmogaus teises ir laisves, tarp jų ir teisę į privatumą, galima, jeigu yra laikomasi šių sąlygų: tai daroma laikantis įstatymų; ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes. Tam, kad ribojimai būtų teisėti

¹⁹ Niemetz v. Germany, Eur. Ct. H. R. Case 13710/88 (1992), § 29,30.

²⁰ Huvig v. France, Eur. Ct. H. R., Case 11105/84 (1990). § 8, 25

²¹ Niemetz v. Germany, *op.cit.*, § 29

²² „Lietuvos Respublikos Konstitucija.“, *Valstybės žinios* 33, 1014 (1992)22 straipsnis.

²³ *Ibid.* 22 str.

ir nebūtų paneigiama privataus gyvenimo kaip prigimtinės teisės esmė, ribojimai turi būti pagrįsti laikantis proporcingumo principo (*Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. ir 2002 m. spalio 23 d. nutarimai*).²⁴

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos vertybės (tarp jų ir šiame magistriniame darbe aptariama teisė į privatų gyvenimą) sudaro darnią sistemą, tarp jų yra pusiausvyra. Remiantis Konstitucinio teismo nutarimu negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo įstatymais įtvirtinant informacijos laisvės įgyvendinimo garantijas būtų sudaromos prielaidos pažeisti kitas konstitucines vertybes (tarp jų ir teisę į privatų gyvenimą). Konstitucinis Teismas 1999 m. kovo 16 d. nutarime konstatavo, jog Konstitucijos saugomų vertybių sandūroje turi būti rasti sprendimai, užtikrinantys, kad nei viena konstitucinė vertybė nebus paneigta ar apribota.²⁵

Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymo (toliau – VIĮ) 14 straipsnio 1 dalis numato pareigą rengiant ir platinant viešąją informaciją užtikrinti žmogaus teisę į privataus pobūdžio informacijos apsaugą. Vadovaujantis VIĮ 2 straipsnio 45 dalimi, privataus pobūdžio informacija – žmogaus teisės į privataus gyvenimo apsaugą užtikrinimo požiūriu neskelbtina informacija apie žmogaus asmeninį ir jo šeimos gyvenimą, jo sveikatą ir kita. Privataus gyvenimo samprata yra atskleista VIĮ 2 straipsnio 46 dalyje, kurioje nurodoma, jog privatus gyvenimas – „asmeninis žmogaus, jo šeimos gyvenimas, gyvenamoji aplinka, kurią sudaro fizinio asmens gyvenamoji patalpa, jai priklausanti privati teritorija ir kitos privačios patalpos, kurias fizinis asmuo naudoja savo ūkinei, komercinei ar profesinei veiklai, taip pat fizinio asmens psichinė ir fizinė neliečiamybė, garbė ir reputacija, slapti asmeniniai faktai, fizinio asmens fotonuotraukos ar kiti atvaizdai, informacija apie fizinio asmens sveikatą, privatus susirašinėjimas ar kitoks ryšio palaikymas, fizinio asmens pažiūros, įsitikinimai, įpročiai ir kiti duomenys, kuriuos galima naudoti tik jam sutikus.“²⁶ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. rugsėjo 10 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. A525 - 1460/2012 paminėtina, jog VIĮ 2 straipsnio 45 dalyje nėra pateiktas baigtinis sąrašas duomenų, kurie laikytini privataus pobūdžio informacija. Todėl kiekvienu individualiu atveju būtina vertinti, ar tam tikra informacija, atsižvelgiant į jos turinį, laikytina privačia.²⁷ Lietuvos

²⁴ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnio ir 14 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ 2002 m. spalio 23 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta311/content>.

²⁵ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnio ir 14 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ 2002 m. spalio 23 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta311/content>.

²⁶ „Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas“ Valstybės žinios, 71-1706 (1996), galiojanti suvestinė redakcija 2019-01-01 - 2019-06-30, 2 str. 46 d.

²⁷ „LVAT praktikos apžvalga“ 2016 m. lapkričio 1 d. – 2016 m. lapkričio 30 d.:

13. <https://www.lvat.lt/data/public/uploads/2018/01/lvat-praktikos-apzvalga-2016-11-01-2016-11-30.pdf>.

Respublikos Civilinio kodekso antroje knygoje įtvirtinta teisė į privatų gyvenimą ir jo neliečiamumas:

1. „Fizinio asmens privatus gyvenimas neliečiamas. Informacija apie asmens privatų gyvenimą gali būti skelbiama tik jo sutikimu. Po asmens mirties tokį sutikimą gali duoti jo sutuoktinis, tėvai ar vaikai.

2. Privataus gyvenimo pažeidimu laikomas neteisėtas įėjimas į asmens gyvenamąsias ir kitokias patalpas, aptvertą privačią teritoriją, neteisėtas asmens stebėjimas, neteisėtas asmens ar jo turto apieškojimas, asmens telefoninių pokalbių, susirašinėjimo ar kitokios korespondencijos bei asmeninių užrašų ir informacijos konfidencialumo pažeidimas, duomenų apie asmens sveikatos būklę paskelbimas pažeidžiant įstatymų nustatytą tvarką bei kitokie neteisėti veiksmai.

3. Draudžiama rinkti informaciją apie privatų asmens gyvenimą pažeidžiant įstatymus. Asmuo turi teisę susipažinti su apie jį surinkta informacija, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis. Draudžiama skleisti surinktą informaciją apie asmens privatų gyvenimą, nebent, atsižvelgiant į asmens einamas pareigas ar padėtį visuomenėje, tokios informacijos sklaidymas atitinka teisėtą ir pagrįstą visuomenės interesą tokią informaciją žinoti.

4. Privataus asmens gyvenimo duomenų, nors ir atitinkančių tikrovę, paskelbimas, taip pat asmeninio susirašinėjimo paskelbimas pažeidžiant šio straipsnio 1 ir 3 dalyse nustatytą tvarką, taip pat įėjimas į asmens gyvenamąjį būstą be jo sutikimo, išskyrus įstatymų numatytas išimtis, asmens privataus gyvenimo stebėjimas ar informacijos rinkimas apie jį pažeidžiant įstatymą bei kiti neteisėti veiksmai, kuriais pažeidžiama teisė į privatų gyvenimą, yra pagrindas pareikšti ieškinį dėl tokiomis veiksmais padarytos turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo.“²⁸

Kaip jau buvo minėta Daniel J. Solove informacijos rinkimą vykdant slapta sekimą įvardina kaip vieną iš veiksmų grupių sukeliančių privataus gyvenimo apsaugos pažeidimus,²⁹ B. Pranevičienė pažymi tai, kad yra atlikta labai mažai tyrimų dėl būtinybės apriboti asmens privataus gyvenimo neliečiamybę ir rinkti privataus gyvenimo duomenis,³⁰ teisinėje doktrinoje taip pat analizuojama proporcingumo principo esmė³¹ ir kita. Mokslinėje doktrinoje taip ir nėra išnagrinėtas proporcingumas tarp būtinumo vykdyti slapta elektroninį sekimą ir privataus gyvenimo apsaugos.

²⁸ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas,“ *Valstybės žinios* 36, 1340 (2002), 2.23 str., suvestinė redakcija nuo 2019-01-11, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2E7C18F61454>.

²⁹ Daniel J. Solove „Understanding privacy“ *Harvard university press* (2009):2.

³⁰ Birutė Pranevičienė, “Limiting of the right to privacy in the context of protection of national security,“ *Jurisprudencija* 18, 4 (2011): 1609–1622.

³¹ Yutaka Arai-Takahashi, *supra note* 3: 60-91.

Reikia nepamiršti, kad, nors D. J. Solove privatumą įvardina, kaip pamatinę teisę, esminę laisvę, demokratijos, psichologinės gerovės garantija, individualumas ir kūrybiškumas, taip pat ir yra daugybė įstatymų, saugančių teisę į privatumą,³² tačiau reikia pripažinti, kad teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą nėra absoliuti. EŽTK 8 str. 2 dalis numato, kad „Valstybės institucijos neturi teisės apriboti naudojimosi šiomis teisėmis, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus ir, kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, visuomenės saugos ar šalies ekonominės gerovės interesams, siekiant užkirsti kelią viešos tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat žmonių sveikatai ar moralei arba kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti“.³³

Dėl minėtos priežasties šiame magistriniame darbe yra svarbu analizuoti koks santykis sieja aktualiausius slapto elektroninio sekimo probleminius atvejus ir privataus gyvenimo kaip pamatinės vertybės neliečiamumą. Aptarti ir aprašyti, kokie privataus gyvenimo pažeidimai yra sukelti vykstant elektroninį asmenų sekimą.

1.1.1. Asmens duomenys ir privatus gyvenimas

Pagal Europos Tarybos 1981 m. Konvencijoje asmenų apsauga, susijusi su automatiniu asmens duomenų tvarkymu „asmens duomenys“ apibrėžiama kaip bet kokia informacija apie asmenį iš kurios jį galima identifikuoti. Asmens duomenų apsauga ir saugojimas akivaizdžiai patenka į privataus gyvenimo apimtį, kurią saugo Konvencijos 8 straipsnis.³⁴ Asmens duomenys yra paraleli neturtinė teisė kartu su privataus gyvenimo apsauga. Asmens duomenų apsauga išplaukia iš Žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnyje numatytos jau šiame moksliniame darbe aptartos teisės.³⁵ EŽTT yra konstatavęs, kad asmens duomenų apsauga yra labai svarbi asmens teisė į pagarbą asmeninį ir šeimos gyvenimą.³⁶

Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (toliau – Chartija) 8 straipsnyje „Asmens duomenų apsauga“ numatyta:

„1. Kiekvienas turi teisę į savo asmens duomenų apsaugą.

2. Tokie duomenys turi būti tinkamai tvarkomi ir naudojami tik konkrečioms tikslams ir tik atitinkamam asmeniui sutikus ar kitais įstatymo nustatytais teisėtais pagrindais.

³² Solove, D. J., op. cit. , 5.

³³ „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija,“ *Valstybės žinios* 40, 987 (1995), 8 str.

³⁴ Council of Europe/European Court of Human Rights „Internet: case-law of the European Court of Human Rights“ ECHR Updated: June 2015“ (2011):7, prieiga per internetą: https://www.echr.coe.int/Documents/Research_report_internet_ENG.pdf.

³⁵ David Bainbridge, *Data Protection Law Second Edition* (XPL Law, 2005), 168-169.

³⁶ S. and Marper v. United Kingdom, Eur. Ct. H. R. Case 30562/04 and 30566/04 (2008), § 41, 4.

Kiekvienas turi teisę susipažinti su surinktais jo asmens duomenimis bei į tai, kad jie būtų ištaisomi.³⁷

Europos Sąjungos sutarties ir sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 16 straipsnio 2 dalyje pripažįstama, kad teisė į asmens duomenų apsaugą yra pagrindinė teisė.

Europos Sąjungos teisingumo teismas (toliau – ESTT) yra nusprendęs, jog sąvoka „asmens duomenys“ yra plati³⁸ ir apima, pavyzdžiui, „asmens pavardę, susietą su šio asmens telefono numeriu ar informacija apie jo darbo sąlygas ar pomėgius“³⁹, jo adresą⁴⁰, jo dienos darbo ir poilsio laikotarpius bei atitinkamas pertraukas ar pauzes⁴¹, tam tikrų įmonių mokamas pajamas ir šių išmokų gavėjus⁴², fizinių asmenų darbo arba kapitalo pajamas ir jų turtą⁴³.⁴⁴

Siekiant sureguliuoti asmens duomenų tvarkymą, o kartu užtikrinti šių duomenų apsaugą, buvo priimtas 2016 m. balandžio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB (toliau – Reglamentas) ir šio Reglamento sudedamoji dalis Europos parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2016/680 2016 m. balandžio 27 d. dėl fizinių asmenų apsaugos kompetentingoms institucijoms tvarkant asmens duomenis nusikalstamų veikų prevencijos, tyrimo, atskleidimo ar baudžiamojo persekiojimo už jas arba bausmių vykdymo tikslais ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo, ir kuriuo panaikinamas Tarybos pamatinis sprendimas 2008/977/TVR (toliau – Direktyva)⁴⁵.

³⁷ Generalinė advokatė Eleanor Sharpston, „Asmens duomenys ir tvarkymas – Teisinė analizė“, (2013 m. gruodžio 12 d.) 3 punktas.

http://curia.europa.eu/juris/document/document_print.jsf;jsessionid=9ea7d2dc30d50a6d486977e64c969dbb9eefbd09f705.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxuNbxr0?doclang=LT&text=&pageIndex=0&part=1&mode=DOC&docid=145566&occ=first&dir=&cid=63247

³⁸ ESTT 2003 m. lapkričio 6 d. sprendimas

baudžiamojoje byloje prieš Bodil Lindqvist, C-101/01 § 24,

<http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf;jsessionid=EC693A985FC573592F53D72679F121E3?text=&docid=48382&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=5770645>.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ ESTT 2009 m. gegužės 7 d. Sprendimas College van burgemeester en wethouders van Rotterdam prieš M. E. E. Rijkeboer, C-553/07, Rink. p. I-3889, §42,

<http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-553/07>.

⁴¹ ESTT 2013 m. gegužės 30 d. sprendimas byloje Worten – Equipamentos para o Lar SA Prieš Autoridade para as Condições de Trabalho (ACT), C-342/12 § 19 ir 22,

<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=137824&pageIndex=0&doclang=LT&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=5772399>

⁴² ESTT 2003 m. gegužės 20 d. sprendimas sujungtose bylose Rechnungshof (C-465/00) prieš Österreichischer Rundfunk ir kt. ir Christa Neukomm (C-138/01) ir Joseph Lauer mann (C-139/01) prieš Österreichischer Rundfunk, Rink. p. I-4989 § 64,

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?qid=1557001584047&uri=CELEX:62000CJ0465>

⁴³ ESTT 2008 m. gruodžio 16 d. sprendimas Tietosuojavaltuutettu prieš Satakunnan Markkinapörssi Oy ir Satamedia Oy, C-73/07, Rink. p. I-9831 § 35,37

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62007CJ0073>.

⁴⁴ Sharpston, *supra note* 38:44.

⁴⁵ Europos parlamento ir Tarybos Direktyva (ES) 2016/680 2016 m. balandžio 27 d. dėl fizinių asmenų apsaugos kompetentingoms institucijoms tvarkant asmens duomenis nusikalstamų veikų prevencijos, tyrimo, atskleidimo ar baudžiamojo persekiojimo už jas arba bausmių vykdymo tikslais ir dėl laisvo tokių duomenų

Minėto Reglamento nuostatos buvo perkeltos į nacionalinę teisę – Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymą. Minėtosios Direktyvos vienas iš tikslų: palengvinti laisvo asmens duomenų judėjimo tarp kompetentingų institucijų nusikalstamų veikų prevencijos, tyrimo, atskleidimo ar baudžiamojo persekiojimo už jas arba bausmių vykdymo, apsaugos nuo grėsmių visuomenės saugumui ir jų prevencijos, tikslais Europos Sąjungoje ir tokių asmens duomenų perdavimas trečiosioms valstybėms bei tarptautinėms organizacijoms, kartu užtikrinant aukšto lygio asmens duomenų apsaugą.⁴⁶

Pagal Reglamentą asmens duomenys tai „bet kokia informacija apie fizinį asmenį, kurio tapatybė nustatyta arba kurio tapatybę galima nustatyti (duomenų subjektas): fizinis asmuo, kurio tapatybę galima nustatyti, yra asmuo, kurio tapatybę tiesiogiai ar netiesiogiai galima nustatyti, visų pirma pagal identifikatorių – vardą ir pavardę, asmens identifikavimo numerį, buvimo vietos duomenis ir interneto identifikatorių arba pagal vieną ar kelis to fizinio asmens, fiziologines, genetines, psichines, ekonomines, kultūrines ar socialinės tapatybės požymius“⁴⁷. Duomenų tvarkymas šiame Reglamente suprantamas kaip „bet kokia automatizuotomis arba neautomatizuotomis priemonėmis su asmens duomenimis ar asmens duomenų rinkiniais atliekama operacija ar operacijų seka, kaip antai rinkimas, įrašymas, rūšiavimas, sisteminimas, saugojimas adaptavimas ar keitimas, išgava, susipažinimas, naudojimas, atskleidimas persiunčiant, platinant ar kitu būdu sudarant galimybę jais naudotis, taip pat sugretinimas ar sujungimas su kitais duomenimis, apribojimas, ištrynimas arba sunaikinimas“.⁴⁸

Nagrinėjant tarptautiniuose ir Lietuvos teisės aktuose įtvirtintas, teismų ir teisės mokslo plėtojamas teisės į privatų gyvenimą sampratas matyti, kad sudedamąja teisės į privatų gyvenimą dalimi yra laikoma informacija apie asmenį ir šios informacijos apsauga. Informaciją apie fizinį asmenį (vardas, pavardė, gyvenamoji vieta, išsilavinimas, narystė vienoje ar kitoje organizacijoje, įsitikinimai ir pan.) įprasta vadinti asmens duomenimis. Taigi asmens duomenys yra vienas iš asmens privataus gyvenimo elementų, o su šių duomenų rinkimu ir naudojimu susijusi veikla turi mažesnę ar didesnę įtaką asmens privačiam gyvenimui. Garantuojant asmens teisę į privatų gyvenimą, kartu garantuojama ir jo asmens duomenų apsauga, o kita vertus – užtikrinant asmens duomenų apsaugą yra saugomas ir asmens privatus gyvenimas.

judėjimo, ir kuriuo panaikinamas Tarybos pamatinis sprendimas 2008/977/TVR“; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lt/TXT/?uri=CELEX:32016L0680>.

⁴⁶ Ibid., 4 punktas.

⁴⁷ „2016 m. balandžio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB“ 4 str., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2016:119:FULL&from=EN>

⁴⁸ Ibid., 4 straipsnis.

Kaip matyti, asmens duomenų teisinė apsauga yra neatsiejama nuo asmens teisės į privatų gyvenimą. Ši sąsaja lemia du svarbius asmens duomenų apsaugos teisinio reguliavimo aspektus (reikalavimus). Pirma, asmens duomenų apsaugos teisinės nuostatos formuluojamos teisės į privatų gyvenimą garantijos pagrindu ir pagal turinį yra skirtos užsitikrinti asmens privatumą. Antra, asmens duomenų apsaugos teisinis reguliavimas gali būti tik tokios apimties, kiek tai yra reikalinga asmens informaciniam privatumui apsaugoti.⁴⁹

1.2. Slapto sekimo ir privatumo santykis

Atsižvelgiant į šiandieninę žvalgybos tarnybų slapto sekimo problematiką Lietuvoje, aktualu analizuoti būtent šių institucijų vykdomą veiklą ir jos santykį su privataus gyvenimo apsauga. Slapto sekimo ir privatumo santykio nagrinėjimų moksliniuose darbuose nėra labai daug. Slapto sekimo pusiausvyrą tarp visuomenės teisės būti saugia ir asmens teisės į privatumą savo daktaro disertacijoje nagrinėjo Gediminas Bučiūnas⁵⁰, Susan Freiwald savo moksliniame straipsnyje aptarė Žvalgybos tarnybų įsikišimą į privatų gyvenimą vykdant slaptą sekimą ir jų (ne) sėkmę ir terminą „elektroninis sekimas“ apibūdino, kaip teisėsaugos institucijų slaptą sekimą naudojant technologines priemones, kuomet yra renkama informacija apie asmens privatų gyvenimą.⁵¹ Pasak Stéphane Desrochers ir Alexia Roussos, santykinai mažas mokslinių darbų susijusių su privatumo pažeidimais dėl elektroninėmis priemonėmis vykdomo slapto sekimo, gali paaiškinti teiginį, kad privatumo apsauga nukrypo nuo vis labiau spartėjančios informacinių technologijų pažangos.⁵² Svarbu pažymėti, kad slapto elektroninio sekimo nereikėtų suprasti kaip absoliutaus draudimo, kai kuriais atvejais riboti asmens privataus gyvenimo neliečiamumą. Reikia suprasti, kad kada slaptas elektroninis sekimas prieš asmenį bus vykdomas nulemia šios asmeninės neturtinės vertybės esmė ir jos suderinamumas su kitų asmenų teisėmis ir teisėtais interesais. Tai ar asmuo bus slapta sekamas elektroninio sekimo priemonėmis ir jo privatus gyvenimas bus ribojamas nulemia santykis tarp būtino slapto sekimo siekiant tam tikrų būtinų tikslų ir tarp piktnaudžiavimo juo.

Autorės moksliniame darbe nagrinėjamas elektroninis slaptas sekimas yra problematiškas tuo, kad žvalgybos tarnybų naudojama elektroninė sekimo įranga gali būti naudojama nuolat, dėl to didėja tikimybė, kad ir kitų asmenų atžvilgiu, (ne tik tų prieš kuri

⁴⁹ Ilona Petraitytė, „Asmens duomenų apsauga ir teisė į privatų gyvenimą“, *Teisė* 80 (sausio), 163-74. (2011): 165 psl, prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15388/Teise.2011.0.158>

⁵⁰ Bučiūnas, *supra* note 5.

⁵¹ Susan Freiwald, „Online Surveillance: Remembering the Lessons of the Wiretap Act“, *Alabama Law Review* 56, no. 1 (2004): 15, <https://ssrn.com/abstract=784125>.

⁵² Stéphane Desrocher ir Alexia Roussos, „The Jurisprudence of Surveillance: A Critical Look at the Laws of Intimacy“, *Lex Electronica*, vol. 6, n°2, *Hiver* (2001):6, https://www.lex-electronica.org/files/sites/103/6-2_desrochers-roussos.pdf.

naudojamas slapta sekimas), bus renkama privati informacija. Net ir nusikaltėliai turi turėti privatumą bendraudami pavyzdžiui, su savo šeimos nariais. Vykdamt slapta sekimą, gali būti renkama visų su „sekimo subjektu“ susijusių asmenų informacija. Aktualu ir pažymėtina, kad elektroninis sekimas yra daug problemiškesnis ir platesnis, nei fizinis asmenų sekimas.⁵³

Vis didėjantis išmaniųjų technologijų naudojimas slapto sekimo kontekste kelia daugybę privatumo klausimų, todėl yra tikslinga nustatyti vyraujančią santykį tarp jų. Santykis tarp privataus gyvenimo ir slapto sekimo tampa vis gilesnis, nes vystantis technologijoms, kuriant vis veiksmingesnes sekimo programas, jų įsibrovimo mastas į asmenų privatų gyvenimą taip pat tampa vis didesnis.

Šiandieniam gyvenime kiekvieną mūsų žingsnį lydi išmaniosios technologijos. Naudodamiesi mobiliuoju telefonu, kompiuteriu, socialiniais tinklais be įprasto bendravimo mes taip pat atliekame mokėjimus, skaitome naujienas, žiūrime žinias, mėgiamas laidas ar filmus, naršome apie mus dominančias veiklas ir panašiai.

Sąvoka „slaptas sekimas“ EŽTT praktikoje paprastai įvardijama kaip *secret surveillance*. Bendrai slaptu sekimu įvardijamas ne tik fizinis asmenų sekimas, bet ir elektroninis (skaitmeninis), būtent kuris ir aptariamas šiame moksliniame darbe. Vykdamt slapta elektroninį sekimą, iškyla problematika – ribojamas ne tik galimai įtariamųjų, bet ir jų artimos aplinkos asmenų privatus gyvenimas, slapta renkant duomenis apie juos, netgi pasitaiko atvejų kuomet slapti asmenų duomenys paviešinami žiniasklaidoje. Ne ką mažiau problematikos galimam neteisėtam kišimuisi į privatų gyvenimą, kelia ir valstybės institucijų vykdomas masinis elektroninis sekimas, kuomet nėra nustatytų įtariamųjų, o sekama daug žmonių, taip renkant didelius kiekius jų privačios informacijos (įskaitant ir asmens duomenis). Todėl yra tikslinga rasti pusiausvyrą tarp teisėto kišimosi į asmens privatų gyvenimą, siekiant nacionalinio saugumo ir privataus gyvenimo neliečiamumo pažeidimo. Lietuvoje valstybės institucijos galinčios vykdyti slapta stebėjimą yra Valstybės saugumo departamentas (toliau – VSD), Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, Policijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, Specialiųjų tyrimų tarnyba, Vadovybės apsaugos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos.

Pagal EŽTK 8 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą reikalavimą gerbti asmens teisę į privatų gyvenimą ir susirašinėjimo slaptumą, antroje šio straipsnio dalyje įtvirtintas minėtos teisės apribojimas. Nurodyta, kad privataus gyvenimo teisę galima riboti kai tai yra nustatyta

⁵³ Rengel, *supra note* 12: 18.

įstatyme, juo siekiama teisėto tikslo ir jis būtinas demokratinėje visuomenėje. Remiantis EŽTT sprendimų praktika, įgaliojimai slapta sekti savo piliečius toleruojami tik tada kai yra griežtai ir neišvengiamai būtini siekiant apsaugoti nacionalinį saugumą. Sprendžiant dėl slaptų sekimo priemonių taikymo konkrečiais atvejais bei jas įgyvendinant, turi būti laikomasi teisėtumo reikalavimo ir užtikrinama, kad apribojant asmens teisę į privataus gyvenimo ir susirašinėjimo slaptumo gerbimą, nebūtų peržengtos būtinumo demokratinėje visuomenėje ribos.⁵⁴

Sekimo technologijų tyrinėtojas D. Lyon sekimą įvardina kaip asmens privataus gyvenimo tyrimą.⁵⁵ Siekiant palyginti Europos ir Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV) teisinę sistemą, paminėtinas 1986 m. Jungtinėse Amerikos Valstijose priimtas Elektroninių ryšių privatumo įstatymas (*Electronic Communication Privacy Act – "ECPA"*)⁵⁶. Minėtu įstatymu siekiama išplėsti ir peržiūrėti nuostatas dėl slapto pasiklausymo, pradėti kurti "piliečių privatumo lūkesčius ir teisėtus teisėsaugos poreikius", buvo siekiama paremti naujų technologijų kūrimą, užtikrinant vartotojams, kad jų asmeninė informacija išliktų saugi.⁵⁷

Nagrinėjant asmens teisę į privatumą turinį, pabrėžtina, kad jį sudaro 4 savarankiški elementai:

- 1) *informacinis privatumas*, tai suprantama kaip asmens duomenų apsauga.
- 2) *fizinis privatumas (kūno neliečiamumas)*, tai reiškia, jog norint kažką daryti su žmogaus kūnu yra būtinas jo sutikimas (pavyzdžiui: bandymai, skiepai ir pan.)
- 3) *komunikacinis privatumas*, tai asmens susirašinėjimo, pokalbių slaptumas ir neliečiamumas.
- 4) *teritorinis privatumas*, t. y. asmens būsto arba teritorijos neliečiamumas.⁵⁸

Slapto elektroninio sekimo priemonių panaudojimo atveju yra paliečiami du privatumo elementai – informacinis ir komunikacinis privatumas, tai apima pokalbių klausymąsi, susirašinėjimo stebėjimą, kasdienę veiklą naudojantis internetu. Elektroninis slaptas sekimas įsikišant į asmens privatų gyvenimą yra tada, kai trečioji šalis (teisėsaugos institucija, žvalgybos institucija ar kitos valstybės institucijos) stebi, renka, išsaugo ir apdorojama asmeninę informaciją. Slaptas elektroninis sekimas gali būti pavienis arba masinis. Atskiros rūšys bus aptariamose kituose baigiamojo magistrinio darbo skyriuose.

⁵⁴ Dragojević v. Croatia, Eur. C. H. R., Case 68955/11 (2015) §76.

⁵⁵ Bučiūnas, *supra note 5*; 51:13,15, cituota iš Lyon, D., *Surveillance studies An overview*, (Cambridge: Polity Press, 2007).

⁵⁶ „1986 m. Electronic Communication Privacy Act – "ECPA", <https://it.ojp.gov/PrivacyLiberty/authorities/statutes/1285>.

⁵⁷ Gediminas Bučiūnas, *Slaptas sekimas. Teisinis reglamentavimas ir praktiniai aspektai*, (Vilnius: Registrų centras, 2012), 66.

⁵⁸ Artūras Panomariovas, „Viešai neskelbiama informacija (paslaptis) baudžiamajame procese“ (Daktaro disertacija, Vilnius, MRU, 2008), 47.

Tačiau reikia nepamiršti, kad nors nacionalinės valstybių Konstitucijos, kiti nacionaliniai ir tarptautiniai įstatymai, tarptautinės sutartys numato ir garantuoja privataus gyvenimo neliečiamumą, tačiau asmuo negali tikėtis visiško privatumo visose savo gyvenimo sferose ir situacijose, nes kaip jau buvo minėta 1.1. Skyrelyje *Privataus gyvenimo samprata* Asmens teisė į privatumą nėra absoliuti. Taigi būtent iš šios teisės neabsoliutumo ir kyla problemos, kurios bus analizuojamos mokslinio darbo 2 ir 3 skyriuose. Teisės į privataus gyvenimo apsaugą neabsoliutumas nulemia tai, kad ši teisė gali būti pažeista siekiant nacionalinio saugumo, jeigu tai yra įtvirtinta įstatyme ir būtina demokratinėje visuomenėje. Tačiau įsikišimas į asmens privatų gyvenimą turi būti atliekamas proporcingai, valstybės institucijoms nepiktnaudžiaujant savo galiomis.

Privatumo praradimas įvyksta, kai 'kiti' (valstybės institucija galinti vykdyti slaptą sekimą) gauna, slapta renka, analizuoja informaciją, apie asmenį.⁵⁹ Lietuvos Respublikos Kriminalinės Žvalgybos įstatyme (toliau LR KŽĮ) 9 straipsnyje reglamentuojama, kad valstybės institucijos galinčios vykdyti slaptą sekimą motyvuota teismo nutartimi gali:

- „1. gauti informaciją apie elektroninių ryšių paslaugų naudotojų srauto duomenis iš ūkio subjektų, teikiančių elektroninių ryšių tinklus ir (ar) paslaugas;
2. gauti informaciją apie fizinio ar juridinio asmens ūkines, finansines operacijas, finansinių ir (ar) mokėjimo priemonių panaudojimą iš Lietuvos Banko, finansų įmonių ir kredito įstaigų, taip pat iš kitų juridinių asmenų;
3. gauti kitą informaciją.“⁶⁰

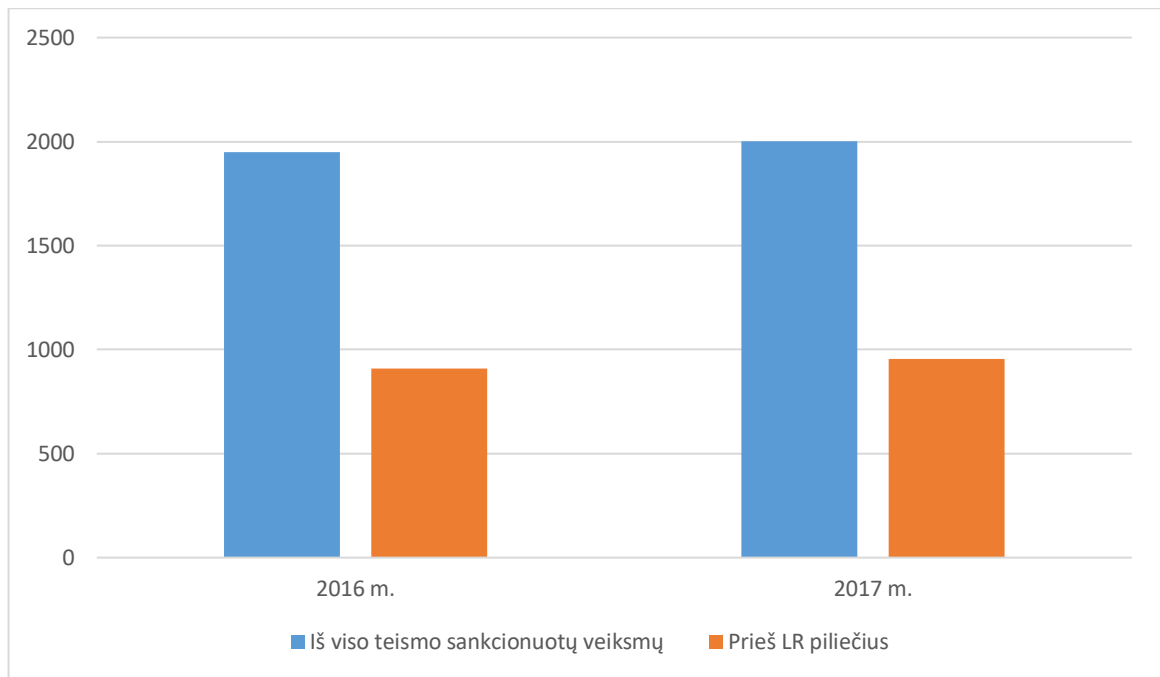
LR Žvalgybos įstatyme 4 straipsnio 2 dalies 2 punkte įtvirtinta, jog Žvalgybos institucijų veikla yra vykdoma laikantis pagarbos žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms – Kriminalinės žvalgybos metu negali būti pažeistos žmogaus teisės ir laisvės.⁶¹ Taigi, kaip jau buvo minėta, Lietuvoje slaptą asmenų stebėjimą renkant privačius asmenų duomenis gali vykdyti teisėsaugos ir žvalgybos tarnybos. Asmeninių pokalbių klausymąsi, privačių susirašinėjimų stebėjimą bei kitų privačių duomenų rinkimą Lietuvoje reglamentuoja Baudžiamojo proceso kodeksas, Kriminalinės žvalgybos įstatymas, Žvalgybos įstatymas, Kibernetinio saugumo įstatymas.

Šiam moksliniam tyrimui autorės nuomone yra svarbu paminėti, kad remiantis viešai prieinama VSD 2017 metų metinės veiklos ataskaita, galima teigti, jog ši institucija daugiausiai vykdo pokalbių klausymąsi ir susirašinėjimo stebėjimą:

⁵⁹ Carolyn Doyle ir Mirko Bagaric, *Privacy Law in Australia* (The federation press, 2005),19

⁶⁰ „Lietuvos Respublikos Žvalgybos įstatymas“, *Valstybės žinios*, 64-1931 (2000) 9 str., suvestinė redakcija nuo 2019-01-22, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.106097/asr> .

⁶¹ Ibid., 4str. 2 d. 2 p.

Lentelė Nr. 1.

2017 m. vykdydamas tyrimus VSD teismo sankcionuotus veiksmus atliko 2001 (2016 m. – 1948) asmens atžvilgiu. Iš jų 1046 buvo ne Lietuvos Respublikos piliečiai (2016 m. – 1040), 955 – Lietuvos piliečiai (2016 m. – 874).⁶² Iš tyrimo metu nagrinėtos ataskaitos duomenų matyti, jog teismų sankcionuotų veiksmų skaičius, nors ir nelabai žymiai, tačiau augo.

Svarbu pabrėžti, kad visos Europos Sąjungos valstybės narės yra susaistytos minimaliais tarptautinės žmogaus teisių standartais, kuriuos suformavo Jungtinės Tautos ir kurie yra taikomi visuotinai, pavyzdžiui, *Human Rights Council Resolution on the right to privacy in the digital age* Europos standartų Taryba, įskaitant Europos Žmogaus Teisių Teismą (EŽTT), taip pat bendrais bruožais nusakė minimalius standartus, kurių turi laikytis slaptą elektroninį sekimą reglamentuojantys nacionaliniai įstatymai.⁶³ Taigi, EŽTT slaptam sekimui (*secret surveillance*) yra numačiusi minimalius standartus kurių valstybės konvencijos dalyvės turi laikytis, kurie taip pat bus aptarti mokslinio darbo tiriamojoje dalyje.

Dėl apribojimo būtinumo demokratinėje visuomenėje vertinimo EŽTT yra pabrėžęs, garantijų nuo piktnaudžiavimo slaptu sekimu reikšmę, nes valstybės institucijų įgaliojimai

⁶² „Valstybės saugumo departamento 2017 metų veiklos ataskaita“, VSD, (2017), 2., <https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2018/03/2017-Veiklos-ataskaita.pdf>.

⁶³ „Žvalgybos tarnybų sekimas: pagrindinių teisių apsauga ir teisių gynimo priemonės Europos Sąjungoje Santrauka“ *Europos pagrindinių teisių agentūra (FRA)* (2015):2, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2015-surveillance-intelligence-services-summary_Lt.pdf.

slapta sekti savo piliečius yra toleruojami pagal Konvencijos 8 straipsnį tik ta apimtimi, kuria tai yra neišvengiamai būtina demokratinėms institucijoms apsaugoti.⁶⁴

EŽTT byloje *Drakšas prieš Lietuvą* paminėjo jau ankstesnėse bylose cituotus ir suformuluotus: (*Jordachi and Others v. Moldova*, Nr. 25198/02, 2009-02-10; *Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhiev v. Bulgaria*, Nr. 62540/00, 2007-06-28; *Aalmoes and Others v. the Netherlands (dec.)*, Nr. 16269/02, 2004-11-25; *Weber and Saravia v. Germany (dec.)*, Nr. 54934/00, ECHR 2006- XI ir *Klass and Others v. Germany*, 1978-09-06, Series A no. 28.) Europos slapto sekimo standartus (dar kitaip vadinamus minimaliomis garantijomis), kurie turi būti įtvirtinti nacionaliniuose įstatymuose reglamentuojančiuose valstybės tarnybų vykdomą slaptą sekimą. Tam, kad būtų užtikrintos asmenų teisės, tame tarpe ir šiame magistriniame darbe nagrinėjamas slapta sekamų asmenų privatumo klausimas. Taigi, EŽTT nurodė, kad slaptųjų tarnybų vykdomas telefoninių pokalbių pasiklausymas, kai siekiama apsaugoti nacionalinį saugumą, turi būti griežtai kontroliuojamas ir jį sankcionuojant, ir įgyvendinant bei, kad teisės aktai, susiję su slaptomis sekimo priemonėmis ir žvalgybos duomenų rinkimu, turi būti pakankamai aiškūs, kad piliečiai suvoktų, kokiomis sąlygomis ir kokia tvarka valdžios institucijoms suteikiami įgaliojimai taikyti šias priemones, tam, kad asmenys esant privataus gyvenimo neliečiamumo pažeidimui galėtų apsiginti savo teises bei, kad institucijos vykdančios slaptą sekimą, nepiktnaudžiautu privačios informacijos rinkimu, viešinimu ir panašiai.

Minėtos sąlygos ir tvarka apima:

- 1) „asmenų, kurių pokalbių gali būti slapta klausomasi, kategorijų apibrėžimą;
- 2) nusikalstamų veikų arba veiksmų, keliančių grėsmę nacionaliniam saugumui, dėl kurių gali būti sankcionuojamas slaptas pasiklausymas, pobūdį;
- 3) įtarimų, kad asmuo gali būti susijęs su minėtomis veikomis ir veiksmais, pagrįstumo laipsnį;
- 4) būtinumo principą, pagal kurį slaptas pasiklausymas gali būti sankcionuotas tik tuomet, kai aplinkybių nepavyksta nustatyti mažiau ribojančiomis priemonėmis arba, išskirtiniais atvejais, jeigu mažai tikėtina, kad tokios priemonės bus sėkmingos;
- 5) slapto pasiklausymo terminą;
- 6) nepriklausomos institucijos, pvz., teisėjo, atliekamą tyrimą, kuris apimtų bylos medžiagos nagrinėjimą bei faktinio ir teisinio slapto pasiklausymo sankcionavimo pagrindo įvertinimą;
- 7) surinktos informacijos tikrinimo, naudojimo, saugojimo ir sunaikinimo tvarką, kurioje būtų išsamiai apibūdinta teisėjo kompetencija prižiūrėti slaptą pasiklausymą jį vykdančią ir baigus jį vykdyti;

⁶⁴ *Dragojević v. Croatia*, supra note 54§84.

8) sąlygas, kurias reikia įvykdyti, ir atsargumo priemonės, kurių reikia imtis perduodant informaciją kitoms šalims;

9) pareigą informuoti sekamą asmenį apie slapta pasiklausymą jam pasibaigus, jeigu tai nepakenks nacionalinio saugumo interesams.⁶⁵

Yra išskiriamos dvi slapto elektroninio sekimo rūšys: tikslinis ir masinis. Tikslinis sekimas susijęs su „toku sekimu, kai asmuo, organizacija ar techninės charakteristikos, apie kuriuos bus siekiama surinkti duomenis, gali būti iš anksto tiksliai įvardinti“; netikslinis sekimas susijęs su „toku sekimu, kai asmuo, organizacija ar techninės charakteristikos, apie kuriuos bus siekiama surinkti duomenis, negali būti iš anksto tiksliai įvardinti“ - taip yra įvardijamas minėtasis masinis sekimas.⁶⁶ Atsižvelgiant į tai, ar yra taikinyse į kurį netaikytas sekimas, sekimo priemonės gali būti skirstomos į:

1. tikslinį sekimą
2. netikslinį sekimą.

Tikslinio sekimo atveju jau yra išankstinių įtarimų sekamo asmens ar organizacijos atžvilgiu. Netikslinis sekimas pradedamas neturint jokių išankstinių įtarimų ar konkretaus taikinio,⁶⁷ būtent dėl šios priežasties kyla dar daugiau problematiškumo dėl žmogaus teisių apsaugojimo vykdant tokį asmens privačių duomenų rinkimą.

Ne ką mažiau problemų pasaulyje kelia – masinis sekimas, kuris kaip žinia daugeliu atveju yra netikslinis. Kai vyksta masinis sekimas, privati informacija yra saugoma ir prieinama saugumo tarnyboms. Mums – asmenims yra neįmanoma kontroliuoti kokius duomenis apie mus surinks, Mes nebegalime kontroliuoti, kas ką apie mus gali sužinoti. Tai yra be galo svarbu, kadangi didžiąją mūsų kasdienio gyvenimo dalį užima internetas, socialiniai tinklai, pokalbiai telefonu ir panašiai. Dėl šių priežasčių kyla pagrįstas klausimas ar masinis sekimas trukdo mūsų kasdieniam gyvenimui.⁶⁸

Remiantis „Europos pilietinių laisvių sąjungos“ „*Civil Liberties Union for Europe*“ masinis sekimas gali būti suskirstytas į dvi kategorijas:

- Metaduomenys (ryšių duomenys) – „taip įvardijami tokie duomenys, kaip svetainės, kurias lanko asmuo, kreditinių kortelių operacijos, elektroninio pašto adresai, telefonų

⁶⁵ Drakšas v. Lithuania, Eur. Ct. H. R., Case 36662/04 (2004), Teisėjo P. Pinto De Albuquerque atskiroji nuomonė, 24,25 punktai, http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/DRAKSAS_2012_sprendimas.pdf.

⁶⁶ CTIVD, 2013-2014 m. metinė ataskaita, 2014 m. kovo 31 d., p. 45–46, cituota iš „Žvalgybos tarnybų sekimas: pagrindinių teisių apsaugos ir teisių gynimo priemonės ES. II dalis: sektoriaus perspektyvos ir teisinės naujovės“ Europos pagrindinių teisių agentūra (FRA):3, <https://fra.europa.eu/en/publication/2017/surveillance-intelligence-socio-legal>

⁶⁷ „Žvalgybos tarnybų sekimas: pagrindinių teisių apsaugos ir teisių gynimo priemonės ES. II dalis: sektoriaus perspektyvos ir teisinės naujovės“ Europos pagrindinių teisių agentūra (FRA) (2007) :3, <https://fra.europa.eu/en/publication/2017/surveillance-intelligence-socio-legal>

⁶⁸ Israel Butler, „*MeAndMyRights: Masinis sekimas, privatumas ir demokratija*“ 2017 m. gruodžio 28 d. <https://www.liberties.eu/lt/news/meandmyrights-masinis-sekimas-privatumas-demokratija/13766>.

numeriai į kuriuos slapta sekamas asmuo skambina bei į kurį siunčiamos trumposios SMS žinutės, taip pat prie šių duomenų gali būti priskirta ir buvimo vieta. Kitaip tariant į tai įeina mūsų kasdieninė veikla tokia kaip bedravimas socialinėje erdvėje, apmokėjimai interneto banku, internetu perkamos kelionės ir panašiai.

- Turinio duomenys – tai elektroninio susirašinėjimo, telefono skambučio ar vaizdo skambučio turinys.⁶⁹ Kalbant telefonu naudojant vaizdo kamera negalime būti tikri ar mūsų niekas nestebi, nerenka mūsų privačių duomenų.

Vieną didžiausių ažiotažų valstybinių institucijų vykdančių slaptą elektroninį sekimą temoje sukėlė E. Snowden. Jis yra buvęs Jungtinių Amerikos Valstijų Nacionalinio saugumo agentūros (NSA) darbuotojas paviešino, kad Jungtinių Amerikos Valstijų Nacionalinio saugumo agentūros ir Jungtinių ryšių palaikymo centrinė būstinė Jungtinėje Karalystėje sukūrė technologijas, leidžiančias pasiekti dauguma pasaulinio interneto srautų, asmenų elektroninių adresų knygas ir daugybę kitų skaitmeninių ryšių turinio, kitaip tariant elektroninės komunikacijos sekimas. Pasak Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros (FRA) atskleista informacija neturi precedento. Atskleisti vykdomi veiksmai yra nesuderinami su teise į privatumą ir duomenų apsaugą.⁷⁰

Generalinė Asamblėja atsižvelgdama į pasaulyje vyraujanti susirūpinimą, dėl vykdomo masinio sekimo ir galimai tuo pažeidžiamų žmogaus teisių (taip pat šiame moksliniame darbe aptariamą – teisę į privatų gyvenimą), priėmė rezoliuciją 68/167⁷¹ dėl teisės į privatumą skaitmeniniame amžiuje. Rezoliucijoje, Asamblėja ragina visas valstybes gerbti ir saugoti teisę į privatumą skaitmeninėje erdvėje. Ji taip pat paragino visas valstybes peržiūrėti savo procedūras, praktiką ir teisės aktus, susijusius su ryšių stebėjimu, perėmimu ir asmens duomenų rinkimu, pabrėždama, kad valstybės turi užtikrinti, kad jos visiškai ir veiksmingai vykdytų savo įsipareigojimus pagal tarptautines žmogaus teisių normas.⁷²

Tačiau dėl skaitmeninio masinio stebėjimo atskleidžiami klausimai, ar tokios priemonės atitinka tarptautinius teisinius standartus, ir ar reikalingos griežtesnės priežiūros priemonės, siekiant apsaugoti nuo galimų žmogaus teisių pažeidimų. Konkrečiai, priežiūros priemonės neturi savavališkai ar neteisėtai kištis į asmens privatumą, šeimą, namus ar korespondenciją, valstybės turėtų imtis konkrečių priemonių, kad užtikrintų įstatymo apsaugą nuo tokio kišimosi.

⁶⁹ Dr. Israel Butler „Security through Human Rights“ *The Civil Liberties Union for Europe* Ataskaita Liberties (2017):12-16, <https://drive.google.com/file/d/0B07ejuhu6mZ5UFlEcEthTkt4emM/view>.

⁷⁰ „Žvalgybos tarnybų sekimas: pagrindinių teisių apsaugos ir teisių gynimo priemonės ES. II dalis: sektoriaus perspektyvos ir teisinės naujovės“ Europos pagrindinių teisių agentūra (FRA)21-23, prieiga per internetą: <https://fra.europa.eu/en/publication/2017/surveillance-intelligence-socio-lega>.

⁷¹ Resolution adopted by the General Assembly „The right to privacy in the digital age“ 2013 m. gruodžio 18 d. (68/167) 5-6.

⁷² Ibid., 5-6.

Kišimasis į asmens privatumą yra leidžiamas tik pagal tarptautines žmogaus teisių normas ir jei toks kišimasis nėra savavališkas ar neteisėtas. Bendrojoje savo pastaboje Nr. 16 Žmogaus teisių komitetas paaiškino, kad sąvoka "neteisėtas" reiškia, kad negali būti trukdoma "išskyrus įstatymo numatytus atvejus". Valstybių leidžiamas įsikišimas gali vykti tik remiantis įstatymu, kuris pats turi atitikti Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto nuostatas, tikslus ir siekius ". Kitaip tariant, pagal nacionalinę teisę leidžiamas kišimasis vis dėlto gali būti "neteisėtas", jei tas nacionalinis įstatymas prieštarauja Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto nuostatoms. Sąvoka "savavališkas trikdymas" taip pat gali apimti ir įstatyme numatytą kišimąsi. Šios sąvokos įvedimas, pasak komiteto, "siekiama užtikrinti, kad net įstatymų numatytos sekimo priemonės atitiktų Pakto nuostatas, tikslus ir bet koku atveju būtų priimtinos konkrečiomis aplinkybėmis". Komitetas aiškino sąvoką "protingumas", kad "bet koks kišimasis į privatumą turi būti proporcingas siekiamam tikslui ir būti būtinas kiekvienos konkrečios bylos aplinkybėmis".

Vyriausybės dažnai pateisina skaitmeninės komunikacijos masinio stebėjimo programas dėl nacionalinio saugumo, įskaitant terorizmo keliamą pavojų. Teisėtas ir tikslinis skaitmeninio ryšio stebėjimas gali būti būtina ir veiksminga priemonė žvalgybos ir (arba) teisėsaugos institucijoms, kai jie vykdomi laikantis tarptautinės ir nacionalinės teisės. Tačiau įsikišimo į privatų gyvenimą mastas laipsnis turi būti vertinamas atsižvelgiant į priemonės būtinumą siekiant šio tikslo ir faktinę naudą, kurią ji gauna tokiu tikslu.

Pagal EŽTK ir ES teisę, jau pats faktas, kad egzistuoja sekimo priemonės leidžiantys teisės aktai, prieštarauja teisei į privatų gyvenimą. Europos teismai taip pat laikosi nuomonės, kad žvalgybos tarnybų vykdomas duomenų rinkimas gali būti žmogaus teisių ribojimas. Norint, kad toks ribojimas atitiktų žmogaus teises, jis turi būti pagrįstas.⁷³

Žmogaus teisių agentūros požiūriu „tikslinis sekimas bent kažkiek reguliuojamas beveik visose 28 ES valstybėse narėse. Kita vertus, tik penkiose valstybėse narėse šiuo metu patvirtinti išsamūs teisės aktai dėl bendrojo ryšių sekimo. Piktnaudžiavimo galimybes riboja apsaugos priemonės, kurios buvo sustiprintos keliose valstybėse narėse, tačiau išlieka daug silpnesnės į užsienį nukreipto sekimo atveju. Be to, apsaugos priemonės paprastai būna silpnesnės ir mažiau skaidrios tarptautinio žvalgybų bendradarbiavimo atveju – dėl to tokį bendradarbiavimą reikėtų labiau reguliuoti.“⁷⁴

Taigi, siekiant sureguliuoti tiek pavienį, tiek masinį slaptą elektroninį masinį sekimą labai svarbus aiškios nacionalinės teisinės sistemos nustatymas. EŽTT siekdamas nustatyti, ar valstybės institucijų kišimasis į asmenų privatų gyvenimą vykdamas masinį sekimą buvo

⁷³ Europos pagrindinių teisių agentūra FRA, *supra note*, 67:3.

⁷⁴ Europos pagrindinių teisių agentūra FRA, *supra note*, 64:4.

teisėtas, vertina jo būtinumą demokratinėje visuomenėje ar buvo išlaikyta pusiausvyra tarp skirtingų interesų, bei ar tai buvo proporcinga, siekiamam tikslui.

Elektroninio sekimo būdai yra svarbus valstybės tarnybų darbo įrankis siekiant nacionalinio saugumo. Vis dėlto tokia veikla gali pažeisti įvairias pagrindines žmogaus teises, ypač teisę į privataus gyvenimo apsaugą. Remiantis EŽTT išaiškinimu:

„Bet koks pažeidimas gali būti pateisinamas tik pagal 8 straipsnio 2 dalį, jei veikla vykdoma pagal įstatymus, ja siekiama vieno ar kelių teisėtų 8 straipsnio 2 dalyje nurodytų tikslų ir ji yra būtina demokratinėje visuomenėje siekiant tokių tikslų (...)“.⁷⁵

EŽTT, kovodamas prieš nepagrįsta elektroninį sekimą išplėtojo minimalias garantijas, kurios turi būti įtvirtintos nacionaliniuose įstatymuose, kuriais reglamentuojamas slaptas siekiant išvengti valstybinių institucijų piktnaudžiavimo. Taigi minėtosios minimalios garantijos apima:

- „nusikalstamų veikų, dėl kurių gali būti nuspręsta taikyti slaptas sekimo priemonės, pobūdis;
- žmonių, kurių susižinojimas gali būti stebimas, kategorijos;
- tokio stebėjimo trukmės ribos;
- procedūra, pagal kurią tiriama, naudojami ir laikomi gauti duomenys;
- atsargumo priemonės, kurių imamasi perduodant šiuos duomenis kitiems subjektams; aplinkybės, kuriomis gauti duomenys gali ar privalo būti sunaikinti“.⁷⁶

LAT savo 2015 metų apžvalgoje pateikė EŽTT bylas, kuriose nemažai valstybių – Europos Tarybos narių „susilaukė Konvencijos 8 straipsnio pažeidimų nustatymo bylose dėl įvairių slaptų sekimo priemonių, tokių kaip telefoninių pokalbių pasiklausymas ir panašiai. Daugelyje bylų pažeidimo nustatymą lėmė netinkamas tokių priemonių reglamentavimas nacionalinėje teisėje, kurią Teismas pripažino neatitinkančia kokybės reikalavimų, išplaukiančių iš Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje nurodytos „įstatymo“ sąvokos (pavyzdžiui, *Kruslin v. France*, no. 11801/85, judgment of 24 April 1990; *Prado Bugallo c. Espagne*, n° 58496/00, arrêt du 18 février 2003; *Dumitru Popescu c. Roumanie (n° 2)*, n° 71525/01, arrêt du 26 avril 2007; *Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhiev v. Bulgaria*, no. 62540/00, judgment of 28 June 2007; *Liberty and Others v. the United Kingdom*, no. 58243/00, judgment of 1 July 2008; *Iordachi and Others v. Moldova*,

⁷⁵ Roman Zakharov v. Rusia, Eur Ct. H. R. Case 47143/06 (2015) § 227.

⁷⁶ Roman Zakharov v. Rusia, *supra* note 75: § 227.

no. 25198/02, judgment of 10 February 2009; *Sefilyan v. Armenia*, no. 22491/08, judgment of 2 October 2012; *Taraneks v. Latvia*, no. 3082/06, judgment of 2 December 2014).⁷⁷

EŽTT savo praktikoje taip pat išskiria fundamentalų principą: t. y. slaptas sekimas turėtų būti pagrįstas aiškiu ir tikslu teisiniu reglamentavimu, net jei veiksmas yra pagrįstas, siekiant apsaugoti privatų asmenų gyvenimą nuo nepagrįsto kišimosi. EŽTT nurodo, kad asmenims turėtų būti suteikta atitinkama apsauga nuo savavališko kišimosi į jų privatų gyvenimą. Svarbu paminėti EŽTT sprendimą byloje *Malone prieš Jungtinę karalystę*, kuriame teigiama, kad kišimasis į asmens privatų gyvenimą turi turėti aiškų teisinį pagrindą.⁷⁸ Minėtame sprendime pažymima, kad slapto valstybės tarnybų sekimo teisinis pagrindas turėtų būti nustatytas įstatymuose, kurie yra lengvai prieinami visuomenei ir kurie turėtų paaiškinti nusikalstamų veikų, dėl kurių gali būti priimtas sprendimas vykdyti slaptą elektroninį sekimą ar slaptą priežiūrą, pobūdį. Įstatymas taip pat turėtų apibrėžti asmenų, kuriems gali būti taikomas slaptas elektroninis sekimas, kategorijas, priemones, kurių gali būti imtasi. Taip pat įstatyme turi būti ribos dėl slapto elektroninio sekimo trukmės nustatymo. Labai svarbios ir atsargumo priemonės, kurių reikia imtis perduodant duomenis kitoms šalims, siekiant nepagrįstai nesikišti į asmenų privatų gyvenimą.⁷⁹

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad valstybinių institucijų savavališkumo rizika kištis į asmens privatų gyvenimą yra ypač akivaizdi, nes institucijoms suteikta galia yra slapta. Todėl nacionaliniuose įstatymuose turi būti pakankamai aiškus termino įvardijimas, piliečiams turi būti suteikta pakankamai informacijos apie aplinkybes ir sąlygas, kuriomis valdžios institucijos turi teisę imtis priemonių.

Tokį principą priminė EŽTT sprendime *Zakharov prieš Rusiją*, kuris papildė savo aiškinimą dėl kišimosi į privatų gyvenimą vykdant slaptą sekimą ir paaiškino, kad nuoroda į „numatomumą“ ryšių perėmimo atveju negali būti tokia pati kaip ir daugelyje kitų sričių. Numatymas ypatingais slaptų stebėjimo priemonių, pvz., ryšių perėmimo, kontekste negali reikšti, kad asmuo turėtų galėti numatyti, kada valdžios institucijos greičiausiai perims jo asmeninę informaciją, kad galėtų atitinkamai pritaikyti savo elgesį. Valstybių narių, kurios yra EŽTK šalys, teisė turi būti pakankamai aiški, kad piliečiai galėtų tinkamai nurodyti, kada ir kaip valdžios institucijos gali imtis priežiūros priemonių.⁸⁰

⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 25 d. „Elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolės, jos fiksavimo ir kaupimo (Baudžiamojo proceso kodekso 154 straipsnis, Kriminalinės žvalgybos įstatymo 10 straipsnis) taikymo apžvalga“ (LAT, Teismų praktika 43)22-23, <https://www.lat.lt/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/baudziamuju-bylu-apzvalgos/68>.

⁷⁸ *Malone v. the United Kingdom*, Eur. CT. H. R. Case, 8691/79 (1984), § 67.

⁷⁹ *Ibid.*

⁸⁰ *Roman Zakharov v. Rusia*, *supra note* 75: § 228,229.

Šiuo aspektu EŽTT priminė, kad savo praktikoje taip pat yra pabrėžęs, jog institucijos, įgaliotos sankcionuoti slapto sekimo taikymą, atliekamas patikrinimas, be kita ko, dėl to, ar tokių priemonių panaudojimas yra apribojamas tik tais atvejais, kai yra faktinis pagrindas įtarti asmenį planuojant, darant ar padarius tam tikras sunkias (rimtas) nusikalstamas veikas, ir ar šios priemonės taikomos tik nesant galimybės sėkmingai nustatyti faktus kitais būdais, arba jei tai būtų daug sudėtingiau, yra garantija tinkamos procedūros, skirtos užtikrinti, kad tokios priemonės nebūtų sankcionuojamos atsitiktinai, nesilaikant tvarkos ar tinkamai neapsvarsčius.⁸¹

Taigi iš pateiktos informacijos gausos tampa aišku, kad slaptas asmenų stebėjimas, kad ir kokia forma jis būtų vykdomas – jis turi būti atliekamas tinkamai ir teisėtai, nacionaliniai įstatymai reglamentuojantys slaptą sekimą turi būti aiškūs ir suprantami. Vien tas faktas, jog slapta klausomasi pokalbių, stebimas susirašinėjimas ar renkami kiti asmeniniai duomenys, pažeidžia asmens teisę į privatumą, todėl labai svarbu, kad įstatymai leidžiantys slaptą sekimą atitiktų žmogaus teisių principus, kadangi vykdant slaptą sekimą yra kišamasi į vieną iš asmens pamatinių vertybių – privatumą.

Nepaisant atrodytų aiškių tarptautinių reikalavimų, nacionaliniuose įstatymuose vis tiek pasitaiko neaiškumų, netikslumų, kurie gali lemti neproporcingą kišimąsi į asmens privatą gyvenimą.

Jungtinės Tautos nurodo tai, kad valstybių institucijos gali gauti prieigą prie telefono ir elektroninio pašto turinio, kurį turi neribotas skaičius vartotojų. Visa tai yra įmanoma ir be išankstinio įtarimo, susijusio su konkrečiu asmeniu. Yra įmanoma, kad žvalgybos ir institucijų sekami gali būti ir visi gyventojai.⁸²

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog prigimtinė žmogaus teisė – privatumas, įtvirtinta tiek pirmiausiai tarptautiniuose ir tuo pačiu nacionaliniuose teisės aktuose, nepaneigia ir to, kad žmogaus teisės ir laisvės gali būti ribojamos, siekiant apsaugoti visuomenės teisę būti saugiai, jeigu yra laikomasi pirmiau šiame baigiamajame magistriniame darbe aptartų kriterijų. Minėti kriterijai veikia kaip saugikliai užtikrinantys pusiausvyrą ir proporcingumą tarp asmens teisės į privataus gyvenimo apsaugą ir visuomenės teisės būti saugiai. Dėl šių priežasčių yra tikslinga gilintis ir nagrinėti, kaip įvardinti saugikliai turėtų apsaugoti žmogaus teisę į privatumą, netikslingai nesikišant į jo privatą gyvenimą.

⁸¹ Klass and others v. Germany, EUR. C. H. R., Case 5029/71 (1978), § 51.

⁸² „Promotion and protection of human rights: implementation of human right instruments“, 2014 m. spalio 15 d. UN Report on Human rights, 4-5, <https://theintercept.com/document/2014/10/15/un-report-human-rights-terrorism/>.

2. Pavienių asmenų slapto sekimo problematika

Atsižvelgiant į magistro baigiamojo darbo temos aktualumą, tikslus bei uždavinius, šiame skyriuje nagrinėjamos problemiškos slapto sekimo sritys Lietuvoje: įstatymų numatančių teisę kištis į asmens privatų gyvenimą vykdant slaptą elektroninį sekimą nedetalumas bei neproporcingumas; slapto sekimo metu surinktos privačios informacijos viešinimas žiniasklaidoje. Po pastaruoju metu Lietuvoje žiniasklaidos priemonėse pavišintų slaptų sekimo atvejų, slaptų susirašinėjimų, visuomenėje netyla kalbos apie valstybės institucijų vykdomą slaptą sekimą, taip siejant baimę, kad gali būti nepagrįstai kišimasi į bet kurio iš mūsų privatų gyvenimą, klausantis pokalbių, stebint susirašinėjimą bei panašiai. Atsižvelgiant į tai yra svarbu analizuoti ar Lietuvoje vykdomas slaptas sekimas klausantis asmenų telefoninių pokalbių bei stebint susirašinėjimą ir tai leidžiantis reglamentavimas atitinka EŽTK įtvirtintą privataus gyvenimo neliečiamumą, EŽTT praktiką, ar nėra piktnaudžiaujama slaptu sekimu nepagrįstai kišantis į privatų asmenų gyvenimą bei kokia vyraujanti EŽTT praktika dėl privačių pokalbių pavišinio žiniasklaidoje.

Dabartinis techninių priemonių naudojimas vykdant slaptą elektroninį sekimą kriminalinėje žvalgyboje, teisinis reglamentavimas Lietuvos Respublikos įstatymuose bei jų įgyvendinamuosiuose teisės aktuose yra problemiškas ir ne visais atvejais suderinamas su Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje pabrėžiamais proporcingumo, teisės aktų apibrėžtumo, aiškumo, prieinamumo bei jų taikymo padarinių numatymo reikalavimais. Nemažai Europos valstybių yra susilaukusios Konvencijos 8 straipsnio pažeidimų nustatymo bylose dėl įvairių slaptų sekimo priemonių, tokių kaip telefoninių pokalbių pasiklausymas ir panašiai. Daugelyje bylų pažeidimo nustatymą lėmė netinkamas tokių priemonių reglamentavimas nacionalinėje teisėje. Todėl tikslinga išanalizuoti mokslinę doktriną ir nustatyti kokios pagrindinės privatumo pažeidimų problemos kyla vykdant slaptą elektroninį sekimą Lietuvoje.

Pažymėtina, kad technologinių galimybių augimas pagerino žvalgybos ir teisėsaugos institucijų gebėjimus vykdyti tikslingą įtariamų asmenų priežiūrą slapta sekant jų privatų gyvenimą. Privačios informacijos gavimas yra vertingas informacijos šaltinis, kuriuo valstybės gali tirti, užkirsti kelią teroristiniams veiksams ir kitiems sunkiems nusikaltimams bei įtariamus asmenis patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Institucijos turi galimybę perimti ir stebėti skambučius, padarytus fiksuotojo ryšio arba mobiliaisiais telefonais, kurie leidžia nustatyti asmens buvimo vietą arba jo judesius, skaityti ir įrašyti pranešimus, stebėti veiklą internete, įsiskverbti į duomenų bazines, debesų įrenginius bei užfiksuoti jame saugoma informaciją.

2.1. Slapto sekimo termino problematika

Šio mokslinio darbo 1.1 poskyryje jau buvo aptarta, kad tarptautinėje, Europos Sąjungos bei nacionalinėje teisėje žmogaus teisė į privatumą yra pripažįstama ir garantuojama kiekvienam asmeniui. Tačiau, nepaisant šios teisės svarbumo, ji nėra absoliuti. Konvencijos 8 straipsnyje yra įtvirtintas reikalavimas gerbti asmens teisę į privatą gyvenimą ir susirašinėjimo slaptumą. Pagal šio straipsnio 2 dalį, jame įtvirtintų teisių apribojimas turi būti nustatytas įstatyme, juo siekiama teisėto tikslo ir jis būtinas demokratinėje visuomenėje. Vadovaujantis jau cituota ir toliau šiame darbe cituojama EŽTT praktika, valstybės slapta sekti savo piliečius gali tik griežtai ir neišvengiamai siekiant nacionalinio saugumo. Besikišant į asmens privatą gyvenimą vykdant slapta sekimą turi būti užtikrinta, jog apribojant asmens privatą gyvenimą, negali būti peržengtos būtinumo demokratinėje visuomenėje ribos. EŽTT keliuose savo sprendimuose pakartojo ankstesnius išaiškinimus, jog telefoniniai pokalbiai taip pat patenka ir yra reglamentuojami sąvokos „privatus gyvenimas“ aspektu pagal EŽTK 8 straipsnį.⁸³

Taigi, visi mūsų pokalbiai ar susirašinėjimas mobiliuoju telefonu, elektroniniu paštu, socialiniais tinklais ir panašiai patenka į privataus gyvenimo sąvoką. Paminėtina, kad slapto sekimo termino reglamentavimo problematika jau buvo keliami 2014 metais projekte „National intelligence authorities and surveillance in the EU: Fundamental rights safeguards and remedies Lithuania“.⁸⁴ Šio projekto atnaujinime rengtame 2016 m. pažymima, jog Lietuvos teisinėje sistemoje ši problema vis dar buvo išlikusi.⁸⁵ Atsižvelgiant į termino reglamentavimą Lietuvos Respublikos žvalgybos veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose šio mokslinio darbo rengimo metu, autorės nuomone tikslinga plačiau nagrinėti šią vyraujančią problematiką ir padaryti išvadas.

Privataus gyvenimo teisinė samprata yra siejama su asmens būseną, kai asmuo gali tikėtis privatumo. Asmuo darantis nusikalstamas veikas, kurios nesuderinamos su teisiniu reglamentavimu, pats atsisako nuo privataus gyvenimo apsaugos teisės ta apimtimi, kurią nulėmė jo padarytas nusikaltimas.⁸⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2003 m. kovo 24 d. nutarime yra nurodęs, kad privataus gyvenimo teisinė samprata siejama su

⁸³ Klass and others v. Germany, EUR. C. H. R., Case 5029/71 (1978), § 41

⁸⁴ „National intelligence authorities and surveillance in the EU: Fundamental rights safeguards and remedies“ Karolis Liutkevičius (Lithuania Version of 6 October 2014 Lithuanian Social Research Centre Institute for Ethnic Studies):7., https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/lithuania-study-data-surveillance-lt.pdf

⁸⁵ „National intelligence authorities and surveillance in the EU: Fundamental rights safeguards and remedies Legal update“ Dovilė Gailiūtė, (2016 m. liepos 1 d.):2, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/lithuania-study-data-surveillance-ii-legal-update-lt.pdf.

⁸⁶ Lüdi v. Switzerland, EUR. C. H. R., Case 12433/86 (1992), § 40.

žmogaus teisėtai privataus gyvenimo neliečiamumo lūkesčiais. „Jei asmuo daro nusikaltimus, jis supranta arba turi ir gali suprasti, kad tai sukels atitinkamą valstybės institucijų reakciją. Nusikalstamą veiką padaręs asmuo neturi ir negali tikėtis, kad jo privatus gyvenimas bus saugomas lygiai taip pat, kaip ir asmenų, kurie nepažeidžia įstatymų.“⁸⁷

Slaptas elektroninis sekimas yra naudojamas kaip prevencinė priemonė, kuria siekiama riboti ir mažinti organizuotą nusikalstamumą. Pats savaime sekimas nelaikytinas konstituciškai nepagrįstu žmogaus teisės į privatumą ribojimu, „tačiau tik tuo atveju, jeigu jos nustatytos įstatymu, jeigu jos yra būtinos demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti Konstitucijos ginamas ir saugomas vertybes, jeigu jomis nėra paneigiama žmogaus teisės į privatumą prigimtis bei esmė, taip pat, jeigu jos yra proporcingos siekiamam tikslui, kurio negalima pasiekti kitu būdu. Pasak Konstitucinio teismo išaiškinimo, institucijos, taikydamos slapto sekimo priemones, kiekvienu atveju turi įvertinti konkrečią situaciją, iširti visas turinčias reikšmės aplinkybes, išsiaiškinti, ar negalima tų pačių tikslų pasiekti neįsiterpiančią į privatų žmogaus, šeimos gyvenimą ir neapribojant žmogaus teisės į privatumą labiau negu būtina minėtam visuomenei reikšmingam ir konstituciškai pagrįstam tikslui pasiekti.“⁸⁸

Pagal LR KŽĮ 2 straipsnio 2 dalį kriminalinę žvalgybą Lietuvos Respublikoje gali vykdyti šios institucijos: „Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, Policijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, Specialiųjų tyrimų tarnyba, Vadovybės apsaugos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. Kriminalinės žvalgybos pagrindinių institucijų teises ir pareigas taip pat turi Antrasis operatyvinių tarnybų departamentas prie Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijos ir Valstybės saugumo departamentas, kai jų padaliniai atlieka kriminalinės žvalgybos tyrimą šio įstatymo nustatytais pagrindais ir tvarka“.⁸⁹ Pagal LR ŽĮ žvalgybą gali vykdyti: VSD ir Antrasis operatyvinių tarnybų departamentas prie Krašto

⁸⁷ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 24 d. nutarimas. Dėl Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 straipsnio 2 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) atitikties LR Konstitucijai.“, <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta281/content>.

⁸⁸ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas. Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 D. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, [//www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta277/content](http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta277/content).

⁸⁹ „Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas“, Valstybės žinios, 122-6093 (2012), 2 str. 11 d. Suvestinė redakcija nuo 2018-12-29, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.434526?jfwid=q8i88mifd>.

apsaugos ministerijos.⁹⁰

EŽTT savo praktikoje dėl slapto sekimo atvejų pažymi ir niekada nesiginčija dėl fakto, jog slaptas pokalbių klausymasis ir įrašymas, susirašinėjimo stebėjimas bei kitų asmens privačių duomenų rinkimas patenka po EŽTK 8 straipsnio 1 dalyje garantuojama teise į privatų gyvenimą. Kaip tokios praktikos pavyzdys EŽTT bylos: *Šantare ir Labaznikovs prieš Latvija*⁹¹, *Cevat Ozel prieš Turkija*⁹² ir daugelis kitų.

Slaptam elektroniniam sekimui Lietuvos Respublikoje (klausantis asmenų pokalbių telefonu, stebint elektroninį susirašinėjimą, renkant kitus privačius asmens duomenis) yra keli pagrindai: pagal LR KŽĮ, LR ŽĮ, LR BK, LR kibernetinio saugumo įstatymą. Pagrindinis Lietuvos žvalgybos institucijų veiklos tikslas – „*stiprinti Lietuvos Respublikos nacionalinį saugumą, renkant informaciją apie rizikos veiksnius, pavojus ir grėsmes, pateikiant ją nacionalinį saugumą užtikrinančioms institucijoms ir šalinant šiuos rizikos veiksnius, pavojus ir grėsmes*“⁹³. Šiam moksliniam darbui ypatingai aktuali EŽTT vyraujanti praktika, dėl slapto sekimo būtinumo išlieka nuosekli ir teigia, kad „įgaliojimai slapta sekti savo piliečius pagal EŽTK toleruojami tik tada, kai yra neišvengiamai būtini (*strictly necessary*) siekiant apsaugoti demokratines institucijas“.⁹⁴

Lietuvos Aukščiausiojo Teisme (toliau – LAT) pirmininko Rimvydo Norkaus iniciatyva 2015 m. buvo surengtas pasitarimas dėl elektroninių ryšių tinklais perduodamos asmenų informacijos kontrolės sankcionavimo problematikos Lietuvoje. Pasak R. Norkaus, „*Asmenų pokalbių telefonu pasiklausymas ir kitos slaptos stebėjimo priemonės leidžia iširti ir užkirsti kelią itin sudėtingiems bei visuomenei pavojingiems nusikaltimams, tačiau šios priemonės gali būti taikomos tik išimtiniais atvejais ir tik motyvuota ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartimi. Taip pat pasitarime akcentavo, kad „Pasitaiko atvejų, kuomet gaunama prokurorų nuožiūra svarbi, tačiau teismui nepakankama, informacija ir ją pateikus prašoma sprendimą priimti nedelsiant – tą pačią dieną, kai pateikiamas prašymas. Taigi galimybės susipažinti su visa ikiteisminio tyrimo medžiaga, kuri dažnai yra itin didelės apimties, teisėjams nėra*“.⁹⁵

Atsižvelgiant į tai, kad valstybės institucijos gali įsiterpti į asmens privatų gyvenimą tik gavusios teisėjo leidimą, būtent šioje vietoje ir kyla problemos, kaip galima suprasti iš

⁹⁰ „Lietuvos Respublikos žvalgybos įstatymas“, Valstybės žinios, 64-1931(2000),27 str., suvestinė redakcija nuo 2019-01-22, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.106097/asr>.

⁹¹ Šantare and Labaznikovs v. Latvia, Eur. CT. H. R., Case 34148/07 (2016), §52.

⁹² Cevat Özel v. Turkey, Eur. CT. H. R., Case 19602/06 (2016) §29.

⁹³ „Lietuvos Respublikos žvalgybos įstatymas“, Valstybės žinios, 64-1931(2000),6 str., suvestinė redakcija nuo 2019-01-22., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.106097/asr>.

⁹⁴ Rotaru v. Romania, Eur. CT. H. R., Case 28341/95,(2000) § 47.

⁹⁵ Živilė Jokimaitė-Dolgich, „Lietuvos Aukščiausiajame Teisme pasitarimas dėl pokalbių pasiklausymo sankcionavimo“ 2015 m. balandžio 28d., <http://www.teismai.lt/lt/teismu-sistemos-naujienos/lietuvos-auksciausiajame-teisme-pasitarimas-del-pokalbiu-pasiklausymo-sankcionavimo/2155>.

LAT cituoto pasitarimo, kuomet teisėjai tinkamai neįvertinę esamos padėties, esant per trumpam apsisprendimo terminui, gali išduoti leidimą apriboti žmogaus teisę į privatumą vykdant elektroninį slapta sekimą visiškai neproporcingai siekiamam tikslui ar neprotingai ilgam terminui.

Teismas nagrinėdamas bylą, kuriose kaltinant asmenį yra remiamasi neviešo pobūdžio tyrimo veiksmais, o tai yra: slaptas sekimas, klausantis pokalbių, vykdant slaptą vaizdo ir garso fiksavimą ar panašiai, privalo atsižvelgti ir visais atvejais patikrinti du aspektus: ar buvo teisinis ir faktinis pagrindas ar ne, nes tik taip galima užtikrinti žmogaus teises, kurių viena – privataus gyvenimo apsauga yra aptariama šiame moksliniame darbe.⁹⁶ Dėl išskirtų aspektų pažymima, kad „faktinis pagrindas reiškia tai, kad reikia įvertinti, ar pareigūnai, iniciavę slaptus veiksmus prieš konkretų asmenį, jau turėjo patikimų duomenų, kad šis asmuo gali daryti ne bet kokias nusikalstamas veikas, bet labai sunkų ar sunkų nusikaltimą arba kai kuriuos apysunkius nusikaltimus. Ši taisyklė apsaugo piliečius nuo nepagrįsto jų teisių suvaržymo ir leidžia atlikti slaptus veiksmus tik prieš tuos asmenis, apie kurių galimus neteisėtus veiksmus jau turima informacijos. Svarbu taip pat paminėti, jog teisinis pagrindas operatyvinio tyrimo veiksmams atlikti yra teismo nutartis arba prokuroro nutarimas. Tikrindami teisinį pagrindą, teismai turi įvertinti, ar slapti veiksmai buvo tinkamai sankcionuoti (procesinį sprendimą priėmė tas pareigūnas, kuris turi teisę tą padaryti, ar nutartyje arba nutarime aiškiai nurodyta, kokius slaptus veiksmus leidžiama atlikti, kuriam laikui ir prieš kurį asmenį jie bus atliekami ir pan.).“⁹⁷ Šiam moksliniam darbui bei ypač slapto sekimo termino problematikai analizuoti yra svarbu tai, kad LAT ne kartą pažymėjo, kad nutartyje, kurioje prašoma leisti vykdyti operatyvinius veiksmus, turi būti: nurodyta sankcionuojamų slaptų veiksmų pavadinimas, turinys, **apimtis, laikas** ir asmuo ar asmenys, prieš kuriuos leidžiama atlikti operatyvinius veiksmus.⁹⁸ Taigi iš to galima suprasti, kad teismas prieš sutikdamas duoti leidimą vykdyti slaptus veiksmus prieš įtariamąjį, turi įsitikinti, kad yra pateikta labai tiksli informacija, nes tik taip veiksmai bus pagrįsti ir teisėti, nebus pažeistos įtariamojo teisės, kurių aptarimas šiame moksliniame darbe yra svarbiausias – privatumas.

Atkreipdamas dėmesį į vyraujančią problematiką LAT formuluodamas savo praktiką pažymėjo ir tai, jog „slaptos informacijos apie rengiamą, daromą ar padarytą nusikalstamą veiką rinkimo priemonės, kuriomis įsiterpiama į žmogaus privatų gyvenimą, savaime nelaikytinos konstituciškai nepagrįstu žmogaus teisės į privatumą ribojimu, taip pat

⁹⁶ „Tik surinkti duomenys savaime nėra įrodymai“ Lietuvos teismai, 2018 m. kovo 5 d., <https://www.teismai.lt/lt/naujienos/teismu-sistemos-naujienos/tik-surinkti-duomenys-savaime-nera-irodymai/5508>.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Ibid.

neatitinkančiomis Konvencijos reikalavimų, jeigu: 1) jos yra nustatytos įstatymu; 2) jos būtinos demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti Konstitucijos ginamas ir saugomas vertybes, 3) jomis nėra paneigiama žmogaus teisės į privatumą prigimtis ir esmė; 4) jos yra proporcingos siekiamam tikslui. Įstatymų nustatytos institucijos, taikydamos šias priemones, kiekvienu atveju turi įvertinti konkrečią situaciją, nustatyti, ar yra pakankamas atitinkamos priemonės taikymo faktinis pagrindas, išsiaiškinti, ar negalima tų pačių tikslų pasiekti neįsiterpiant į privatų žmogaus gyvenimą, arba, jeigu toks įsiterpimas yra neišvengiamas, užtikrinti, kad žmogaus teisė į privatumą nebūtų apribota labiau negu būtina minėtam visuomenei reikšmingam ir konstituciškai pagrįstam tikslui pasiekti“.⁹⁹

Siekiant atskleisti nagrinėjamos temos problematiškumą, aktualu analizuoti slapto sekimo termino reglamentavimą. LR ŽĮ 13 straipsnyje įtvirtinta, kad pagal motyvuotą apygardos teismo nutartį gali būti atliekamas elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos turinio, susirašinėjimo ir kitokio asmens susižinojimo stebėjimas ir fiksavimas. Slapto sekimo veiksmai negali trukti ilgiau kaip 6 mėnesius, sekimas gali būti pratęstas papildomai dar iki 3 mėnesių, tačiau pratęsimų skaičius **nėra neribojamas**.¹⁰⁰ Kriminalinės Žvalgybos slapto sekimo, kuriam naudojamos techninės priemonės terminas sankcionuojamas LR KŽĮ 10 straipsnyje nustatyta tvarka. Jame įtvirtinta, kad susirašinėjimo slapta kontrolė susirašinėjimo ir kitokio susižinojimo slapta kontrolė sankcionuojami ne ilgesniam kaip 3 mėnesių laikotarpiui. Šis laikotarpis gali būti pratęstas. Bendras laikotarpis negali būti ilgesnis negu 12 mėnesių. Jei norima stebėti susirašinėjimą ilgesniam negu 12 mėnesių laikotarpiui generalinio prokuroro ar jo įgalioto Generalinės prokuratūros prokuroro teikimu sankcionuoja apygardos teismo pirmininkas. Pažymėtina, jog pratęsimų **skaičius taip pat neribojamas**.¹⁰¹ LR BPK 154 straipsnis dėl Elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolės, jos fiksavimo ir kaupimo numato, kad „Asmenų pokalbių, perduodamų elektroninių ryšių tinklais, klausymas, įrašų darymas ar kitos elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė, jos fiksavimas ir kaupimas negali trukti ilgiau kaip šešis mėnesius. Tiriant sudėtingą ar didelio masto nusikalstamą veiką, šios priemonės taikymas gali būti vieną kartą pratęstas trims mėnesiams“¹⁰². LAT nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-94-

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiasis teismas „Elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolės, jos fiksavimo ir kaupimo (Baudžiamojo proceso kodekso 154 straipsnis, Kriminalinės žvalgybos įstatymo 10 straipsnis) taikymo apžvalga“ (2015):9, cituojama kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-94-895/2015.

¹⁰⁰ „Lietuvos Respublikos žvalgybos įstatymas“, Valstybės žinios, 64-1931(2000),13 str., suvestinė redakcija nuo 2019-01-22, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.106097/asr>.

¹⁰¹ „Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas“, Valstybės žinios, 122-6093 (2012), 10 str., suvestinė redakcija nuo 2018-12-29, <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.434526?jfwid=q8i88mifd>

¹⁰² „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, Valstybės žinios, 37-1341 (2002), 154 str., suvestinė redakcija nuo 2019-04-03, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EC588C321777/asr>.

895/2015, išaiškinta, kad „tokie BPK įtvirtinti konkretūs minėtos procesinės prievartos priemonės taikymo terminai yra viena iš garantijų, kad nebūtų piktnaudžiuojama šia priemone ir taip nepagrįstai suvaržoma žmogaus teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą.“¹⁰³ Taigi, autorės nuomone, LR BPK numatytas slapto elektroninio sekimo termino nustatymas atitinka vyraujančią EŽTT praktika ir nėra problematiškas, valstybinėms institucijoms juo vadovaujantis užkirsta terpė piktnaudžiavimui, galimai nepagrįstai pratęsiant operatyvinius veiksmus neribojamam laikui.

Autorės nuomone ir atsižvelgus į šiame moksliniame darbe minėtas kitų autorių įžvalgas, didžiausias problemas privatumo atžvilgiu kelia slapto elektroninio sekimo termino reglamentavimas LR ŽĮ ir LR KŽĮ, kadangi šiuose įstatymuose terminas nėra aiškiai įvardijamas, nurodoma, kad jis gali būti pratęsiamas neribotai. **Iš termino nedetalaus ir neišsamaus apribojimo kyla problema, kad Lietuvos Respublikos žvalgybos institucijos gali nepagrįstai ilgai ir neproporcingai siekiamam tikslui kištis į asmenų privatų gyvenimą.** Vertinant Lietuvos žvalgybos institucijų vykdomo slapto sekimo terminų reglamentavimą teisės į privatų gyvenimą atžvilgiu susiduriama su problematika, jog slapto sekimo terminas yra įtvirtintas taip, jog valstybės institucijoms suteikiama terpė neproporcingai ilgai kištis į asmenų privatų gyvenimą. LAT požiūriu yra netoleruojamos situacijos, kuomet per tyrimo sudėtingumui proporcingą laiką negavus duomenų, dėl kurių būtų galima pareikšti įtarimus nusikalstama veika yra ir toliau atliekama slapta elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė su tikimybe nesant tam rimto pagrindo, gauti informacijos dėl ateityje galimai galinčios atsirasti nusikalstamosios veikos ir taip siekiant pateisinti slapto elektroninio sekimo taikymą kišantis į asmens privatų gyvenimą dėl kokios nors kitos nusikalstamos veikos ir taip siekiant pateisinti šios apribojamosios priemonės taikymą.¹⁰⁴ Taip pat pasak LAT praktikos netoleruotinos situacijos, kuomet „ikiteisminis tyrimas nepradedamas arba vilkinamas ir toliau tęsiami pasiklausymo veiksmai, kol kaltininkas padarys kuo daugiau nusikaltimų arba, kol jam galės būti inkriminuojamas sunkesnis nusikaltimas. Tokiu būdu surinkti duomenys gali būti nepripažinti įrodymais (LR BPK 20 straipsnis)“.¹⁰⁵ „Slapti sankcionuoti operatyvinio tyrimo ir baudžiamojo proceso veiksmai negali būti naudojami tam, kad pasunkintų kaltininko atsakomybę (pvz., tęsti veiksmus iki tol, kol kaltininkas padarys naujus nusikaltimus, pasisavins ar kitaip pagrobs didesnės vertės turtą, disponuos didesniu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų ir

¹⁰³ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2015 m. birželio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-94-895/2015“. <https://eteismai.lt/byla/44415389271611/2K-P-94-895/2015>.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2012 m. lapkričio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-530/2012“. <http://www.infolex.lt/tp/478939>.

pan.). Valstybės institucijos gali tęsti slaptus operatyvinius ir procesinius veiksmus tik dėl tokių veikų, kurios, pasibaigus jų sankcionavimo laikui, dar nebuvo baigtos, arba, nors ir surinkta pakankamai nusikalstamos veikos įrodymų, tačiau reikia išaiškinti organizuotų grupių ir nusikalstamų susivienijimų veiklą, grupių organizatorius, grupių ryšius su kitomis grupėmis ar pareigūnais tam, kad būtų atskleistas visas jų organizacinis tinklas“.¹⁰⁶

Pravartu paminėti, kad Lietuvoje egzistuoja teisinė praktika, kuomet nagrinėjimo terminas neatitiko numatytų reikalavimų, dėl ko buvo nepagrįstai ilgą laiką kišamasi į asmens (įtariamojo) privatų gyvenimą. Nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje, slaptos operatyvinės bei procesinės prievartos priemonės (slaptas telefoninių pokalbių klausymasis ir kontrolė) buvo pratęsimos nenurodant pratęsimui reikalaujamų pagrindų, dėl to buvo pažeista proporcija tarp valstybės siekiamo tikslo – nacionalinio saugumo, siekiant išaiškinti nusikalstamas veikas ir pasiekto rezultato (nepagrįstai ilgai kištasi į privatų gyvenimą). LAT kolegija pažymi, kad yra netoleruoti tokie veiksmai, kai slapti operatyviniai veiksmai pratęsinėjami, žmogaus privatus gyvenimas ir toliau yra kontroliuojamas, nors neatsiranda jokios naujos informacijos apie nusikalstamą veiką, o tikintis ir laukiant kol galimai įtariamas asmuo atliks kokią teisei priešingą veiką, dėl kurių ir buvo pradėti slapto sekimo veiksmai siekiant surinkti įrodymus. Neteisėtai ilgai kišantis į asmens privatų gyvenimą, t. y. neteisėtu būdu surinkti privataus pobūdžio duomenys apie asmenį, negali būti laikomi tinkamais įrodymais.¹⁰⁷

Autorės nuomone yra svarbu išskirti G. Bučiūno analizuojamą žmogiškąjį faktorių, kuris taip pat gali turėti reikšmingos įtakos suteikiant ar pratęsiant leidimą vykdant slaptą sekimą kištis į asmenų privatų gyvenimą. Minėtasis autorius nagrinėdamas žmogiškąjį faktorių priimančią procesinį sprendimą dėl procesinės prievartos priemonės taikymo pateikė JAV, Kanados ir Australijos pavyzdį kuomet šių valstybių teismai nemažai dėmesio skiria žmogiškojo faktoriaus analizei taikant prievartinio pobūdžio procesines priemones. Kaip svarbius aspektus minėtųjų valstybių teismų praktika išskiria, kad privalo būti pateikti faktai, suvokiami „sveiku protu ir pakankamai pagrįsti sąžiningu įsitikinimu, kad kaltinamasis pažeidė įstatymą“. Kitas ne ką mažiau svarbus veiksnys nurodoma pareigūno asmeninė patirtis. Šis veiksnys gali nulemti, tai kad daugiau patirties turintis pareigūnas gali pritaikyti savo įgytą patirtį priimdamas objektyvius sprendimus. Kaip cituojamos knygos autorius nurodo, kad nepatyrusiam pareigūnui gali atrodyti kaip sunkus nusikaltimas, daug patyrusiam pareigūnui gali atrodyti visiškai kitaip.¹⁰⁸ Būtent aptartų veiksmų naudojimas gali palengvinti

106 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. vasario 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-57-696/2017“, Teismų praktika, 2017, 47. 540-554,

<http://www.infolex.lt/tp/1431651>.

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Bučiūnas, *supra note* 57: 163,164.

Lietuvos teisėjų darbą priimant nutartį leisti slapta klausytis asmens pokalbių. Tik detaliai, itin tiksliai ir aiškiai suformuluotos teisės normos gali užtikrinti, kad procesinės prievartos veiksmas – slaptas elektroninis sekimas klausantis telefoninių pokalbių, stebint susirašinėjamą ar kita gali užtikrinti prigimtinės žmogaus teisės – privatumo – apsaugą.

Kaip jau buvo minėta šio mokslinio darbo 1.2 poskyryje, EŽTT savo praktikoje apibrėžė minimalias slapto sekimo garantijas, kurios turi būti įtvirtintos įstatyme, kad būtų išvengta galimo valstybės institucijų piktnaudžiavimo, dėl ko valstybės institucijos negalėtų nepagrįstai ilgai, neproporcingai siekiamam tikslui ar kitaip neteisėtai pažeisti prigimtinės asmens vertybės – privataus gyvenimo neliečiamumo. Viena iš EŽTT numatytų minimalių garantijų, kuri analizuojama šiame moksliniame darbe yra – tokio stebėjimo trukmės ribos, t. y. slapto sekimo terminas nacionaliniuose teisės aktuose turi būti aiškiai nurodytas ir proporcingas siekiamam tikslui.

Lietuvos žvalgybos tarnyboms ir teisėsaugos institucijoms vykdyti slaptą sekimą elektroniniais ryšiais (klausytis telefoninių pokalbių, stebėti elektroninį susirašinėjamą, rinkti elektroninių ryšių tinklais perduodamą informaciją) leidžia šie analizuojami teisės aktai: Kriminalinės žvalgybos įstatymas, Žvalgybos įstatymas, Baudžiamojo proceso kodeksas, Kibernetinio saugumo įstatymas. Jau minėtoje politinės korupcijos byloje slaptą sekimą vykdęs VSD veikdamas pagal LR ŽĮ ir LR KŽĮ, kuris numato, kad žvalgybos informacijos rinkimas atliekant apygardos teismo sankcionuojamus veiksmus negali trukti ne ilgiau kaip 6 mėnesius, o šį terminą prireikus galima pratęsti dar iki 3 mėnesių, o pratęsimų skaičius **neribojamas**. Taigi teisėjui leidus, slaptą elektroninį sekimą Lietuvoje galima vykdyti labai ilgą ir neribojama laiką, kas gali būti nesuderinama su EŽTK 8 straipsnyje numatyta privataus gyvenimo apsauga. Nes slaptas elektroninis sekimas gali trukti neproporcingai ilgą laiką. Kitaip tariant galimai nusikaltusio asmens pokalbių galima klausytis, kad ir visą jo gyvenimą, nors teisei priešinga veika gali ir nepasitvirtinti. Tokia praktika autorės nuomone yra neproporcinga siekiamo tikslo atžvilgiu ir tikrai nebūtina visais atvejais. Šioje vietoje svarbu paminėti, kad vienas iš svarbiausių principų taikomų slaptas elektroniniam sekimui išskiriamas – proporcingumo principas. Šis principas yra laikomas ypač svarbiu, nes valstybės institucijos taikydamos procesines prievartos priemones (kaip šiame moksliniame darbe aptariamą slaptą elektroninį sekimą), kurių pagalba įsibraunama į žmogaus privatumą.¹⁰⁹ Taigi taikant tokią procesinės prievartos formą reikia laikytis aptarto principo, nes jo laikymasis reiškia pareigą prieš kiekvieno sprendimo susijusio su žmogaus teisių bei laisvių suvaržymu, priėmimą įsitikinti ir išnagrinėti ar toks sprendimas bus proporcingas siekiamam tikslui, ar jis nebus per griežtas.

¹⁰⁹ Bučiūnas, *supra note* 57:119.

Tačiau atlikus Lietuvos teisės aktų numatančių slapto sekimo termino reglamentavimą, tikslinga šią problemą iliustruoti ir vyraujančią problematiką pateikti realia 2018 metų pavasarį plačiai Lietuvos žiniasklaidoje aptarinėta ir visuomenės diskusija sukėlusia tema, keliančia abejonių dėl galimai nepagrįstai ilgo kišimosi į asmens privatų gyvenimą klausantis asmeninių pokalbių ir stebint elektroninį susirašinėjimą bei analizuoti ar esama situacija Lietuvoje atitinka EŽTT taikomą praktiką.

Vienas iš aktualiausių iš plačiausiai aptarinėjamų slapto sekimo atvejų buvo 2018 m. pavasarį apie 10 metų (apytiksliai nuo 2006 m. iki 2016 m.) trukęs „MG Baltic“ atstovų privačių pokalbių bei susirašinėjimo slaptas sekimas, bei jų paviešinimas.¹¹⁰ Kylant vis didesniai Lietuvos piliečių susirūpinimui ir viešai diskusijai dėl kišimosi į asmenų privatų gyvenimą teisėtumo klausimo yra tikslinga analizuoti ar Lietuvoje galima naudojant slapto sekimo priemonės slapta sekti asmenį apie 10 metų ar tai yra suderinama su EŽTT formuluojama praktika.

¹¹⁰Paulius Gritėnas, „Sekimas be pabaigos: nutekinta informacija ir spragos žvalgybos įstatyme išgelbės korupcijos bylos įtariamuosius?“, žiūrėta: 2019m vasario 25 d.
<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/lietuva-gali-uzlipti-ant-to-paties-greblio-nutekinta-informacija-ir-spragos-zvalgybos-istatyme-isingelbes-korupcijos-bylos-itariamuosius-56-973478>.

Autorės nuomone analizuojant realią situaciją joje problematiškumą ir neaiškumą kelia tai, kad asmenys buvo sekti apie 10 metų bei ne visi asmenys, kurių pokalbių buvo klausomasi yra įtariamieji. Remiantis žiniasklaidoje pateikta informacija T. Dapkus nebuvo įtariamasis jau minėtoje „MG Baltic“ byloje, jam nebuvo pareikšti jokie kaltinimai. T. Dapkaus telefoninių pokalbių slapta buvo klausomasi apie 10 metų bei jis VSD pažymose buvo įvardijamas kaip „MG Baltic“ interesus atstovaujantis tarpininkas. VSD vertinimu „MG Baltic“ atstovų veikla kėlė grėsmę nacionaliniam saugumui, dėl ko ir buvo vykdomas slaptas elektroninis sekimas. Paminėtina, kad sekimo laikotarpiu be koncernui „MG Baltic“ priklausančioje INFO TV televizijoje, T. Dapkus dirbo ir Lietuvos radijuje.¹¹¹ *„Būtinai imsiuosi teisinių priemonių, nes nuo 2006 metų turbūt su tarpais, bet ilgą laiką nepagrįstai vykdyta mano kontrolė, iki pat 2018 metų. Kai kurie pokalbiai, aš atpažįstu, yra šiais metais. Per tiek metų man nebuvo pareikšta jokių kaltinimų, jokių išpėjimų, jokių administracinių priemonių, nieko. Tai yra visiškas žmogaus teisių pažeidimas“* Taip susiklosčiusią situaciją žiniasklaidai komentavo T. Dapkus.¹¹² Situacijos problematiškumas kyla iš to, kad nepaisant, jog buvo klausomasi asmens, kuris nebuvo įtariamasis, buvo paviešinti jo privataus pobūdžio pokalbiai, kaip pavyzdžiui: pokalbis dėl susitikimo žaisti krepšinį, gaunamos asmeninės jo ir jo žmonos pajamos ir panašiai.¹¹³ Vertinant aptartos situacijos problematiškumą dėl apie beveik dešimt metų trukusio slapto sekimo klausantis privačių pokalbių bei stebint privatų susirašinėjimą, tikslinga esamą situaciją palyginti su EŽTT nacionalinių teismų formuluojama praktika, užsienio autorių įžvalgomis ir suformuluoti išvadas. EŽTT sprendimuose dėl slapto elektroninio sekimo taiko testą *teisėta, pagrįsta, proporcinga*.

¹¹¹ www.lzinios.lt, „Tomas Dapkus: „Pavyko sužinoti gana juokingų dalykų““, žiūrėta 2019 m. vasario 23 d., <https://www.lzinios.lt/lzinios/Lietuva/tomas-dapkus-pavyko-suzinoti-gana-juokingu-dalyku-/265633>

¹¹² Ibid.

¹¹³ www.tv3.lt, „Nauji dokumentai rodo stulbinantį į skandalą įsipainiojusio T. Dapkaus praturtėjimą“, žiūrėta 2019 m. vasario 23 d. <https://www.tv3.lt/naujiena/lietuva/959129/nauji-dokumentai-rodo-stulbinanti-i-skandala-isipainiojusio-t-dapkaus-praturtejima>.

Paminėtina EŽTT byla *Iordachi ir kiti prieš Moldova*, kurioje Pareiškėjas Iordachi skundėsi, jog valstybė vykdydama slapta sekimą pažeidžia konvencijos 8 straipsnį, kadangi nacionaliniai teisės aktai nepakankamai garantuoja, kad nebūtų piktnaudžiaujama nepagrįstu kišimusi į asmenų privatų gyvenimą.¹¹⁴ EŽTT minėtoje byloje *Iordachi ir kiti prieš Moldova* nustatė slapto sekimo trukmės pažeidimą, nes Moldovos BPK buvo numatytas 6 mėnesių terminas, su galimybe terminą pratęsti neribojamą kartų skaičių. Teismas šioje situacijoje pasisakė, kad nebuvo numatyti aiškūs pasiklausymo terminai, dėl to gali atsirasti piktnaudžiavimas nepagrįstų kišimusi į asmens privatų gyvenimą.¹¹⁵ Minėtoje EŽTT byloje, kurioje buvo konstatuotas privataus gyvenimo pažeidimas numatytas Konvencijos 8 straipsnyje, „Moldovos įstatymuose reglamentuojančiuose valstybės institucijų vykdomą slapta elektroninį sekimą, nustatė kad reglamentavimo trūkumai turi įtakos netinkamam slapto sekimo veikimui (jo termino reglamentavimui) minėtoje valstybėje. Pagal byloje pateiktus duomenis Moldovoje 2005 m. buvo priimta daugiau kaip 2 500 sprendimų dėl slapto pasiklausymo sankcionavimo, 2006 m. – apie 1 900, 2007 m. – daugiau kaip 2 300, taigi teismas įvertinęs Moldovos įstatymus nustatė šiuos trūkumus: daugiau kaip pusė nusikalstamų veikų, numatytų Moldovos BK, patenka į sąrašą veikų, dėl kurių gali būti taikomas pasiklausymas (apie 59 %). Nepakankamai aiškiai apibrėžtos asmenų, kurių telefonų gali būti pasiklausoma, kategorijos, vartojamos bendro pobūdžio formuluotės, nurodant, kad tokios priemonės gali būti taikomos įtariamajam, kaltinamajam ar kitam darant nusikalstamą veiką dalyvaujančiam (su tokia veika susijusiam) asmeniui (angl. “other person involved in a criminal offence”), nėra pateikto detalaus paaiškinimo kas būtent patenka į tokių asmenų kategoriją. Taip pat kas buvo numatyta šiame sprendime ir yra labai aktualu šiam moksliniam darbui – Moldovos įstatymai nenumato aiškių pasiklausymo terminų, nes termino pratęsimas nėra ribojamas.“¹¹⁶

EŽTT byloje *Dragojević v. Croatia pažymėjo*, kiekvienu atveju sprendžiant ar pagrįstai buvo apribota asmens teisė į privatumą numatyta Konvencijos 8 str. turi įsitikinti, kad egzistuoja tinkamos ir veiksmingos garantijos nuo galimo valstybės institucijų turinčių kompetenciją vykdyti slapta elektroninį sekimą piktnaudžiavimo. Šis vertinimas priklauso nuo visų bylos aplinkybių, tokių kaip priemonių pobūdis, apimtis ir trukmė; jų taikymo pagrindai; institucijos, kompetentingos jas sankcionuoti, įgyvendinti ir kontroliuoti; teisinės gynybos priemonė ar priemonės, nustatytos nacionalinėje teisėje.¹¹⁷

¹¹⁴ Iordachi and Others v. Moldova Eur. CT. H. R., Case 25198/02 (2009), §19

¹¹⁵ Iordachi and Others v. Moldova Eur. CT. H. R., Case 25198/02 (2009), §45

¹¹⁶ Iordachi and Others v. Moldova Eur. CT. H. R., Case 25198/02 (2009), § 52-54

¹¹⁷ Dragojević v. Croatia, Eur. C. H. R., Case 68955/11 (2015) § 83

Kaip jau buvo šiame moksliniame darbe minėta EŽTT yra išplėtojusi minimalias garantijas, kurios turi būti įtvirtintos nacionaliniuose įstatymuose, leidžiančiuose kompetentingoms valstybėms institucijoms vykdyti slaptą sekimą, siekiant apsaugoti asmenis nuo valstybės institucijų piktnaudžiavimo kišantis į privatų gyvenimą. Ir vienas iš saugiklių – **slapto sekimo trukmės ribos**, aktualus šiame mokslinio darbo skyriuje nagrinėjamai problemai.

Analizuojant EŽTT praktikoje numatytą minimalią garantiją, kad slapto sekimo atveju įsikišant į asmens privatų gyvenimą nacionaliniame įstatyme turi būti aiškiai numatytos slapto sekimo trukmės ribos, t. y. terminas turi būti aiškiai nurodytas ir proporcingas siekiamam tikslui. Jo pritaikymas nacionalinėje teisėje t. y. būtent LR KŽĮ nurodytas slapto sekimo terminas, yra probleminis teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą prasme. Manytina, jog taip yra todėl, kad LR KŽĮ numatytas neribojamas pratęsimų skaičius gali būti neproporcingas siekiamam tikslui. Pateiktame realiame pavyzdyje, kuomet žurnalistas T. Dapkus buvo sekamas apie 10 metų, iš turimų ir šiame moksliniame darbe paminėtų duomenų (žiniasklaidos priemonėse – aut. past.) matyti, kad VSD pasinaudodama LR KŽĮ nedetalumu, reglamentavimo spraga, galėjo nepagrįstai ir neproporcingai ilgai kištis tiek į T. Dapkaus, tiek į kitų asmenų privatų gyvenimą klausantis privačių pokalbių bei stebint susirašinėjimą ar vykdant kitus žvalgybos veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose numatytus veiksmus.

Nors dažniausiai nacionalinis saugumas yra išskiriamas į pirmą vietą, kas yra logiškai suprantama, tačiau siekiant užtikrinti nacionalinį saugumą vertėtų nepamiršti savo veikloje vadovautis pamatiniais tarptautinės teisės principais. Turėtų būti užtikrintas balansas tarp kišimosi į privatų gyvenimą siekiant nacionalinio saugumo bei žmogaus teisių apsaugos. LAT pažymi, kad „toks teisinis reguliavimas neatleidžia kriminalinės žvalgybos subjektų, prokurorų, teikiančių prašymus (teikimus) dėl kriminalinės žvalgybos priemonės taikymo, o teisėjų, priimančių sprendimus sankcionuoti tokių priemonių skyrimą (pratęsti jų taikymą), nuo pareigos įvertinti jos taikymo trukmės pagrįstumą ir proporcingumą. Netoleruotinos tokios teisinės situacijos, kai per protingą laiką nepasitvirtinus įtarimui dėl nusikalstamos veikos toliau nepagrįstai ilgai atliekama (sankcionuojama) slapta telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos turinio kontrolė iš esmės tikintis (nesant tam rimto pagrindo) gauti informacijos dėl kokios nors kitos nusikalstamos veikos ir taip siekiant pateisinti šios priemonės taikymą.“¹¹⁸

¹¹⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2015 m. birželio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-94-895/2015“. <https://eteismai.lt/byla/44415389271611/2K-P-94-895/2015>.

EŽTT praktikoje, taip pat pabrėžiama, kad įstatymas, kuriuo reglamentuojamas slapto sekimo (stebėjimo) priemonių taikymas numatytas Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje nacionalinėje teisėje turi būti **išdėstytas pakankamai tiksliai, kad tinkamai parodytų asmenims, kokiomis sąlygomis ir aplinkybėmis valstybės institucijos turi teisę taikyti įsikišimą į privačius asmenų pokalbius susirašinėjimus ir kitus privačius veiksmus, taip apribojant privataus gyvenimo neliečiamumą.**¹¹⁹ Įstatymo tikslumas būtinas siekiant užkirsti kelią galimam piktnaudžiavimui, atsižvelgiant į tobulėjančias technologijas ir vis paprastėjantį įsikišimą į kito asmens gyvenimą.

Neilas Richardsas taip pat kelia susirūpinimą dėl valstybinių institucijų priežiūros, vykdančios slapta elektroninį sekimą, nes ji suteikia nepagrįstą galią valstybiniam subjektams piktnaudžiauti ir manipuliuoti sekamų asmenų privatumu.¹²⁰ Pasak autoriaus, interneto paieškos istorija, elektroninio pašto, interneto srauto ar telefono ryšio stebėjimas yra ypač žalingas. Slaptas elektroninis sekimas, kuriuo siekiama gauti privačios informacijos apie asmenį, turėtų būti būtinas pagal įstatymus, labai griežtai reglamentuotas ir aiškus – „aukšto lygio“. Tai pat pabrėžiama, jog asmenys turėtų teisę ginčyti jų atžvilgiu vykdytą slapta sekimą. Be to teisinėje doktrinoje teigiama, kad kišimasis į asmens privatų gyvenimą daro įtaką asmens privatumui ir tai turėtų būti pripažįstama, kaip pakankamas pagrindas įrodyti, kad kišimosi į privatų gyvenimą žala yra ilgalaikė.¹²¹ Teisės mokslininkai proporcingumo principą pažymi, kaip būtinumą, slapta sekant asmenis.¹²²

¹¹⁹ Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhev v. Bulgaria, Eur. CT H. R., Case 62540/00, (2007) § 75.

¹²⁰ Danielle Keats Citron ir David Gray, „Addressing the Harm of Total Surveillance: A Reply to Professor Neil Richards“ 126 *Harv. L. Rev. F.* 262 (2012-2013):265, cituota iš Neil M. Richards, „*The Dangers of Surveillance*“, 126 *HARV. L. REV.* 1934, 1935 (2013).

¹²¹ *Ibid.*, 266.

¹²² Yutaka Arai-Takahashi, *supra note* 3: 60-91.

Taigi elektroninių ryšių tinklais vykdomo sekimo trukmę Lietuvos Respublikoje reglamentuojantys ŽĮ ir KŽĮ autorės nuomone neatitinka EŽTT vyraujančios praktikos bei numatytų minimalių standartų, kurių tikslas vykdant slapta sekimą užkirsti kelią nepagrįstam kišimuisi į privatų gyvenimą. Atsižvelgiant į EŽTT praktiką slapto sekimo terminas turi būti aiškus, detalus, turi būti apibrėžti žmonės (galimi sekimo objektai), kuriuos kiek laiko galima slapta sekti, kad įstatymo nedetalumas nesuteiktų terpės valstybės institucijų galimam piktnaudžiavimui. Šią problematiką, kėlė ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo apžvalgoje¹²³, tačiau kaip matyti iš šiame moksliniame darbe aptariamos situacijos, slapto sekimo trukmės problematika nuo 2015 LAT pavišintos apžvalgos yra išlikusi nepakitusi. Pagrįstai darytina išvada, jog tiek ŽĮ, tiek ir KŽĮ neužtikrina Konvencijoje numatyto nepagrįsto kišimosi į privatų gyvenimą. Todėl, autorės nuomone, EŽTT numatyti minimalūs standartai turi būti tinkamai įkomponuoti į Lietuvoje esančius įstatymus reglamentuojančius slapta sekimą. Pažymėtina, kad toks neaiškus reglamentavimas neturėtų liesti teisės aktų, kurie yra susiję su žmogaus teisių apsauga (analizuojamu atveju – privataus gyvenimo apsauga), nes žmogaus teisės yra viena iš pagrindinių konstitucinių vertybių ir prigimtinių teisių. Siūlytina siekiant sumažinti privataus gyvenimo apsaugos pažeidimų skaičių Lietuvoje įvesti Ombudsmeno instituciją, kuri prižiūrėtų žvalgybos institucijų veiklą. Tokiu būdu galėtų būti peržiūrimi vykstantys tyrimai, ar slapto sekimo terminai yra proporcingi siekiamam tikslui ar neperžengiama proporcingumo riba ar nėra piktnaudžiaujama. Minėtas pasiūlymas autorės nuomone yra reikalingas siekiant apsaugoti privatų asmenų gyvenimą nuo nepagrįstai ilgo kišimosi nesant tam teisinio pagrindo. Šiame poskyryje aptariamas slapto sekimo termino reglamentavimas Lietuvoje ir EŽTT praktikoje. Sekimo termino problematika pateikiama realiu VSD vykdyto slapto elektroninio sekimo atveju, jo teisinė lyginamoji analizė EŽTT praktikos ir Lietuvos įstatymų atžvilgiu. Bandant atsakyti į klausimą – ar Lietuvoje laikomasi EŽTT nustatytų minimalių standartų siekiant apsaugoti asmens privatų gyvenimą ar visgi Lietuvos įstatymai leidžiantys vykdyti slapta elektroninį sekimą neatitinka EŽTT minimalaus standarto nustatyti detalų terminą slapta rinkti informaciją apie privatų asmenį ir taip yra sukuriama terpė piktnaudžiauti esama padėtimi.

¹²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 25 d. „Elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolės, jos fiksavimo ir kaupimo (Baudžiamojo proceso kodekso 154 straipsnis, Kriminalinės žvalgybos įstatymo 10 straipsnis) taikymo apžvalga“ (LAT, Teismų praktika 43), <https://www.lat.lt/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/baudziamuju-bylu-apzvalgos/68>.

Taigi, darytina išvada, jog slapto sekimo termino reglamentavimas Lietuvoje neatitinka EŽTT formuluojamos praktikos taip pat nėra paisoma EŽTT minimalios garantijos – slapto sekimo terminas nėra detalčiai apibrėžtas, todėl žvalgybos institucijos EŽTT požiūriu gali nepagrįstai ilgai kištis į asmens privatų gyvenimą, elektroninį sekimą pratęsiant neribojamą skaičių kartų. Pabrėžtina, kad nacionaliniai įstatymai numatantys slapto sekimo termino reglamentavimą, turėtų būti aiškesni, nesuteikiantys terpės piktnaudžiauti. Tai yra būtina, kad piliečiai galėtų žinoti visas aplinkybes ir sąlygas. Autorės nuomone, siekiant išvengti piktnaudžiavimo siūlytina įvesti žvalgybos veiklą prižiūrinčią instituciją – Ombudsmeną. Be to paminėtina, kad kriminalinės žvalgybos veiksmai, dėl kurių yra kišamasi į asmens privatų gyvenimą turėtų būti tik būtinaisiais atvejais taikomu teisėsaugos įrankiu.

3.2. Slapto sekimo metu surinktų privačių pokalbių paviškinimas žiniasklaidoje

Šiandieniniame pasaulyje vis labiau mūsų kasdieninę veiklą apimantis elektroninių technologijų naudojimas turi didelės įtakos informacijos žaibiškam plitimui visuomenės informavimo priemonėse. Norint pasiekti ar išplatinti tam tikrą informaciją užtenka kelių sekundžių ir informacija tampa pasiekiamą kiekvienam norinčiam. Taigi, manytina, kad tokia beribė informacijos sklaida gali kelti problemų žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo bei asmens duomenų apsaugos aspektu. Vis dažniau žiniasklaidoje pasirodant valstybės institucijų surinktų privačių pokalbių paviškinimai gali sudaryti įspūdį, jog galimai nusikalstamosiomis veiklomis įtariamiesiems asmenims privataus gyvenimo ir asmens duomenų apsauga neegzistuoja. Dėl šios priežasties autorės nuomone atsižvelgiant į 3.1. poskyryje nagrinėta problematika, tikslinga analizuoti žvalgybos veiksmų vykdymo metu surinktos privačios informacijos viešinimą visuomenės informavimo priemonėse, pateikiant realius pavyzdžius, kokia šiuo aspektu formuojama praktika EŽTT sprendimuose bei koks požiūris į tai pateikiamas teisinėje doktrinoje.

Šio mokslinio darbo 2 skyriuje jau buvo aptarta, kad tiek nacionalinėje, tiek tarptautinėje teisėje žmogaus teisė į privataus gyvenimo apsaugą yra prigimtinė. Tačiau, nepaisant to, jog šią teisę turime kiekvienas nuo gimimo, ji nėra absoliuti, tai reiškia, kad ji nebus ginama visais įsikišimo į privatų gyvenimą atvejais. Taip pat gali pasitaikyti atveju, kad žmogus sutinka, jog jo privati informacija būtų skelbiama viešai arba pats ja viešai skleidžia, tokiu atveju privataus gyvenimo pažeidimas nekonstatuojamas. Be visa to, privataus gyvenimo neliečiamumo neabsolūtumas pasireiškia to, kad EŽTK 8 str. 2 d. yra įtvirtinta

nuostata, jog „valstybės institucijos neturi teisės apriboti asmens teisės į privatumą, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus ir kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, visuomenės apsaugos ar šalies ekonominės gerovės interesais, taip pat žmonių sveikatai ar moralei arba kitų asmenų teisėms ir laisvės apsaugoti“¹²⁴. Pagrindinis Lietuvos Respublikos įstatymas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 straipsnis numato, kad Žmogaus privatus gyvenimas neliečiamas: „Asmens susirašinėjimas, pokalbiai telefonu, telegrafo pranešimai ir kitoks susižinojimas neliečiami. Informacija apie privatų asmens gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą. Įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, kėsintis į jo garbę ir orumą.“¹²⁵ Visuomenės informavimo įstatymo 14 straipsnis dėl viešai skelbiamos privataus pobūdžio informacijos teigia, kad „rengiant ir platinant viešąją informaciją, privaloma užtikrinti žmogaus teisę į privataus pobūdžio informacijos apsaugą“.¹²⁶ Tačiau taip pat nurodo, kad informacija apie privatų gyvenimą gali būti skelbiama be žmogaus sutikimo „tais atvejais, kai ji padeda atskleisti įstatymų pažeidimus ar nusikalstamas veikas, taip pat kai informacija yra pateikiama viešai nagrinėjant bylą. Be to, informacija apie viešojo asmens privatų gyvenimą gali būti skelbiama be jo sutikimo, jeigu ši informacija atskleidžia visuomeninę reikšmę turinčias privataus šio asmens gyvenimo aplinkybes ar asmenines savybes“.¹²⁷ Šiame moksliniame darbe analizuojant pristatytą problematiką, svarbu paminėti, kad privačių pokalbių sąvoka apima ne tik pokalbius, pavyzdžiui, namie su artimaisiais, šeimos nariais, bet į privačių pokalbių sąvoka patenka ir telefono skambučiai iš darbo vietos. Darbo metu, ar darbo reikalais atlikti skambučiai *prima facie* apima privataus gyvenimo ir korespondencijos sąvoką numatytą Konvencijos 8 straipsnyje. Iš to logiškai išplaukia, kad ir darbo metu asmens elektroniniai ryšiai, informacija gauta stebint asmeninę interneto naršymo istoriją taip pat patenka po Konvencijos garantuojama privataus gyvenimo apsauga.¹²⁸

Autorei analizuojant šią didelį visuomenės susidomėjimą keliantį klausimą iš EŽTT praktikos, atlikus teismų praktikos tyrimą, matyti, jog nėra gausu atveju kuomet visuomenės informavimo priemonėse viešinamas privačių pokalbių turinys, tačiau autorės nuomone tikslinga egzistuojančią EŽTT praktiką pritaikyti privačių pokalbių viešinimui Lietuvos žiniasklaidos priemonėse, siekiant atsakyti į šiame moksliniame darbe iškeltą klausimą ar

¹²⁴ „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, *Valstybės žinios* 40, 987 (1995), 8 str.

¹²⁵ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *Valstybės žinios* 33, 1014 (1992), 22 straipsnis.

¹²⁶ „Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas“ *Valstybės žinios*, 71-1706 (1996), 14 str. 1 d., galiojanti suvestinė redakcija 2019-01-01 - 2019-06-30, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.065AB8483E1E/asr>.

¹²⁷ *Ibid.*

¹²⁸ *Copland v. the United Kingdom*, Eur. CT. H. R., Case 62617/00 (2007) § 30.

žiniasklaidoje viešinami žvalgybos metu įrašyti privatūs pokalbiai dar vykstant ikiteisminiam tyrimui pažeidžia EŽTK 8 str.

Autorės nuomone, tikslinga aptariamą problematiką iliustruoti realiais pavyzdžiais, kuomet žiniasklaidai buvo nutekinti žvalgybos metu surinkti privatūs pokalbiai, kurie nebuvo susiję su galimai nusikalstama veika. Vienas naujausių skandalų nuvilnijusių Lietuvoje 2018 metų vasarą buvo išviešintos VSD pažymos apie įtarimus korupcija įmonei „MG Baltic“ ir kitiems su tuo susijusiems asmenims.¹²⁹ Autorės nuomone problema kyla ne vien iš to, kad buvo paviešinti ikiteisminio tyrimo duomenys, bet ir iš to, kad buvo paviešinti privatūs telefoniniai pokalbiai, o problema slypi, kai kurių pokalbių turinyje. Kaip pavyzdžiui, paviešinti žurnalisto T. Dapkaus asmeniniai pokalbiai, kai kuriuose iš jų tariamasi dėl laisvalaikio praleidimo būdo, vartojami keiksmažodžiai. Paminėtina, kad EŽTT byloje *Drakšas v. Lietuva* akcentavo, kad „keiksmažodžių paviešinimas gali diskredituoti pareiškėjo vardą jo verslo aplinkoje ir visuomenėje.“¹³⁰ Šis asmuo, kaip skelbiama žiniasklaidoje, vadinamojoje „korupcijos“ byloje nebuvo įtariamasis. EŽTT byloje *Von Hannover prieš Vokietija* pabrėžė, kad pareiga apsaugoti asmeninį gyvenimą neturi apsiriboti tik šeimos ratu, ji taip pat turi apimti ir socialinį žmogaus gyvenimą¹³¹. Taigi tai, kad pokalbiai vyko ne su šeimos nariais ar artimaisiais nereiškia, kad jie nėra privataus pobūdžio. Dėl šios priežasties paviešintos pokalbių išsklotinės viename iš didžiausių ir žinomiausių Lietuvos naujienų interneto portalų laikytinos privataus gyvenimo viešinimu.

Kaip jau šiame moksliniame darbe buvo minėta teisę vykdyti slapta elektroninį žmogaus sekimą Lietuvos Respublikoje turi keletą valstybės institucijų, tačiau tiesiogiai jų veiklą reglamentuojantys įstatymai: LR Kriminalinės žvalgybos, LR žvalgybos, LR BK, LR Kibernetinio saugumo įstatymas ir kiti nenumato slapto sekimo metu surinktų privačių duomenų viešinimo žiniasklaidoje ribojimų. Todėl autorė kelia problemą, kad kai kuri paviešintų pokalbių informacija gali būti įvardijama kaip nepagrįstas kišimasis į privatų gyvenimą ir jo pažeidimas.

Paminėtina, jog yra natūralu, kad asmuo darydamas nusikalstamas veikas praranda savo privatumą ta apimtimi, kuri apima jo padarytas nusikalstamas veikas. Lietuvos Respublikos Konstituciniame Teisme buvo priimtas 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas, kuriame buvo konstatuota, kad „asmuo, darydamas nusikalstamas ar kitas priešingas teisei veikas, neturi ir

¹²⁹ www.15min.lt, „VSD pažyma – be užtušavimų: įvardyti visi „MG Baltic“ užgaidas vykdę politikai, valstybės institucijų vadai, rektoriai, teisėjai, prokurorai“, žiūrėta 2019-02-25, <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/vsd-pazyma-be-uztusavimu-ivardyti-visi-mg-baltic-uzgaidas-vykde-politikai-valstybes-instituciju-vadai-rektoriai-teisejai-prokurorai-56-980836>.

¹³⁰ *Drakšas v. Lithuania*, Eur. Ct. H. R., Case 36662/04 (2004); § 61.

¹³¹ *Von Hannover v. Germany*, Eur. Ct. H. R., Case 59320/00 (2004), §69, *Lillo–Stenberg and Sateher v. Norway*, Eur. Ct. H. R., Case 13258/09 (2014), §38.

negali tikėtis privatumo. Žmogaus privataus gyvenimo apsaugos ribos baigiasi tada, kai jis savo veiksmais nusikalstamai ar kitaip neteisėtai pažeidžia teisės saugomus interesus, daro žalą atskiriems asmenims, visuomenei ir valstybei“.¹³² Tačiau tuo pačiu EŽTT praktikoje pabrėžiama pozityvi valstybės pareiga saugoti asmenis nuo nepagrįsto kišimosi į jų privatų gyvenimą.¹³³

LR BPK numato, kad ikiteisminio tyrimo duomenys yra neskelbtini.¹³⁴ Ikiteisminio tyrimo duomenų skelbimo rekomendacijų 26.3 straipsnyje nurodyta, kad „viešųjų asmenų privataus gyvenimo slaptumas turi būti saugomas, tačiau ši apsauga yra mažesnė nei asmens, nepriskirtino viešųjų asmenų kategorijai, todėl duomenys apie privatų viešojo asmens gyvenimą gali būti skelbiami tiek, kiek jie atskleidžia visuomeninę reikšmę turinčias privataus šio asmens gyvenimo aplinkybes ar asmenines savybes“.¹³⁵ Taigi tai reiškia, kad nors asmuo turi viešojo asmens statusą, ar jis yra įtariamas padaręs nusikalstamą veiką, tačiau privatumo visa apimtimi jis negali prarasti. LR Kriminalinės žvalgybos įstatyme numatyta, kad **kriminalinės žvalgybos informacijos metu surinktą informaciją galima panaudoti** „kriminalinės žvalgybos uždaviniams įgyvendinti; bendradarbiaujant kriminalinės žvalgybos subjektams; pateikiant informaciją apie asmenį Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymo nustatyta tvarka; Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių ir kitų teisės aktų numatytais atvejais keičiantis kriminalinės žvalgybos informacija su užsienio valstybių teisėsaugos institucijomis, tarptautinėmis organizacijomis ir Europos Sąjungos agentūromis ir kitais įstatymų numatytais atvejais.“¹³⁶ „LR KŽĮ 19 straipsnio 4 dalyje, dėl kriminalinės žvalgybos metu surinktos informacijos panaudojimo, reglamentuojama, kad „Kriminalinės žvalgybos informacija teikiama susipažinti Lietuvos Respublikos Prezidentui, Seimo Pirmininkui, Ministrui Pirmininkui, taip pat kriminalinės žvalgybos kontrolę vykdančioms valstybės institucijoms ar šios veiklos kontrolę vykdyti įgaliotiems asmenims, esant motyvuotam jų rašytiniam prašymui, jeigu jiems teisės aktuose nustatytais funkcijoms įgyvendinti ar sprendimams priimti nepakanka pateiktos susipažinti apibendrintos informacijos, parengtos kriminalinės žvalgybos informacijos pagrindu.“¹³⁷ LR KŽĮ 19

¹³² „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, prieiga per internetą: <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta340/content>.

¹³³ Peck v. United Kingdom Eur. Ct. H. R., Case 44647/98 (2003) §88-90.

¹³⁴ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, Valstybės žinios, 37-1341 (2002), 177 str., suvestinė redakcija nuo 2019-01-01 - 2019-03-31.

¹³⁵ Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro įsakymas „Dėl Ikiteisminio tyrimo duomenų skelbimo rekomendacijų patvirtinimo“ TAR, 2017-08-18, Nr. 13412, prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/8c660dd0834511e7922688da979d97a3/asr>.

¹³⁶ „Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas“, Valstybės žinios, 122-6093 (2012), 19 str. Suvestinė redakcija nuo 2018-12-29.

¹³⁷ Ibid, 19 str. 4 d.

straipsnio 5 dalis teigia, kad „Kitoms valstybės institucijoms ir asmenims, nevykdantiems kriminalinės žvalgybos, Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo nustatyta tvarka gali būti teikiama tik apibendrinta informacija, parengta kriminalinės žvalgybos informacijos pagrindu.“¹³⁸

Kiekvienu atveju sprendžiant ar valstybės institucijų surinkta informacija nepažeidžia asmens duomenų apsaugos ar privataus gyvenimo, reikia įvertinti ar privataus pobūdžio informacijos paskelbimas yra pateisinamas viešuoju interesu ir ar skelbiama informacija yra susijusi su padarytų nusikaltimu. EŽTT savo praktikoje pažymi, jog informacijai apie asmens privatų gyvenimą skelbti be jo sutikimo turi būti realus socialinis interesas žinoti tam tikro asmens privataus gyvenimo faktus.¹³⁹ Tiek teisės teorijoje, tiek praktikoje pripažįstama, kad gali būti pateisinamas stiprus trumpalaikis susidomėjimas konkrečiu asmeniu dėl jo veiklos ar su juo susijusio įvykio. Tačiau tokiu atveju turi būti paisoma įsikišimo į asmens privatumą proporcingumo pagrįstam visuomenės interesui žinoti tam tikrus asmens privataus gyvenimo faktus.¹⁴⁰ Atliekant mokslinį tyrimą, dėl ikiteisminio tyrimo duomenų viešinimo žiniasklaidoje atkreiptinas dėmesys ir į skelbiamus duomenis, kurie net nėra susiję su galimai nusikalstama veika, kaip pavyzdžiui jau anksčiau šiame moksliniame darbe minėta paskleista informaciją apie T. Dapkaus gaunamas pajamas, jo privataus pobūdžio pokalbiai, kuriuose buvo vartojami keiksmažodžiai niekaip nesusiję su galimai padarytu nusikaltimu. Todėl būtent tokios informacijos skelbimas negali būti pateisinamas visuomenės teise žinoti, nes net ir didžiausi nusikaltėliai ar asmenys įtariami padarę nusikalstamą veiką, negali prarasti savo privatumo visa apimtimi.

Valstybės institucija Valstybinės duomenų apsaugos inspekcija (toliau – VDAI) nagrinėjanti skundus dėl asmens duomenų pažeidimų pažymi, kad asmens duomenų tvarkymui yra taikomi visi Bendrajame duomenų apsaugos reglamente¹⁴¹ (toliau – BDAR) įtvirtinti reikalavimai. Taip pat nurodo, kad BDAR nedraudžia viešinti asmens duomenų, tačiau juos viešinant turi būti laikomasi principų susijusių su asmens duomenų apsauga. VDAI pabrėžia, kad BDAR nacionaliniams teisės aktams kelia reikalavimus, kuriais turėtų būti įtvirtinti apribojimai kai numatomas asmens duomenų viešinimas ir jie turėtų atitikti

¹³⁸ Ibid, 19 str. 5 d.

¹³⁹ Von Hannover v. Germany, Eur. Ct. H. R., Case 59320/00 (2004) § 54; Editions Plon v. France, Eur. Ct. H. R., Case 58148/00 (2004) § 15.

¹⁴⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2008 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-2/2008“. <https://eteismai.lt/byla/275755271714690/3K-7-2/2008>.

¹⁴¹ „2016 m. balandžio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB“, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2016:119:FULL&from=EN>.

ESTT ir EŽTT praktiką, pagal kurią tokie apribojimai galimi, laikomi pagrįstais, jeigu atitinka dvi sąlygas:

1. yra teisėti ir
2. būtinai reikalingi demokratinėje visuomenėje.¹⁴²

Svarbu atkreipti dėmesį, kad pagal VDAI „sprendžiant, ar tam tikrus asmens duomenis, nurodytus institucijų ar įstaigų dokumentuose, galima skelbti viešai, turi būti įvertintos pasekmės, kurias sukels toks asmens duomenų tvarkymas. Viešai paskelbti asmens duomenys tampa prieinami neapibrėžtam ratui asmenų, t. y. ne tik tiems asmenims, kurie turi teisėtą interesą tokius asmens duomenis gauti. Taip pat turėtų būti įvertinta ir tai, kad tam tikrais atvejais viešas asmens duomenų paskelbimas gali sulaikyti asmenį nuo galimybės teisėtai pasinaudoti jam teisės aktais numatytais teisėmis. Atsižvelgiant į tai, turi būti įvertinta, ar siekiamu tikslu negalima pasiekti viešai neskelbiant asmens duomenų.“¹⁴³ Europos Teisingumo Teismas 2010 m. lapkričio 9 d. sprendime sujungtose bylose C92/09 ir C-93/09 yra pažymėjęs, kad skaidrumo principas leidžia piliečiams artimiau dalyvauti sprendimų priėmimo procese, taip pat garantuoja didesnę valdymo teisėtumą ir veiksmingumą bei aukštesnę atskaitomybės piliečiams mastą demokratinėje sistemoje, tačiau tuo pačiu pažymėjo, kad automatiškai teikti pirmenybės skaidrumo tikslui, palyginti su teise į asmens duomenų apsaugą, negalima, net jei tai susiję su svarbiais ekonominiais interesais (68 ir 85 paragrafai).“¹⁴⁴

Paminėtina, kad institucija nagrinėjanti skundus dėl privačių duomenų paskleidimo visuomenės informavimo priemonėse¹⁴⁵ – Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, savo sprendimuose pažymi, kad norint nustatyti ar privataus gyvenimo neliečiamumas yra ginamas visuomenės informavimo priemonėje paskelbus privačią asmens informaciją turi būti nustatyta šių faktų visuma:

- „1) informacijos paskleidimo faktas;
- 2) faktas, jog paskleista informacija yra apie pareiškėją;
- 3) faktas, jog paskleista informacija yra apie žmogaus privatų gyvenimą;
- 4) faktas, jog informacija paskleista be asmens sutikimo;
- 5) faktas, jog informacija paskleista nesant teisėto visuomenės intereso.“¹⁴⁶

¹⁴² „VDAI apie asmens duomenų viešinimo internete apimtis“ Teisė Pro, 2019 m. kovo 14 d.
<http://www.teise.pro/index.php/2019/03/14/vdai-apie-asmens-duomenu-viesinimo-internete-apimtis/>.

¹⁴³ *Ibid.*

¹⁴⁴ *Ibid.*

¹⁴⁵ „Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas“ Valstybės žinios, 71-1706 (1996), 50 str. Galiojanti suvestinė redakcija 2019-01-01 - 2019-06-30,

<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.065AB8483E1E/asr>.

¹⁴⁶ VAAT sprendimas administracinėje byloje I-198-331/2014, 2014 gegužės 12 d.,
<https://eteismai.lt/byla/178103130041300/I-198-331/2014>.

Dar vienas aktualus slapto elektroninio sekimo metu surinktų privačių pokalbių pavišimo atvejis Lietuvoje, tai tuomečio Ministro Pirmininko Algirdo Butkevičiaus pokalbiai. Dėl šių pokalbių pavišimo buvęs ministras pirmininkas jau kreipėsi į EŽTT dėl galimo EŽTK 8 straipsnio pažeidimo. Šiuo metu buvęs Lietuvos Respublikos ministras ruošiasi ginti savo teises tarptautiniu lygmeniu. EŽTT perdavė Lietuvos Respublikos Vyriausybei Algirdo Butkevičiaus peticiją prieš Lietuvą (Nr. 70489/17), dėl Lietuvos žiniasklaidai nutekintų ikiteisminio tyrimo duomenų (privačių pokalbių), dėl kurių pasak A. Butkevičiaus buvo nepagrįstai įsikišta į jo privatų gyvenimą jį pažeidžiant. Peticijoje buvo nurodyta, kad pavišinti slapta įrašyti A. Butkevičiaus telefoniniai pokalbiai¹⁴⁷, kurie buvo įtraukti į ikiteisminio tyrimo medžiagą pagal Baudžiamojo kodekso 228 str. 2 d. Šiame ikiteisminiame tyrime A. Butkevičius buvo apklaustas kaip liudytojas, tačiau kaltinimai jam nebuvo pareikšti ir galiausiai tyrimas buvo nutrauktas nustačius, jog nebuvo padaryta veika turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių.¹⁴⁸ Taigi iš pateiktos informacijos, matyti, kad žiniasklaidoje pavišinti pokalbiai asmens, kuris net nebuvo įtariamasis jokioje byloje, jam nebuvo pareikšti kaltinimai, todėl atsižvelgus į mokslinio tyrimo metu analizuojama medžiagą, vertinama, kad nėra jokio viešo intereso tokiai informacijai skelbti viešai, nes tai EŽTT prasme yra laikoma neteisėtu privačios informacijos viešinimu.

„LAT praktikoje pripažįstama, kad skelbiant privataus pobūdžio informaciją, turi būti realus socialinis interesas žinoti tam tikro asmens privataus gyvenimo faktus. Teisėto ir pagrįsto visuomenės intereso žinoti tam tikrą informaciją apie kitą asmenį negalima sutapatinti su visuomenės interesu patenkinti savo smalsumą. Vertinant kiekvieną konkrečią situaciją dėl privataus pobūdžio informacijos pavišimo leistinumo, turi būti taikomi bendrieji teisės taikymo principai, tarp jų – ir proporcingumo siekiamam tikslui principas. Dėl to kiekvienu atveju būtina atriboti visuomenės norą žinoti sensacijas ir teisėtą bei pagrįstą visuomenės interesą. Informacijos apie asmens privatų gyvenimą paskelbimas tam, kad publikacija įgytų sensacingą atspalvį, negali būti kvalifikuojamas kaip teisėto ir pagrįsto visuomenės intereso patenkinimas.“¹⁴⁹ Nutekinami, o vėliau viešiniami žvalgybos ar ikiteisminio tyrimo metu slapti surinkti privatūs pokalbiai susiduria su kolizija tarp pagarbos žmogaus privatumui ir visuomenės intereso žinoti apie galimai nusikalstamas veikas

¹⁴⁷ Vilma Danauskienė, „Išviešintuose pokalbiuose – pikantiškos detalės: čia užknisa protą, pas tave nors užsimiršti valandai kitai“, 2016 m. kovo 1 d., <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/isviesintuose-pokalbiuose-pikantiskos-detales-cia-uzknisa-protas-pas-tave-nors-uzsimirsti-valandai-kitai.d?id=70565202>.

¹⁴⁸ „Vyriausybei perduota buvusio premjero peticija prieš Lietuvą“, žiūrėta 2019-03-15, <http://www.lrv-atstovas-eztt.lt/naujienos/vyriausybei-perduota-buvusio-premjero-peticija-pries-lietuva>.

¹⁴⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2008 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-2/2008“, <https://eteismai.lt/byla/275755271714690/3K-7-2/2008>.

darančius asmenis. Tačiau iš tyrimo metu surinktos informacijos tampa aišku, kad kiekvienu atveju yra svarbus proporcingumas.

Anksčiau minėtose publikacijose autorės nuomone paviešinti privatūs pokalbiai neatitinka visuomenės intereso žinoti. Kai kuriais atvejais paskleisti perteklinė informacija. Pažymėtina, kad nacionalinių ir tarptautinių teismų praktikoje yra pasisakyta apie nusikaltimus padariusių asmenų teisės į privataus gyvenimo apsaugą ribojimą, tačiau tik tokia apimtimi, kurią nulemia padaryta teisei priešinga veika. Taigi nei teisinis reglamentavimas, nei teismų praktika neįtvirtina besąlyginio, absoliutaus nusikaltimą padariusio (nagrinėjamu atveju, net neturinčiųjų įtariamojo statuso asmenų) asmens privatumo netekimo. Darbo autorės nuomone skelbiant tokią informaciją yra siekiama pritraukti skaitytojų dėmesį, siekiant publikacijoms suteikti sensacingą atspalvį, prisidengiant noru informuoti apie nusikalstamąsias veikas, o institucijos turinčios privačius asmenų duomenis neužtikrina jų saugumo nuo galimo nutekėjimo visuomenės informavimo priemonėms, kas remiantis EŽTK vyraujančia nuostata yra privataus gyvenimo pažeidimas. Manytina, kad būtent ta institucija, kuri turi teisę vykdydama savo teisėtas užduotis slapta rinkti privačius duomenis apie asmenis ir turi užtikrinti, kad viešai neskelbtina informacija nebūtų nutekinta tretiesiems asmenims (kaip aptarinėjamais atvejais žiniasklaidai), taip pat vis gi nutekėjus informacijai turėtų kilti atsakomybė tai institucijai, kuri neapsaugojo informacijos nuo nutekėjimo. EŽTT laikosi pozicijos, kad visuomenės interesas gauti informaciją apima tik faktus, susijusius su kaltinamojo kaltinimu. Žurnalistai turi tai atkreipti dėmesį, kai pranešama apie vykstančius baudžiamuosius procesus, o spauda turėtų susilaikyti nuo informacijos, kuri gali tyčia ar ne, pakenkti teisei į asmeninį gyvenimą ir kaltinamųjų susirašinėjimą.¹⁵⁰ Direktyva dėl fizinių asmenų apsaugos kompetentingoms institucijoms tvarkant asmens duomenis nusikalstamų veikų prevencijos, tyrimo, atskleidimo ar baudžiamojo persekiojimo už jas arba bausmių vykdymo tikslais ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo apibrėžia, kad asmens duomenų saugumo pažeidimas yra kai dėl jo netyčia arba neteisėtai sunaikinami, prarandami, pakeičiami, be leidimo atskleidžiami persiųsti, saugomi arba kitaip tvarkomi asmens duomenys arba prie jų be leidimo gaunama prieiga.¹⁵¹ Pažymėtina, kad valstybinės institucijos, neapsaugodamos privačios informacijos nuo nutekinimo žiniasklaidai pažeidžia ir minėtosios direktyvos nuostatas.

¹⁵⁰ Craxi (No. 2) v. Italy, Eur Ct. H. R., Case 25337/94 (2003), §65

¹⁵¹ „Europos parlamento ir tarybos direktyva 2016/680 dėl fizinių asmenų apsaugos kompetentingoms institucijoms tvarkant asmens duomenis nusikalstamų veikų prevencijos, tyrimo, atskleidimo ar baudžiamojo persekiojimo už jas arba bausmių vykdymo tikslais ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo, ir kuriuo panaikinamas Tarybos pamatinis sprendimas 2008/977/TVR“ 2016 m. balandžio 27 d., 3 str. 11 p., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A32016L0680>.

EŽTT praktika dėl slapto sekimo metu surinktų privačių pokalbių pavišimo nėra labai plati, bet yra aktualu išanalizuoti kelis iš jų, kad būtų galima susidaryti kokį požiūrį į tai turi žmogaus teises ginanti institucija.

Kaip jau buvo minėta, 2012 m. pergale pasibaigė verslininko A. Drakšo prieš Lietuvą pateikta peticija dėl nutekintų ir žiniasklaidoje pasirodžiusių privačių jo pokalbių su tuometiniu kandidatu į Lietuvos respublikos prezidentus R. P. ir J. B. Minėtu atveju VSD išslaptino telefoninio pokalbio įrašą tarp A. Drakšo ir J.B. ir išsiuntė jį Generalinei prokuratūrai, kur buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas dėl grasinimų Lietuvos Respublikos Prezidentui. Kita diena žiniasklaidoje buvo pavišinti pokalbių įrašai. VSD neigė prisidėjusi prie įrašų nutekimo žiniasklaidai. Įrašuose buvo užfiksuoti pokalbiai su Lietuvos Respublikos prezidentu, prezidento patarėjais, A. Drakšo verslo partneriais.¹⁵² EŽTT vertinimu VSD buvo atsakinga už slapto pasiklausymo metu įrašytų privačių pokalbių konfidencialumą. Teismas atsižvelgdamas į tai konstatavo, kad nepakankama A. Drakšo (pareiškėjo) telefoninio pokalbio su J. B. apsauga neatitiko nacionalinio įstatymo. Todėl buvo pažeistas EŽTT 8 straipsnis.¹⁵³ Iš VSD rašto pateikto EŽTT matyti, kad tuo metu Generalinė prokuratūra įrašą tyrė kaip baudžiamosios bylos medžiagą, o pagal tuo metu galiojusį LR BPK 177 straipsnį ikiteisminio tyrimo duomenys neskelbiami, tačiau ikiteisminio tyrimo duomenys vis tiek atsidūrė visuomenės informavimo priemonėse. Į visa tai atsižvelgdamas EŽTT suformulavo išvadą, kad nepaisant įstatymo nuostatų, skirtų užtikrinti, kad slaptas pasiklausymas būtų vykdomas griežtai laikantis įstatymo siekiant apsaugoti asmens privatumą nuo piktnaudžiavimo, to nebuvo laikytasi ir buvo neproporcingai pažeistas asmens privatus gyvenimas. Taip pat EŽTT šiame sprendime pažymėjo, kad visuomenė turėjo teisę būti informuota apie vieną iš valstybės tarnautojų, tačiau vis dėlto manė, kad VSD buvo atsakinga už informacijos konfidencialumo užtikrinimą.¹⁵⁴

Taigi privačių pokalbių nutekimas, kaip jau buvo minėta šiame moksliniame darbe EŽTT požiūriu yra teisės į privatumą pažeidimas, problema yra tame, kad Lietuva, nors kartą dėl privačių pokalbių nutekimo kurie buvo surinkti žvalgybos metu pralaimėjo bylą, tačiau tokio pobūdžio informacija ir toliau nėra tinkamai apsaugota, dėl ko tai viešinama žiniasklaidoje. EŽTT bylose dėl privačių pokalbių nutekimo ir pavišimo visų pirma vertina, ar pavišimus pareiškėjo pokalbius buvo įsikišta į jo privatų gyvenimą ir jei taip, ar toks privatus gyvenimo ribojimas buvo suderinamas su Konvencijos 8 straipsnio garantijomis. Kyla pagrįsta abejonė ar darbo metu, žvalgybos tarnybų slapta įrašyti pokalbiai patenka po Žmogaus teisių konvencijos 8 straipsniu saugančių teisę į privatumą. Tačiau,

¹⁵² Drakšas v. Lithuania, Eur. Ct. H. R., Case 36662/04 (2004) §11 - 13.

¹⁵³ *Ibid.*, §60

¹⁵⁴ *Ibid.*, §60

autorės nuomone tikslinga pažymėti, kad EŽTT darbinis pokalbius taip pat prilygina privačiam gyvenimui. Dėl nutekintos VSD rinktos informacijos Lietuva jau yra pralaimėjusi EŽTT (*Drakšas prieš Lietuvą*), taigi išslaptintos informacijos nutekinimas EŽTT požiūriu yra teisės į privatumą pažeidimas. EŽTT Drakšas prieš Lietuvą bylos kontekste nustatė, kad VSD buvo atsakinga už informacijos konfidencialumą, nepakankama pareiškėjo telefoninio pokalbio su J. B. apsauga neatitiko įstatymo, todėl buvo pažeistas EŽTK 8 straipsnis.

EŽTT slapta įrašytų pokalbių paviešinimą Konvencijos požiūriu laiko teisės į privatą gyvenimą pažeidimu. Pravartu paminėti, jog remiantis EŽTT formuluojama praktika ir darbo pokalbiai yra priskiriami privatiems pokalbiams, kadangi šiuolaikiniame pasaulyje sunku rasti ribą tarp privataus gyvenimo ir darbo santykių, šiuolaikiniame pasaulyje šios dvi sferos neretai persipina, tačiau Lietuvai pralaimėjus bylą EŽTT, valstybės institucijų vykdomo slapto sekimo metu įrašytų pokalbių paviešinimo žiniasklaidoje problematika atsižvelgiant į naujausius įvykius Lietuvoje tuo nesibaigė.

Dar viena paminėtina, atliekamam tyrimui reikšminga byla *Craxi prieš Italija*, kuomet teismas nusprendė, kad EŽTK 8 straipsnis buvo pažeistas dėl to, kad valstybė neįvykdė savo pozityviosios pareigos užtikrinti veiksmingą pareiškėjo teisės į privataus gyvenimo gerbimą, nes spaudoje buvo paskelbtos baudžiamojo proceso kontekste pasiklausytų ir slapčia įrašytų telefoninių pokalbių išsklotinės,¹⁵⁵ kurių turinys yra privataus pobūdžio ir visiškai nesusijęs arba tik labai nedaug susijęs su pareiškėjui pareikštais kaltinimais.¹⁵⁶ Be to, slaptą elektroninį sekimą vykdančios institucijos neturėtų turėti diskrecijos žvalgybos metu surinktą privačią informaciją viešinti plačiajai visuomenei ir ją nagrinėti. Tokio piktnaudžiavimo neapribojimas prieštarauja teisinių valstybių principams. Pasak EŽTT nacionaliniuose įstatymuose turėtų būti įtvirtintos tokios diskrecijos suteikimo apimtis.¹⁵⁷

Taigi, autorė atlikusi teisės aktų ir teismų praktikos analizę, analizuoja problemą, jog nėra užtikrinama žvalgybos metu surinktų privačių pokalbių apsauga, nei LR Kriminalinės žvalgybos įstatymas, nei kiti nacionaliniai įstatymai nenumato teisės nutekinti žiniasklaidai išslaptintą informaciją surinktą apie asmens privatą gyvenimą, nepaisant to nagrinėjamu atveju paviešinti ir tie pokalbiai kurie nesusiję su įtariamu nusikaltimu (pavyzdžiui: Dapkaus atžvilgiu – informacija apie jo ir jo žmonos gaunamas pajamas, privatūs pokalbiai su teisėju, kuriuose tariamasi dėl laisvalaikio praleidimo būdo, naudojami necenzūriniai žodžiai). „VSD informacijos neviešino. Po NSGK prašymo informacija išslaptinta ir pateikta komiteto nariams bei valstybės vadovams. Mes jos neviešiname“, – teigiama VSD

¹⁵⁵ Craxi (No. 2) v. Italy E Cr. H. R. Case 25337/94 (2003) § 28.

¹⁵⁶ *Ibid.*, § § 29,30.

¹⁵⁷ *Ibid.*, § § 94.

atsakyme.¹⁵⁸ Analizuojamu atveju svarbu atsižvelgti į EŽTT formuluojamą praktiką, jog valstybės institucijos yra atsakingos už privačių pokalbių nutekimą.

Apibendrinant valstybės tarnybų slapta surinktų privačių pokalbių viešinimo žiniasklaidoje problematiką, pažymėtina, kad vien tik tai, kad slapta renkami privatūs duomenys siekiant nacionalinio saugumo turint teisėtą tikslą, nesuteikia teisės pokalbių nutekimui ir viešinimui. Tarptautinėje praktikoje egzistuoja nuostata, kad valstybinė institucija yra atsakinga už slapta rinktus privačius asmenų pokalbius ir tokių pokalbių vykstant ikiteisminiam tyrimui ar jam net neprasidėjus paviešinimą žiniasklaidoje įvardina kaip privataus gyvenimo pažeidimą, neužtikrinant ikiteisminio tyrimo duomenų apsaugos. Svarbus kriterijus, vertinant ar tokiais veiksmais nėra pažeidžiama žmogaus teisė į privataus gyvenimo apsaugą – ar asmuo, kurio pokalbiai buvo paviešinti yra įtariamasis ir ar skelbiama informacija yra tiesiogiai susijusi su galimai padaryta nusikalstama veika. Išanalizavus realius privačių pokalbių publikavimo visuomenės informavimo priemonėje pavyzdžius, teigtina, kad paviešinus privačius asmenų pokalbius visuomenės informavimo priemonėse yra nepagrįstai pažeidžiamas asmenų privatumas, nes net ir didžiausi nusikaltėliai nepraranda savo privatumo apsaugos visa apimtimi. Nors LR BPK numato, kad ikiteisminio tyrimo informacija negali būti viešinama, tačiau šios praktikos realybėje laikomasi ne visada, nes egzistuoja atvejai kuomet asmens privačių pokalbių paviešinimas negali būti pateisinamas pagrįstu visuomenės interesu žinoti. Valstybinės institucijos turi išsigryninti ar asmens privataus gyvenimo (ar asmens duomenų) viešinimas yra numatytas tinkamame teisės akte, koku tikslu yra siekiama viešinti privačius duomenis, kokius asmens duomenis galima skelbti viešai atsižvelgiant į jų skelbimo tikslą. Autorės nuomone turėtų būti įvestos papildomos apsaugos priemonės, kuriomis būtų apribota privačios informacijos sklaida viešojoje erdvėje. Atsižvelgiant į tai, siūlytina vadovautis EŽTT formuluojama praktika ir valstybės institucijoms, kurios neužtikrino slapto sekimo metu surinktos informacijos nutekėjimo tretiesiems asmenims taikyti atsakomybę.

¹⁵⁸ Paulius Gritėnas „Sekimas be pabaigos: nutekinta informacija ir spragos žvalgybos įstatyme išgelbės korupcijos bylos įtariamuosius?“ 2018 m. gegužės 22 d. <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/lietuva-gali-uzlipti-ant-to-paties-greblio-nutekinta-informacija-ir-spragos-zvalgybos-istatyme-issgelbes-korupcijos-bylos-itariamuosius-56-973478?copied>.

3. Masinio sekimo problematika

Šio mokslinio darbo autorės nuomone egzistuoja poreikis nagrinėti ir dar vieną šiuo metu visuomenei reikšmingą klausimą apie masinio sekimo problematiką. Visuomenėje vykstant socialiniams pokyčiams yra būtinas naujas požiūris ir teisės normų adaptacija atsižvelgiant į šiandieniniame pasaulyje kylančias problemas, kurios vis dažniau kelia visuomenės, valstybės susirūpinimą privačios informacijos saugumu. Kaip vis didėjanti žmonių sąveikos dalis – socialiniai poreikiai, politika ir ekonomika yra neatsiejami nuo skaitmeninės srities, privatumas tapo dar svarbesnis. „Mano gyvenimo didžiąją dalį sudaro naudojimas telefonu, internetu, socialiniais tinklais...“ taip pasakytų daugelis, tai reiškia, kad telefone ar kompiuteryje yra viskas: nuotraukos, slaptažodžiai, tekstai, elektroniniai laiškai, dokumentai ir panašiai. Šiuolaikinei informacinei visuomenei „saugumas ir privatumas“ elektroninėje erdvėje prilygsta „gyvenimui, saugumui ir laimės siekimui“.¹⁵⁹

Už visų asmenų Europos Sąjungoje laisves kovojanti nevyriausybinė organizacija – Europos pilietinių laisvių sąjunga savo ataskaitoje „*Saugumas per žmogaus teises*“ pateikė informaciją, kad privatumas paveikiamas masiniu sekimu, turi įtakos psichologiniam poveikiui ir žmogaus asmenybei. Nesant tiesioginių atitinkamų įrodymų, teiginys, kad masinis sekimas sukelia stresą, nerimą, depresiją ir smurtą tarp gyventojų, greičiausiai neturės įtakos visuomenei.¹⁶⁰ Atsižvelgiant į tai, kad privatumas yra mūsų prigimtinė vertybė, ypač šiame skaitmeniniame amžiuje, šio mokslinio darbo problematiką ir jam keliamą tikslą autorės nuomone egzistuoja poreikis ištirti masinio sekimo problematiką ir atlikti tyrimą šiuo metu visuomenei reikšmingu klausimu ir kokia šios problemos padėtis Lietuvoje.

¹⁵⁹ Jonathan Shaw „The Watchers Assaults on privacy in America“ *Harvard Magazine* (2017), <https://harvardmagazine.com/2017/01/the-watchers> .

¹⁶⁰ Dr. Israel Butler „Security through Human Rights“ *The Civil Liberties Union for Europe* Ataskaita Liberties (2017):16, <https://www.liberties.eu/en/news/security-through-human-rights-liberties-report/13238> .

3.1 Masinio sekimo samprata

Pasaulyje detaliau apie masinio sekimo problematika buvo pradėta šnekėti po to, kai *Snowdenas* paviėšino informaciją, kad JAV nacionalinio saugumo agentūra (toliau – NSA) naudodama masinio sekimo programas seka savo piliečius.¹⁶¹ *Snowdeno* atskleisti „dokumentai“ buvo pradėti viešinti žiniasklaidoje 2013 m., jie atskleidė apie žvalgybos tarnybų pasaulinio masto sekimo programų egzistavimą. Kaip minima Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros 2015 m. ataskaitoje – „Snowdeno atskleista informacija nebuvo pirmoji užuomina apie didžiulio masto elektroninės komunikacijos sekimą, pradėtą po 2001 m. rugsėjo 11 d. atakų. Tačiau šios atskleistos informacijos reikšmė yra beprecedentė, potencialiai turinti įtakos žmonių privatumui visame pasaulyje“. Ataskaitoje minima, kad be žvalgybos tarnybų kišimosi į valstybės, plačiu mastu yra kišamasi ir į žmonių bendravimą, kas susikerta su teise į privatumą ir duomenų apsauga.¹⁶²

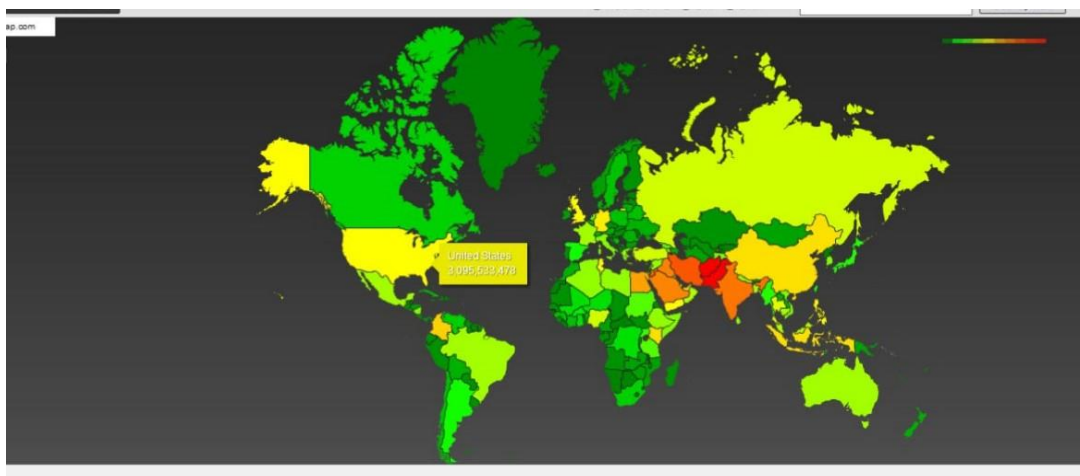
JAV naudojo *PRISM* sekimo programą, kuria rinko *Microsoft, Google, Yahoo, Apple, Facebook, LinkedIn* vartotojų elektroninius laiškus bei kitus duomenis. Buvo atskleista, jog be Jungtinių Amerikos Valstijų bei Jungtinės karalystės gyventojų buvo sekami ir kitų šalių gyventojai. Taip pat buvo atskleista, kad Jungtinės Karalystės Vyriausybės komunikacijų štabas (*angl. Government Communications Headquarters (GCHQ)*), naudojo masinio sekimo programą pavadinimų *TEMPORA*, kuri kaupė komunikacijos internetu ir telefonu duomenis, juos perduodavo minėtajai nacionalinio saugumo agentūrai. Savo ruožtu, NSA, gavusi duomenis, juos analizuodavo ir kurdavo gyventojų profilius, atskleidžiančius asmenis, su kuriais jie bendrauja, jų buvimo vietas ir kitus asmens duomenis.¹⁶³

¹⁶¹ „Slaptosios tarnybos ir masinis žmonių sekimas: kas iš tiesų vyksta?“ 2015 m. sausio 13 d., http://www.technologijos.lt/n/zmoniu_pasaulis/redakcijos_akiratis/S-45302/straipsnis/Slaptosios-tarnybos-ir-masinis-zmoniu-sekimas-kas-is-tiesu-vyksta-Video.

¹⁶² „Žvalgybos tarnybų sekimas: pagrindinių teisių apsauga ir teisių gynimo priemonės Europos Sąjungoje Santrauka“ *Europos pagrindinių teisių agentūra (FRA)* (2015):1, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2015-surveillance-intelligence-services-summary_lt.pdf

¹⁶³ Raminta Šulskutė „Visą pasaulį paveikęs masinis elektroninės komunikacijos sekimas“, Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2015 m. sausio 12 d., <http://manoteises.lt/straipsnis/visa-pasauli-paveikes-masinis-elektronines-komunikacijos-sekimas/>

E. Snowdeno (buvusio Jungtinių Amerikos Valstijų Centrinės Žvalgybos Valdybos darbuotojo) atskleisti „dokumentai“ buvo pradėti viešinti žiniasklaidoje 2013 m., jie atskleidė apie žvalgybos tarnybų pasaulinio masto sekimo programų egzistavimą. Kaip minima Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros 2015 m. ataskaitoje – „*Snowdeno atskleista informacija nebuvo pirmoji užuomina apie didžiulio masto elektroninės komunikacijos sekimą, pradėtą po 2001 m. rugsėjo 11 d. atakų. Tačiau šios atskleistos informacijos reikšmė yra beprecedentė, potencialiai turinti įtakos žmonių privatumui visame pasaulyje*“. Ataskaitoje minima, kad be žvalgybos tarnybų kišimosi į valstybės, plačiu mastu yra kišamasi ir į žmonių bendravimą, kas susikerta su teise į privatumą ir duomenų apsauga.¹⁶⁴

Lentelė Nr.1¹⁶⁵

Spalvų schema svyruoja nuo žalios (mažiausiai stebimos) iki geltonos ir oranžinės iki raudonos (daugiausia stebėjimo). Jungtinių Tautų Specialusis pranešėjas kovos su terorizmu ir žmogaus teisių klausimais Benas Emersonas (Ben Emmerson) 2014 metų spalio 15 d. paskelbė apžvalgą¹⁶⁶ „*Promotion and protection of human rights and fundamental freedoms while countering terrorism*“, kurioje visuotinį elektroninį sekimą pripažino privatumo teisių pažeidimu ir pažymėjo, kad šalys, vykdančios tokį stebėjimą taip ir nesugebėjo paaiškinti ir įrodyti jo būtinybės ir neturėjo aiškaus teisinio pagrindo, leidžiančio atlikti tokius veiksmus. Kaip buvo minėta anksčiau šiame darbe EŽTT

¹⁶⁴ „Žvalgybos tarnybų sekimas: pagrindinių teisių apsauga ir teisių gynimo priemonės Europos Sąjungoje Santrauka“ *Europos pagrindinių teisių agentūra (FRA) (2015):1*, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2015-surveillance-intelligence-services-summary_lt.pdf

¹⁶⁵ „Boundless Informant“, žiūrėta 2019 m. kovo 14 d., [https://en.wikipedia.org/wiki/Global_surveillance_disclosures_\(2013%E2%80%93present\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Global_surveillance_disclosures_(2013%E2%80%93present))

¹⁶⁶ UN report on Human rights and Terrorism. Promotion and protection of human rights: implementation of human right instruments Oct 15, 2014m. <https://theintercept.com/document/2014/10/15/un-report-human-rights-terrorism/>

suformuluota praktika teigia, jog tam, kad būtų leidžiama įsikišti į asmens privatų gyvenimą, tai turi būti numatyta įstatyme, negalima veikti savavališkai, pažeidžiant teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą.¹⁶⁷

Eliza Watt savo moksliniame straipsnyje kelia klausimą ar masinis elektroninis sekimas, kišantis į asmens privatų gyvenimą yra pateisinamas ir tuo pačiu pateikia atsakymą, kad – ne. Tai pakartoja ir EŽTT suformuluotą praktika, kad vykdant slaptą sekimą, būtina laikytis trijų kriterijų:

a) tai turi būti numatyta įstatyme; b) turi būti aiškus ir teisėtas tikslas ir c) tai turi būti būtina ir proporcinga siekiamam tikslui.¹⁶⁸ Tačiau valstybės neturi neribotos diskrecijos kištis į asmenų privatų gyvenimą, siekiant nacionalinio saugumo imtis bet kokių priemonių, kurias jos laiko tinkamomis.¹⁶⁹

Valstybė kišdamasi į asmens privatų gyvenimą turi pagrįsti bet kokį įsikišimą, turi nurodyti kokiu teisėtu tikslu ir būtinumu yra remiamasi. Baigiamojo darbo autorė atkreipia dėmesį, kad Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje tie tikslai nėra įvardinti, todėl natūraliai valstybinėms institucijoms šioje vietoje kyla terpė galimam piktnaudžiavimui.

Pažymėtina, kad valstybės turi įrodyti, kad bet koks įsikišimas į asmens privatų gyvenimą pagal Tarptautinių ir pilietinių teisių pakto 17 straipsnį¹⁷⁰ ir Konvencijos 8 straipsnio 2 dalį yra būtina priemonė siekiant teisėto tikslo (kaip pavyzdžiui, išaiškinti nusikaltimą). Tai, kad įsikišimas į asmens privatų gyvenimą yra būtinas reikalauja, kad valstybė nurodytų ne tik tai, kad kišimasis į asmens neturtinę teisę atitinka neatidėliotiną socialinį poreikį, tačiau jis taip pat yra proporcingas įgyvendinant teisėtą tikslą. Tai reiškia, kad kišimasis negali aprėpti daugiau masto nei yra būtina siekiamam tikslui. Pasirinktas privataus gyvenimo trikdymas turi būti mažiausiai įsikišanti priemonė, tarp tų, kurios gali pasiekti tikslą. Taip yra todėl, kad pareigūnų vykdančių slaptą sekimą sėkmės rodiklis yra nereikšmingas pasirinktam stebėjimo mastui.¹⁷¹

Slapta asmenų privataus gyvenimo stebėseną daro poveikį ne tik asmens privatumui, bet ir kitoms žmogaus teisėms – nuo saviraiškos laisvės ir asociacijų bei susirinkimų laisvės apsaugos iki diskriminacijos – kai kurios dėl to, kad privatumas veikia kaip šių išvardintų teisių globėjas, o kai kurie – nepriklausomai nuo to kas šiuolaikiniame pasaulyje paprastai laikoma privatumu. Poveikis yra ne tik asmenims, bet ir bendruomenėms bei kitoms grupėms. Stebėjimo poveikio pobūdis turi būti geriau suprantamas, jei reikia rasti tinkamesnę

¹⁶⁷ Ibid.

¹⁶⁸ Watt, supra note 5: 9.

¹⁶⁹ Ibid., 9, cituoja Klass and others v. Germany, EUR. C. H. R., Case 5029/71 (1978), § 49

¹⁷⁰ „Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas“, Valstybės žinios, 77, 3288 (1966), 17 str., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.174848>

¹⁷¹ Watt, supra note 5: 11.

pusiausvyrą tarp žmonių teisių ir laisvių bei valstybių pareigų tiek užtikrinti saugumą, tiek apsaugoti savo piliečių laisves.¹⁷²

Poveikis žmogaus teisėms dėl naujos formos sekimo (masinio) kelia pasekmes ne tik dėl akivaizdaus įsikišimo į korespondencijos, pokalbių ir kitą asmens privatų bet dar prie to prisideda 6, 9, 10, 11 ir 14 EŽTK straipsnių pažeidimai. Privatumas nėra vienintelė problema - iš dalies dėl to, kad privatumas yra kitų teisių (ypač teisių, kurios nėra labai individualios, pavyzdžiui, asociacijų ir susirinkimų laisvės) pagrindas, ir iš dalies dėl interneto pobūdžio ir kaip dabar ją naudojame. Paul Bernal nuomone tik sutelkiant dėmesį į privatumą, stebėsenos rizika gali tapti mažiau reikšminga ir pažeidžianti žmogaus teises, nei yra, todėl nustatomi kriterijai, pagal kuriuos sprendžiama, ar stebėjimas yra tinkamas ir ar teisėtas yra būtini.¹⁷³ Šie duomenys gali atskleisti kasdienes asmens įpročius, kuriuos daugelis norėtų išlaikyti paslapyje nuo pašalinių žinios. Taip pat masinis stebėjimas gali atskleisti asmenų religiją, seksualines nuostatas, politines pažiūras ir dar daugiau. Žmonės naudojami internetu, kad sukurtų ir palaikytų asmeninius santykius, susirastų darbą, atliktų bankines operacijas, apsipirktų, skaitytų naujienas, rinktųsi poilsiui skirtą veiklą, koncertus, muziejus ar kokias nors sporto rungtynes. Taigi, lieka labai maža dalis žmonių, kurie nėra susiję su internetu ir jo naudojimu kasdienėms reikmėms.¹⁷⁴

Viena iš naujausių ir aktualiausių bylų dėl masinio sekimo EŽTT yra 2018 m. priimtas sprendimas byloje *Big Brother Watch ir kiti prieš Jungtinę Karalystę* (peticijos Nr. 58170/13, 62322/14 ir 24960/15). Šiame teismo sprendime buvo pateikti žurnalistų ir žmogaus teisių organizacijų skundai suformuluoti dėl trijų skirtingų slapto sekimo režimų (*surveillance regimes*):

1. „Masinis kišimasis į elektroninį susirašinėjimą;
2. Informacijos dalijimasis su užsienio vyriausybėmis;
3. Ryšių duomenų gavimas iš ryšių paslaugų gavėjų.”¹⁷⁵

Šiam moksliniam tyrimui aktualiausia sprendimo dalis, kurioje EŽTT pasisako dėl masinio kišimosi į elektroninį susirašinėjimą. Pažymėtina, kad tai nėra pirmas kartas, kai EŽTT nagrinėjo masinio sekimo problematiką. 2018 m. birželio mėnesį EŽTT priėmė sprendimą byloje, kad Švedijos teisės aktai ir praktika žvalgybos srityje nepažeidė

¹⁷² Paul Bernal, „Data gathering, surveillance and human rights: recasting the debate“, *Journal of Cyber Policy*, 1,2 (2016): 245.

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23738871.2016.1228990>

¹⁷³ Bernal, *supra note*, 252.

¹⁷⁴ Bernal, *supra note*, 253.

¹⁷⁵ *Big Brother Watch and Others v. United Kingdom*, Eur. Ct. H. R., Case 58170/13, 62322/14, 24960/15 (2018).

Konvencijos (byla - "*Centrum För Rättvisa*" prieš Švediją¹⁷⁶), nes Švedija pateikė pakankamus įrodymus dėl savivalės ir piktnaudžiavimo slaptu sekimu, valstybei pavyko įrodyti, kad kišimasis į privatų gyvenimą buvo proporcingas siekiamam tikslui. Panašios pozicijos EŽTT laikėsi ir sprendimuose *Weber ir Saravia prieš Vokietiją ir Liberty prieš Jungtinę Karalystę*. EŽTT sprendime *Roman Zakharov prieš Rusiją* teismas sukūrė minimalias apsaugos priemones, kurios turėtų būti nustatytos nacionaliniuose įstatymuose siekiant išvengti institucijų piktnaudžiavimo vykdant masinį sekimą (*Bulk interception, mass surveillance*). Taigi minėtame sprendime buvo suformuluotos tokios minimalios apsaugos priemonės (garantijos): nusikalstamų veikų, dėl kurių gali būti pradėtas sekimas apibūdinimas; asmenų, kurių elektroninį bendravimą galima stebėti kategorijų apibrėžimas; priemonių vykdymo trukmės apribojimai; tvarka, kurios reikia laikytis gautų duomenų nagrinėjimui, naudojimui ir saugojimui; atsargumo priemonės, kurių reikia imtis perduodant duomenis kitoms šalims; ir aplinkybės, kuriomis surinkta informacija gali būti ištrinta ar sunaikinta.¹⁷⁷ Tačiau "Big Brother Watch" byla EŽTT išskiria kaip atvejį, kurį teismas apsvarstė dėl asmens privataus gyvenimo apsaugos pažeidimo kišantis ir kaupiant didžiulio masto privataus susirašinėjimo ir kitus privačių ryšių duomenis.¹⁷⁸

Nagrinėdamas byla EŽTT laikėsi svarbiausio šioms byloms principo, jog nors slaptu sekimu siekiama kovoti su nacionaliniu saugumu, tačiau negali būti piktnaudžiuojama įsikišimu į asmens privatų gyvenimą, todėl EŽTT minėtame sprendime dar kartą pažymėjo, jog siekiant, kad nepagrįstai nebūtų kišamasi į asmenų privatų gyvenimą, renkant jų duomenis, stebint susirašinėjimą bei vykdant panašius veiksmus, turi būti laikomasi minimalių saugumo standartų, jog būtų gerbiama žmogaus prigimtine teisė – privatumas. EŽTT jau yra sukūrusi gana plačią jurisdikciją dėl slaptų priežiūros priemonių naudojimo įsikišant į asmenų privatų gyvenimą. Slaptas įsikišimas yra susijęs su daugeliu skirtingų „kišimosi“ formų, pavyzdžiui, kai kurie atvejai yra susiję su ryšių turinio perėmimu, kiti susiję su ryšių duomenų perėmimu, pokalbių duomenų gavimu, arba asmenų stebėjimu per GPS. Taigi, kadangi teismas išskiria atskiras slapto elektroninio sekimo rūšys, todėl būtų neteisinga kiekvienai situacijai taikyti tų pačių teisinių principų rinkinį, tinkamiausias sprendimas būtų juos pritaikyti kiekvienam atvejui individualiai.¹⁷⁹ Teismas atsižvelgdamas į visas aplinkybes konstatavo, kad negali būti „numatoma“, jog slapta stebės tavo susirašinėjimą (ar kitaip rinks privačią informaciją). Šios bylos kontekste „numatymas“

¹⁷⁶ *Centrum För Rättvisa* prieš Švediją, Eur. Ct. H. R., Case 35252/08, (2018), §181.

¹⁷⁷ *Roman Zakharov v. Rusia*, Eur. Ct. H. R. Case 47143/06 (2015) §231.

¹⁷⁸ „Q&A on the judgment *Big Brother Watch and Others v. United Kingdom*“ 2018 m. rugsėjo 13 d., https://www.echr.coe.int/Documents/Press_Q_A_Brother_Watch_ENG.pdf.

¹⁷⁹ *Big Brother Watch and Others v. United Kingdom*, Eur. Ct. H. R., Case 58170/13, 62322/14, 24960/15, (2018), §303.

neriškia galimybės numatyti valstybės teisėsaugos institucijų slaptų priežiūros priemonių taikymo pradžios, kad asmuo galėtų atitinkamai pritaikyti savo elgesį. Tačiau, teismas kaip problema išskiria, tai, kad valstybinėms institucijoms galinčioms vykdyti slaptą sekimą, tokia suteikiama galia yra slapta, todėl savavališkumo rizika, vykdant tokiu veiksmus yra akivaizdi. Todėl labai svarbu turėti aiškias ir išsamias taisykles nacionaliniuose įstatymuose dėl slaptų priežiūros priemonių, ypač dėl to, kad naudojama technologija nuolat tobulėja. Nacionalinė teisė turi būti pakankamai aiški, kad piliečiams būtų suteikta pakankamai informacijos apie aplinkybes ir sąlygas, kuriomis valdžios institucijos turi teisę imtis tokių priemonių.¹⁸⁰ EŽTT teigė, kad norint užkirsti kelią terorizmui, nacionalinio saugumo grėsmėms, seksualiniams ir kitokiems nusikaltimams yra būtina valstybių institucijoms turėti įrankius ir būdus stebėti tam tikrą asmenų susirašinėjimą internete, tačiau turi būti **nustatyti konkretūs saugikliai**, kurie jau anksčiau buvo paminėti šiame moksliniame darbe, kad tokiomis teisėmis valstybių institucijos negalėtų piktnaudžiauti,

„tokiais saugikliais turi būti:

- nusikaltimo pobūdis;
- turi būti nustatytos konkrečios kategorijos asmenų, kurių bendravimą galima stebėti;
- slaptos stebėjimo konkreti trukmė;
- konkreti procedūra, kur ir kaip laikomi surinkti duomenys;
- nustatytos atsargumo priemonės, jei pastebimas kitų pašalinių asmenų bendravimas;
- aplinkybės, kaip surinkta informacija sunaikinama ar ištrinama.“¹⁸¹

Priežiūros institucijų prieigą prie informacijos turėtų būti įtvirtinta įstatymuose ir palaikoma pasinaudojant tyrimo įgaliojimus ir priemones, užtikrinančiomis tokią prieigą.¹⁸² Michelle Cayford ir Wolter Pieters išskiria 3 valstybinių institucijų vykdomo masinio sekimo problemas: duomenų surinkimo kiekis; kas yra renkama; kaip yra renkama. Taip pat pažymi, kad nacionaliniai žvalgybos įstatymai nenumato masinio stebėjimo kitose šalyse, kaip taip pat to nenumato ir pačio masinio stebėjimo fakto.¹⁸³

Europos Parlamento rezoliucijoje primenama, kad „visoms duomenis tvarkančioms ir jų analizę atliekančioms teisėsaugos institucijoms 2016 m. Direktyva (ES) 2016/680 reglamentuoja valstybių narių vykdomą asmens duomenų tvarkymą teisėsaugos tikslais;

¹⁸⁰ Ibid, § 306.

¹⁸¹ Ibid., §388.

¹⁸² „Report by Nils Muižnieks commissioner for human rights of the Council of Europe“ Commissioner for human rights (2015):18 prieiga per internetą: [https://rm.coe.int/ref/CommDH\(2015\)20](https://rm.coe.int/ref/CommDH(2015)20).

¹⁸³ Michelle Cayford & Wolter Pieters „The effectiveness of surveillance technology: What intelligence officials are saying, The Information Society“ 34,2 (2018): 12, <https://doi.org/10.1080/01972243.2017.1414721>.

reikalauja, kad teisėsaugos tikslais vykdomas asmens duomenų rinkimas ir tvarkymas būtų tinkamas, susijęs ir neviršijantis to, kad būtina siekiant konkrečių, aiškių ir teisėtų jų tvarkymo tikslų, pabrėžiama, kad turi būti aiškiai įrodytas duomenų rinkimo tikslas ir poreikis, teigia, kad draudžiamas bet koks sprendimas remiantis tik automatizuotu duomenų tvarkymu, įskaitant profiliavimą, dėl kurio duomenų subjektui kyla neigiamų teisinių pasekmių arba kuris turi jam didelės įtakos, išskyrus tuos atvejus, kai tai leidžiama pagal Sąjungos ar valstybės narės teisę, kuri taikoma duomenų valdytojui ir kuria nustatytos tinkamos duomenų subjekto teisių ir laisvių, bent teisės reikalauti iš duomenų valdytojo žmogaus įsikišimo, apsaugos priemonės.¹⁸⁴ Minėtoje Rezoliucijoje Europos parlamentas ragina Europos Komisiją, Europos duomenų apsaugos valdybą ir kitas duomenų apsaugos priežiūros institucijas parengti rekomendacijas, ar kitus pagalbinius dokumentus, kad būtų dar labiau užtikrinta nepagrįsta žmonių privatumo apsauga priimant sprendimus teisėsaugos tikslais rinkti didelį privačių duomenų kiekį apie asmenis.¹⁸⁵

3.2. Masinio sekimo problemos Lietuvoje

Šiandieniniame pasaulyje vis garsiau skambant apie privatumo praradimą elektroninėje erdvėje yra aktualu ir tikslinga nagrinėti privatumo padėtį masinio sekimo atžvilgiu Lietuvoje ir ar išvis tokio masto įsikišimai yra vykdomi mūsų valstybėje. Atsižvelgiant į *Boundless Informant* (lentele Nr. 1 – aut. past.) žemėlapi, lyginant Lietuvoje surinktų duomenų kiekį su kitomis valstybėmis, jis nėra didelis, tačiau galimybė, kad galime nepagrįstai tapti žvalgybos institucijų sekimo objektais išlieka.

Primintina, tai kas jau buvo nagrinėta ankstesniuose šio mokslinio darbo skyriuose, jog Lietuvos Respublikoje žvalgybos bei teisėsaugos institucijos turi teisę taikyti elektronines sekimo priemones (pokalbių klausymąsi, elektroninio susirašinėjimo stebėjimą bei kitas aptartas priemones). Tačiau Lietuvos įstatymai leidžiantys taikyti elektronines sekimo priemones tai leidžia daryti tik prieš pavienius asmenis. Masinis sekimas Lietuvos Respublikoje nėra reglamentuojamas. Pažymėtina, kad tiek daugumos autorių, tiek mokslinės doktrinos ir tarptautinės praktikos atžvilgiu masinis sekimas yra smerktinas. E. Watt. nuomone, jis yra neteisėtas.¹⁸⁶ Kaip jau buvo minėta, EŽTT aktualiausiame sprendime dėl masinio sekimo 2018 m. rugsėjo 13 d. *Big Brother Watch ir kiti prieš Jungtinę Karalystę* pasmerkė masinio sekimo programas kaip pažeidžiančias EŽTK 8 str. garantuojama teisę į

¹⁸⁴ Europos Parlamento rezoliucija „Didelių duomenų kiekių poveikis pagrindinėms teisėms: privatumas, duomenų apsauga, nediskriminavimas, saugumas ir teisėsauga“ (2016/2225(INI)) (2018/C 263/10), 2017 m. kovo 14 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:52017IP0076>.

¹⁸⁵ *Ibid.*

¹⁸⁶ Watt, *supra note* 5:9.

privataus gyvenimo apsaugą. Todėl atsižvelgiant į tai, kad EŽTT pasmerkė betikslinio sekimo naudojimą pasaulyje, kaip pažeidžiantį asmenų privatumą yra tikslinga nagrinėti šią problematiką autorės moksliniame darbe.

Europos Komisijos ataskaitos Tarybai ir Europos parlamentui Duomenų saugojimo direktyvos (Direktyva 2006/24/EB) taikymo vertinimo ataskaitos duomenimis Lietuvos teisėsauga 2008 metais kreipėsi į telekomunikacijų tarnybas, siekdama gauti duomenis apie kiek daugiau nei 85 tūkst. žmonių skambučių, buvo ketvirtas pagal dydį rezultatas Europos Sąjungoje, palyginus su žmonių skaičiumi valstybėje (po Prancūzijos, Didžiosios Britanijos ir Čekijos).¹⁸⁷

Kaip masinio sekimo atvejį Lietuvoje galima vertinti 2013 m. VSD taikytą slaptą 24 BNS naujienų tarnybos darbuotojų pasiklausymą, dėl valstybės paslapties atskleidimo, kurie net nebuvo susiję su galimai padarytais nusikaltimais.¹⁸⁸ Šis sekimo atvejis Vilniaus apygardos teismo sprendimu buvo pripažintas neteisėtu.¹⁸⁹ Taip pat „Paysera“ įmonės pavišintas faktas, jog Finansinių nusikaltimų tyrimų tarnyba (toliau – FNNT) bandė sekti visus kortelių „Paysera Visa“ turėtojus, prašant jų asmens duomenų (vardas, pavardė, asmens kodas/gimimo data, dokumento numeris, dokumentą išdavusi valstybė, kortelės numeris, išdavimo data), bei informaciją apie jų atliktas transakcijas – kas, kur ir kiek išsigrynino pinigų ar atsiskaitė kortelėmis. FNNT nenurodė, kam reikia tokių duomenų ir neinformavo apie joki atliekamą tyrimą.¹⁹⁰ Problema slypi tame, kad informacijos buvo prašyta ne apie konkrečius asmenis, siekiant kovoti prieš galimai įtariamą terorizmą renkant jų duomenis, o buvo prašoma gauti prieigą prie visų „Paysera visa“ kortelių turėtojų, kas EŽTT formuluojamos praktikos ir mokslinių darbų cituotų šiame tyrime prasme ir yra neteisėta ir neproporcinga (tas pats gali būti pritaikoma ir minėtam BNS atvejui, nes buvo sekami visi žurnalistai, jų neišskiriant), nes netikslingai trikdomas privatus asmenų gyvenimas, neišskiriant būtent kažkurių galimai įtariamų asmenų kategorijos ar grupės. Panašus atvejis Lietuvoje buvo Ryšių reguliavimo tarnybos reikalavimas interneto paslaugų teikėjams, pradėti

¹⁸⁷ Europos Komisijos ataskaita tarybai ir europos parlamentui Duomenų saugojimo direktyvos (Direktyva 2006/24/EB) taikymo vertinimo ataskaita. Briuselis, 2014 m. balandžio 18 d., prieiga per internetą: [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2011\)0225_/com_com\(2011\)0225_lt.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2011)0225_/com_com(2011)0225_lt.pdf).

¹⁸⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-76-222/2016“, prieiga per internetą: <http://www.infollex.lt/tp/1228752>.

¹⁸⁹ www.delfi.lt, „Teismas apsisprendė dėl BNS žurnalistų pokalbių klausymosi“ 2018 m. lapkričio 11 d., <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/teismas-apsisprende-del-bns-zurnalistu-pokalbiu-klausymosi.d?id=65320052>.

¹⁹⁰ www.hrmi.lt, „Įmonė paviešino lietuvių teisėsaugos bandymus sekti visus paysera visa klientus“, 2016 m. birželio 27 d., <http://hrmi.lt/imone-paviesino-lietuviu-teisesaugos-bandymus-sekti-visus-paysera-visa-klientus/>

teikti duomenis apie vartotojų elgseną tinkle¹⁹¹, nenurodydama tam jokie teisinio pagrindo, kas teisės mokslininkų atžvilgiu yra neteisėta, nes reikštų visuotinį betikslį sekimą.

Atsižvelgiant į pasaulyje vykstantį masinio privačių duomenų rinkimą ir sekimą, aktualu minėtus masiniam sekimui prilygintus įvykius Lietuvoje išanalizuoti privataus gyvenimo neliečiamumo ir duomenų apsaugos prasme pritaikant EŽTT suformuluotą šio mokslinio darbo rašymo metu aktualiausią 2018 m. rugsėjo 13 d. priimtą sprendimą byloje *Big Brother Watch ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, tiek ir senesnę tarptautinę praktiką.

Atsižvelgus į tarptautinę praktiką ir mokslinių straipsnių autorių mintis, autorės nuomone, Lietuvos teisinėje sistemoje terpę galimam piktnaudžiavimui valstybinėms institucijoms nepagrįstai ir neproporcingai masiškai kištis į asmenų privatų gyvenimą kelia Lietuvos Respublikos Kibernetinio saugumo įstatymas. Minėtojo įstatymo nuostatos nereikalauja motyvuotos teismo nutarties, leidžiančios sekėti privačius elektroninius duomenis apie asmenį, nėra įvardintos konkrečios asmenų grupės prieš kurias galima taikyti privataus gyvenimo ribojimą. Taigi kyla grėsmė, kad gali būti piktnaudžiuojama tokia teise ir tokiais veiksmais įsikišama į žmogaus privatų gyvenimą. Taip pat svarbu pažymėti, kad pritaikius 48 valandų trukmės teismo motyvuotos nutarties nereikalaujantį asmens elektroninių ryšių stebėjimą, sekamas asmuo gali net nesužinoti, kad buvo įsikišta į jo privatų gyvenimą.

LR Kibernetinio saugumo įstatymo 10 straipsnis teisėsaugos įstaigai vykdančiai kibernetinių incidentų, galimai turinčių nusikalstamų veikų požymių, užkardymą ir atlikdama jų tyrimą turi teisę „duoti nurodymą viešųjų ryšių tinklų ir (arba) viešųjų elektroninių ryšių paslaugų teikėjui, elektroninės informacijos prieglobos paslaugų teikėjui ir skaitmeninių paslaugų teikėjui išsaugoti su jų teikiamomis paslaugomis susijusią informaciją, iš kurios galima nustatyti naudotos ryšio paslaugos tipą, taikytas technines priemones ir naudojimo laiką, paslaugos gavėjo tapatybę, pašto, geografinės padėties adresą, telefono ir bet kokią kitą prieigos numerį, informaciją apie sąskaitas ir atliktus mokėjimus paslaugos sutarties arba susitarimo pagrindu ir kitą informaciją ryšių aparatūros įrengimo vietoje, turimą pagal paslaugos sutartį arba susitarimą, šią informaciją gauti.“¹⁹² Tokios priemonės kartu su galimybe gauti informaciją iš internetinių paslaugų bendrovių, įsikūrusių ir užsienio valstybėse, turėtų paspartinti nusikaltimų užkardymą ar juos padariusių asmenų identifikavimą. Tačiau minėtoms slapto elektroninio sekimo priemonėms, pagal Kibernetinio saugumo įstatymą 48 valandas nėra reikalinga teismo sankcija. Todėl gali kilti piktnaudžiavimo pavojus, ar jos visais atvejais bus

¹⁹¹ www.lrt.lt „Lietuva seks interneto vartotojus?“, žiūrėta 2019 m. kovo 20 d.,

<https://www.lrt.lt/naujienos/mokslas-ir-it/11/77101/lietuva-seks-interneto-vartotojus>.

¹⁹² „Lietuvos Respublikos kibernetinio saugumo įstatymas“, TAR, 20553 (2014), 10 str. Suvestinė redakcija nuo 2018-07-04, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f6958c2085dd11e495dc9901227533ee>.

taikomos proporcingai ir tik būtiniais atvejais, nepagrįstai nepažeidžiant asmenų teisės į privataus gyvenimo apsaugą. Pažymėtina, kad šiuo atveju problematiškas ir LR KŽĮ ir LR KĮ reglamentavimas, nes jau anksčiau šiame moksliniame darbe aptarti šie įstatymai taip pat neįtvirtina visų EŽTT praktikoje įtvirtintų saugiklių (minimalių garantijų).

Taip pat aktualus ir aptartinas didelio kiekio kišimasis į privatų gyvenimą renkant asmens duomenis tai nuo 2014 m. sausio mėnesio Lietuvoje pradėtas įgyvendinti Europos Komisijos finansuojamas „Keleivių duomenų įrašų sistemos sukūrimo Lietuvoje“ projektas (*Passenger Name Record*), kuriuo buvo priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl keleivio duomenų įrašo (PNR) duomenų naudojimo teroristinių nusikaltimų ir sunkių nusikaltimų prevencijos, nustatymo, tyrimo ir patraukimo už juos baudžiamojon atsakomybėn tikslai (toliau – PNR). Minėta direktyva yra siekiama reglamentuoti PNR duomenų perdavimą iš oro transporto bendrovių nacionalinėms valdžios institucijoms, taip pat jų vykdomą šių duomenų tvarkymą. Taigi, pagal direktyvą oro transporto bendrovės privalo pateikti PNR duomenis, susijusius su skrydžiais į ES arba iš jos. Direktyvoje yra pažymėta, kad „surinkti PNR duomenys gali būti tvarkomi tik teroristinių nusikaltimų ir sunkių nusikaltimų prevencijos, nustatymo, tyrimo ir patraukimo už juos baudžiamojon atsakomybėn tikslais“.¹⁹³ Siekiant pasiekti nurodytus tikslus PNR duomenys gali būti naudojami šiais būdais:

- „siekiant įvertinti keleivius prieš jiems atvykstant ar išvykstant pagal iš anksto nustatytus rizikos kriterijus arba siekiant nustatyti konkrečių asmenų tapatybę
- kaip pagrindas rengiant minėtus rizikos kriterijus
- vykdant konkrečius tyrimus ar patraukiant baudžiamojon atsakomybėn.“¹⁹⁴

Siekiant apsaugoti pagrindines teises į asmens duomenų apsaugą, privatumą ir nediskriminavimą, direktyvoje numatyti tam tikri PNR duomenų perdavimo, tvarkymo ir saugojimo apribojimai:

- „direktyva draudžiama rinkti ir naudoti neskelbtinus duomenis
- PNR duomenys gali būti saugomi tik 5 metus ir turi būti nuasmeninami praėjus 6 mėnesiams, kad su tais duomenimis susijusio asmens tapatybės nebebūtų įmanoma iš karto nustatyti
- valstybės narės turi įsteigti informacijos apie keleivius skyrių, atsakingą už duomenų tvarkymą ir apsaugą; į šį skyrių turi būti paskirtas duomenų apsaugos pareigūnas
- valstybės narės privalo užtikrinti, kad keleiviai būtų aiškiai informuoti apie PNR duomenų rinkimą ir savo teises

¹⁹³ „Keleivio duomenų įrašo (PNR) duomenų naudojimo reglamentavimas“, žiūrėta 2019 m. kovo 20 d., <https://www.consilium.europa.eu/lt/policies/fight-against-terrorism/passenger-name-record/>.

¹⁹⁴ *Ibid.*

- negalima remtis vien automatizuotu PNR duomenų tvarkymu priimant sprendimus, dėl kurių asmeniui kyla neigiamų teisinių pasekmių arba kurie jam labai pakenkia
- PNR duomenys gali būti perduoti trečiosioms šalims tik labai ribotomis aplinkybėmis ir tik atskirai įvertinus kiekvieną konkretų atvejį.¹⁹⁵

Remiantis Europos Komisijos ataskaitos duomenimis PNR direktyva yra labai svarbi priemonė kovojant su terorizmu ir sunkiais nusikaltimais.¹⁹⁶

Teigtina, kad PNR gali būti skirtas visiems, keliaujantiems į ES, iš jos ir iš jos, tai apima net vaikus, kuriems nebuvo taikoma duomenų saugojimo direktyva¹⁹⁷. Europos Parlamento narys Jan Philipp Albrecht teigė, kad net jei realus nukentėjusių asmenų skaičius iš tiesų yra mažesnis, tai dar nereiškia, kad PNR direktyva sukurta prieiga ir priežiūra būtų tikslinga ir proporcinga.¹⁹⁸ PNR Direktyvos I priede yra numatyta 18 punktų, kokie privatūs asmenų duomenys yra renkami ir saugomi, taigi iš to matyti, jog surinktų duomenų mastas yra didžiulis.¹⁹⁹

PNR įsikišimas į teises į privatumą ir duomenų apsaugą kelia klausimus dėl proporcingumo, nes surinktų duomenų kiekis ir atitinkamų asmenų apimtis yra tiesiog didžiulio masto. Šios bei kitos naudojamos priemonės daro didžiulį poveikį asmenų privatumui ir duomenų apsaugai ir dėl to kyla konfliktas, nes teisinėje valstybėje yra sunku surasti pusiausvyrą tarp nacionalinio saugumo ir teisės į privataus gyvenimo apsaugą. Bet vis gi, autorės nuomone atsižvelgiant į šiame moksliniame darbe išdėstytą kitų autorių nuomone vis dar yra neaišku ar toks masiškas duomenų rinkimas iš tiesų padės pažaboti terorizmą pasaulyje ir ar jis nėra perteklinis įsikišimas į privatų gyvenimą, nors ir yra užtikrinęs saugiklius dėl nepagrįsto kišimosi. Pažymėtina, kad nors PNR direktyvos pagalba yra surenkami didžiuliai asmeninių, privačių duomenų kiekiai, tačiau, toks sekimas su įtvirtintais saugikliais yra reglamentuotas, t. y. yra numatyti EŽTT praktikoje įtvirtinti saugikliai, todėl iškart minimaliai sumažėja rizika galimam piktnaudžiavimui.

¹⁹⁵ „Keleivio duomenų įrašo (PNR) duomenų naudojimo reglamentavimas“, žiūrėta 2019 m. kovo 20 d., <https://www.consilium.europa.eu/lt/policies/fight-against-terrorism/passenger-name-record/>.

¹⁹⁶ „Europos Komisijos komunikatas Europos parlamentui, Europos vadovų tarybai ir tarybai. Šešioliktoji pažangos, padarytos, kuriant tikrą veiksmingą saugumo sąjungą, ataskaita“ 2018 m. spalio 10 d., prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lt/TXT/?uri=CELEX:52018DC0690>.

¹⁹⁷ „Europos Parlamentui apie Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2006/24/EB dėl duomenų, generuojamų arba tvarkomų teikiant viešai prieinamas elektroninių ryšių paslaugas arba viešuosius ryšių tinklus, saugojimo Direktyvą 2002/58/EB (vadinamoji data retention direktyva) 2006/24/EB“ 2006 m. kovo 15 d. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006L0024&from=SL>.

¹⁹⁸ Diana Dimitrova, „Passenger Name Records and data protection issues: busting some myths“, žiūrėta 2019 m. kovo 20 d., <https://blogs.lse.ac.uk/mediapolicyproject/2015/05/19/passenger-name-records-and-data-protection-issues-busting-some-myths/>.

¹⁹⁹ „Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2016/681 dėl keleivio duomenų įrašo (PNR) duomenų naudojimo teroristinių nusikaltimų ir sunkių nusikaltimų prevencijos, nustatymo, tyrimo ir patraukimo už juos baudžiamojon atsakomybėn tikslais“, 2016 m. balandžio 27 d, I priedas, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32016L0681>.

Pažymėtina, kad autorei atlikus teisės aktų analizę ir atsižvelgus į kitų autorių mintis sutiktina, kad tai, kad valstybė renka duomenis apie mus, šis veiksmas pats savaime nėra laikomas kaip blogis, tačiau pažeidimai kyla iš to, jog susiduriame su valstybės institucijų atskaitomybės trūkumu. Vykdydamos didelio kiekio asmenų duomenų gavimą, jos gali naudotis įstatymų spragomis, kas jos suteikia galimybę nenurodyti kokių kategorijų žmonių ir kokiam tikslui informacija yra renkama. Atsižvelgus į tai, siūlytina Kibernetinio saugumo įstatyme, LR KŽĮ ir LR ŽĮ įtvirtinti EŽTT praktikoje numatytas minimalias garantijas.

Apibendrinant, nepagrįstas masinis elektroninis sekimas yra neteisėtas pagal tarptautinę žmogaus teisių apsaugą. Tačiau, nors iš esmės teisė į privatumą yra viena iš pagrindinių žmogaus teisių, tačiau ji nėra absoliuti. Įstatymų numatytais atvejais, siekiant nacionalinio saugumo valstybinės institucijos gali slapta masiškai sekti asmenų privatų gyvenimą ir rinkti privačią informaciją. Tačiau, kad šia teise valstybės institucijos nepiktnaudžiautų nacionaliniuose įstatymuose turi būti įtvirtinti saugikliai. Atlikus teisės aktų ir tarptautinės teisės praktikos analizę darytina išvada, LR Kibernetinio saugumo įstatymas suteikia terpe galimam valstybės institucijų piktnaudžiavimui be jokių teismo sankcijų 48 valandas sekti, kad ir masę žmonių vienu metu, nepaisant to ar tai yra proporcinga siekiamam tikslui ar ne. Minėti saugikliai taip pat nėra įtvirtinti ir LR KŽĮ ir LR ŽĮ. Teisės aktai, kai kuriais atvejais nespėja tobulėti kartu su šiuolaikinių technologijų galimybių augimu, todėl nors ir ne visose situacijose, tačiau išlieka problema, susijusi su nekontroliuojamu masiniu elektroniniu sekimu, todėl kaip ir buvo minėta šiame mokslinio darbo skyriuje, siekiant mažinti galimą piktnaudžiavimą, be įstatymo tobulinimo tam galėtų padėti rekomendacijų ar kitų mokomųjų medžiagų platinimas, siekiant valstybines institucijas supažindinti su tarptautinės praktikos garantuojamomis garantijomis.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Teisė į privatų gyvenimą yra fundamentali, saugoma tiek tarptautinėje, tiek nacionalinėje teisėje. Teismų praktikoje, teisės aktuose bei teisės doktrinoje yra pripažįstama, kad teisė į privatų gyvenimą nėra absoliuti ir gali būti ribojama EŽTK 8 straipsnio 2 dalyje numatytais pagrindais. Slaptos informacijos apie rengiamą, daromą ar padarytą nusikalstamą veiką rinkimo priemonės, kuriomis įsiterpiama į žmogaus privatų gyvenimą, savaime nelaikytinos nepagrįstu žmogaus teisės į privatumą ribojimu, jeigu: 1) jos yra nustatytos įstatymu; 2) jos būtinos demokratinėje visuomenėje siekiant nacionalinio saugumo 3) jomis nėra paneigiama žmogaus teisės į privatumą prigimtis ir esmė; 4) jos yra proporcingos siekiamam tikslui.

2. Valstybės institucija vykdydama slaptą sekimą turi pagrįsti bet koki įsikišimą, turi nurodyti kokiu teisėtu tikslu ir būtinumu yra remiamasi. EŽTK 8 straipsnio 2 dalyje tie tikslai nėra įvardinti, todėl natūraliai valstybinės institucijoms, galinčioms vykdyti žvalgybinę veiklą, šioje vietoje kyla terpė galimam piktnaudžiavimui. Sankcionuojant ir įgyvendinant tokias priemones, laikant, panaudojant ir sunaikinant gautus duomenis, turi būti atsižvelgiama į EŽTT formuluojama praktiką.

3. Nepaneigiama, kad žvalgybos institucijos turi turėti prieigą prie privačios asmenų informacijos, tačiau atsižvelgiant į tai, kad šių institucijų surinkta informacija yra privataus pobūdžio ir ne visa apimtimi susijusi su galimai įtariamam nusikaltimu, todėl turi būti užtikrinta, kad su ja bus elgiamasi atitinkamai. LR KŽĮ 10 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta, kad slaptos asmenų pokalbių klausymosi bendras laikotarpis negali būti ilgesnis negu 12 mėnesių, tačiau šis laikotarpis gali būti pratęstas neribotą skaičių kartų. LR ŽĮ 13 straipsnyje įtvirtinta, jog slaptos sekimo veiksmai negali trukti ilgiau kaip 6 mėnesius, sekimas gali būti pratęstas papildomai dar iki 3 mėnesių, tačiau pratęsimų skaičius taip pat nėra neribojamas. Toks teisinis reguliavimas neatleidžia žvalgybos subjektų, prokurorų, teikiančių prašymus dėl žvalgybos priemonių taikymo, ir teisėjų, priimančių sprendimus sankcionuoti tokių priemonių skyrimą (ar pratęsti jų taikymą), nuo pareigos įvertinti jos taikymo trukmės pagrįstumą, tikslingumą ir proporcingumą. Nacionalinių įstatymų nedetalumas ir neaiškumas tiek tarptautinės, tiek nacionalinės doktrinos prasme gali suteikti terpę institucijų piktnaudžiavimui. Todėl sekimo termino ribojimas LR ŽĮ ir LR KŽĮ bei institucija prižiūrinti žvalgybinę veiklą yra svarbus žingsnis link privataus gyvenimo apsaugos nuo nepagrįsto ribojimo. Vadovaujantis EŽTT sprendimais ir teisės mokslininkų išvadomis žvalgybos tarnybos negavusios ikiteisminiam tyrimui reikalingos informacijos turėtų sekimo veiksmus nutraukti. Siekiant užtikrinti realią žvalgybinės ir teisėsaugos veiklos kontrolę siūlytina

įsteigti žvalgybinę veiklą prižiūrinčio ombudsmeno institutą, taip būtų užtikrinta didesnė žvalgybos tarnybų atskaitomybė ir užkertama terpė galimam piktnaudžiavimui.

4. Vien tik tai, kad slapta renkami privatūs duomenys siekiant nacionalinio saugumo turint teisėtą tikslą, nesuteikia teisės privačių pokalbių turinio viešinimui ar jo nutekinimui tretiesiems asmenims. Tarptautinėje praktikoje egzistuoja nuostata, kad valstybinės institucija yra atsakinga už slapta rinktus privačius asmenų pokalbius ir tokių pokalbių vykstant ikiteisminiam tyrimui ar jam net neprasidėjus pavišinimą žiniasklaidoje ir tai įvardina kaip privataus gyvenimo pažeidimą, neužtikrinant ikiteisminio tyrimo duomenų apsaugos. Pavišinus privačius asmenų pokalbius visuomenės informavimo priemonėse yra nepagrįstai pažeidžiamas asmenų privatumas, nes net ir didžiausi nusikaltėliai ar vieši asmenys nepraranda savo privatumo apsaugos visa apimtimi. Nors LR BPK ir Bendrojo duomenų apsaugos reglamento sudedamoji dalis – Direktyva (ES) 2016/680 numato draudimą viešinti ikiteisminio tyrimo informaciją, tačiau šios praktikos realybėje ne visada yra laikomasi, nes egzistuoja atvejai kuomet asmens privačių pokalbių pavišinimas negali būti pateisinamas pagrįstu visuomenės interesu žinoti. Valstybinės institucijos turi išsigrūninti kokius asmes duomenis galima skelbti viešai atsižvelgiant į jų skelbimo tikslą ir skelbiamos informacijos turinį bei kokią informaciją reikia apsaugoti. Remiantis EŽTT formuluojama praktika siūlytina įstatymuose reglamentuojančiuose žvalgybinę veiklą įtvirtinti valstybės institucijų atsakomybę už tinkamai neapsaugotą privačios informacijos apsaugą.

5. Nepagrįstas masinis sekimas yra neteisėtas pagal tarptautinę žmogaus teisių apsaugą. Įstatymų numatytais atvejais, siekiant nacionalinio saugumo valstybinės institucijos gali slapta masiškai sekti asmenų privatų gyvenimą ir rinkti privačią informaciją. Atlikus teisės aktų analizę darytina išvada, kad LR Kibernetinio saugumo įstatymas suteikia terpę be jokių teismo sankcijų sekti, kad ir masę žmonių vienu metu, nepaisant to ar tai yra proporcinga siekiamam tikslui ar ne. Teisės aktai neatitinka šiuolaikinių technologijų galimybių ir EŽTT formuluojamos praktikos, todėl išlieka problema, susijusi su galimu nekontroliuojamu masiniu sekimu. Siekiant užkirsti tam kelią LR Kibernetinio saugumo įstatyme, LR KŽĮ, LR ŽĮ turėtų būti įtvirtintos EŽTT praktikoje suformuluotos minimalios garantijos, kurios veiktų, kaip teisiniai saugikliai: nusikaltimo pobūdis; turi būti nustatytos konkrečios kategorijos asmenų, kurių bendravimą galima stebėti, slapto stebėjimo konkreti trukmė, konkreti procedūra, kur ir kaip laikomi surinkti duomenys; nustatytos atsargumo priemonės, jei pastebimas kitų pašalinių asmenų bendravimas; aplinkybės, kaip surinkta informacija sunaikinama ar ištrinama.

LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Monografijos ir straipsnių rinkiniai:

1. Alan, F. Westin. *Privacy and Freedom*, (New York, Atheneum).
2. Arai-Takahashi, Yutaka. *The Margin of Appreciation Doctrine and the Principle of Proportionality in the Jurisprudence of the ECHR*. Atwerpen-Oxford-NewYork: Intersentia, 2002.
<http://books.google.lt/books?id=wTjOMvLpgwsC&printsec=frontcover&hl=lt#v=onepage&q&f=false>
3. Bainbridge, David. *Data Protection Law Second Edition*. XPL Law.
4. Bučiūnas, Gediminas. *Slaptas sekimas Teisinis reglamentavimas ir slaptas sekimas*. Vilnius:Registru centras, 2012.
5. Council of Europe/European Court of Human Rights, *Internet: case-law of the European Court of Human Rights. ECHR Updated: June 2015*. 2015.
https://www.echr.coe.int/Documents/Research_report_internet_ENG.pdf .
6. [Doyle, Carolyn](#) ir Bagaric, [Mirko](#). *Privacy Law in Australia*. The federation press (2005).
7. Dr. Butler, Israel. *Security through Human Rights*.The Civil Liberties Union for Europe. <https://drive.google.com/file/d/0B07ejuhu6mZ5UFIecEthTkt4emM/view>.
8. Hernandez, F. *Litigating the right to privacy: A Survey of Current Issues*. PLI/Pat1(996).
9. Meškauskaitė, Liudvika. *Teisė į privatų gyvenimą*. Vilnius: Vilniaus universiteto teisės fakultetas, 2015.
10. Solove J. Daniel. *Understanding privacy*. Harvard university press, 2009.
11. Pranevičienė, Birutė. *Limiting of the right to privacy in the context of protection of national security*. Jurisprudencija, 2011.
12. „Q&A on the judgment *Big Brother Watch and Others v. United Kingdom*“. 2018 m. rugsėjo 13 d.
https://www.echr.coe.int/Documents/Press_Q_A_Brother_Watch_ENG.pdf.
13. Warren D. Samuel ir Brandeis, D.Louis. *The right to privacy*. Harvard Law Review, Vol. 4, No. 5. (1890).
https://www.jstor.org/stable/1321160?seq=1#metadata_info_tab_contents.

Straipsniai moksliniuose žurnaluose

1. Watt, Eliza. "The right to privacy and the future of mass surveillance". *The International Journal of Human Rights* 21,7 (2017):9. <https://doi.org/10.1080/13642987.2017.1298091>
2. Solove, J. Daniel. „Conceptualizing Privacy“, *California Law Review*, 90,1087 (2002): 1088. <https://scholarship.law.berkeley.edu/californialawreview/vol90/iss4/2/>.
3. Prosser, William L. „Privacy“, 48 *California Law Review* 383 (1960):392-394. <https://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3157&context=californialawreview>.
4. Rengel, Alexandra. „Privacy in the 21st Century Leiden.Boston“. *Brill | Nijhoff vol. 5* (2013): 40, https://doi.org/10.1163/9789004192195_001.
5. Petraitytė, Ilona. „Asmens duomenų apsauga ir teisė į privatų gyvenimą“. *Teisė* 80, 163-740, (2011): 165. <https://doi.org/10.15388/Teise.2011.0.158>.
6. Freiwald, Susan. „Online Surveillance: Remembering the Lessons of the Wiretap Act“. *Alabama Law Review* 56, no. 1 (2004): 15. <https://ssrn.com/abstract=784125>.
7. Desrocher, Stéphane ir Roussos Alexia. „The Jurisprudence of Surveillance: A Critical Look at the Laws of Intimacy“, *Lex Electronica*, vol. 6, n°2, Hiver (2001):6. https://www.lex-electronica.org/files/sites/103/6-2_desrochers-roussos.pdf.
8. Lyon, D. „Surveillance studies An overview“. *Cambridge: Polity Press*, 2007.
9. Citron, Danielle Keats ir Gray David. „Addressing the Harm of Total Surveillance: A Reply to Professor Neil Richards“. *126 Harv. L. Rev. F.* 262 (2012-2013):265,266 <https://harvardlawreview.org/2013/06/addressing-the-harm-of-total-surveillance-a-reply-to-professor-neil-richards/>, cituota iš Neil M. Richards, „*The Dangers of Surveillance*“, 126 HARV. L. REV. 1934, 1935 (2013).
10. Shaw, Jonathan. „The Watchers Assaults on privacy in America“. *Harvard Magazine* (2017). <https://harvardmagazine.com/2017/01/the-watchers>.
11. Bernal, Paul. „Data gathering, surveillance and human rights: recasting the debate“. *Journal of Cyber Policy*, 1,2 (2016):245. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23738871.2016.1228990>.
12. Cayford, Michelle ir Pieters, Wolter. „The effectiveness of surveillance technology: What intelligence officials are saying“. *The Information Society*, 34,2 (2018):12. <https://doi.org/10.1080/01972243.2017.1414721>

Teisinės Apžvalgos

1. „LVAT praktikos apžvalga“ 2016 m. lapkričio 1d. – 2016 m. lapkričio 30 d. <https://www.lvat.lt/data/public/uploads/2018/01/lvat-praktikos-apzvalga-2016-11-01-2016-11-30.pdf>.
2. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas „Elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolės, jos fiksavimo ir kaupimo (Baudžiamojo proceso kodekso 154 straipsnis, Kriminalinės žvalgybos įstatymo 10 straipsnis) taikymo apžvalga“ (LAT, *Teismų praktika* 43): 22-23. 2015 m. birželio 25 d. <https://www.lat.lt/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/audziamuju-bylu-apzvalgos/68>
3. Živilė Jokimaitė-Dolgič, „Lietuvos Aukščiausiajame Teisme pasitarimas dėl pokalbių pasiklausymo sankcionavimo“ 2015 m. balandžio 28d. <http://www.teismai.lt/lt/teismu-sistemas-naujienos/lietuvos-auksciausiajame-teisme-pasitarimas-del-pokalbiu-pasiklausymo-sankcionavimo/2155>.

Teisinė išvada

1. Generalinė advokatė Eleanor Sharpston. „Asmens duomenys ir tvarkymas – Teisinė analizė“. 2013 m. gruodžio 12 d. Prieiga per internetą: http://curia.europa.eu/juris/document/document_print.jsf;jsessionid=9ea7d2dc30d50a6d486977e64c969dbb9eefbd09f705.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxuNbxr0?doclang=LT&text=&pageIndex=0&part=1&mode=DOC&docid=145566&occ=first&dir=&cid=63247.

Ataskaitos

1. „Valstybės saugumo departamento 2017 metų veiklos ataskaita“. VSD. (2018) <https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2018/03/2017-Veiklos-ataskaita.pdf>
2. „Žvalgybos tarnybų sekimas: pagrindinių teisių apsauga ir teisių gynimo priemonės Europos Sąjungoje Santrauka“. Europos pagrindinių teisių agentūra (FRA). (2015). https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2015-surveillance-intelligence-services-summary_lt.pdf.
3. „Žvalgybos tarnybų sekimas: pagrindinių teisių apsaugos ir teisių gynimo priemonės ES. II dalis: sektoriaus perspektyvos ir teisinės naujovės.“ Europos pagrindinių teisių agentūra (FRA). (2017). <https://fra.europa.eu/en/publication/2017/surveillance-intelligence-socio-lega>.

4. „National intelligence authorities and surveillance in the EU: Fundamental rights safeguards and remedies“ Karolis Liutkevičius (Lithuania Version of 6 October 2014 Lithuanian Social Research Centre Institute for Ethnic Studies). https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/lithuania-study-data-surveillance-lt.pdf.
5. „National intelligence authorities and surveillance in the EU: Fundamental rights safeguards and remedies Legal update“ Dovilė Gailiūtė, 2016 m. liepos 1d., https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/lithuania-study-data-surveillance-ii-legal-update-lt.pdf.
6. „UN report on Human rights and Terrorism. Promotion and protection of human rights: implementation of human right instruments“. 2014 m. spalio 14 d. <https://theintercept.com/document/2014/10/15/un-report-human-rights-terrorism/>
7. „Report by Nils Muižnieks commissioner for humans rights of the Council of Europe“ Commissioner for human rights. 2015 spalio 1 d. [https://rm.coe.int/ref/CommDH\(2015\)20](https://rm.coe.int/ref/CommDH(2015)20).
8. „Europos Komisijos ataskaita tarybai ir Europos parlamentui Duomenų saugojimo direktyvos (Direktyva 2006/24/EB) taikymo vertinimo ataskaita“. 2011 m. balandžio 18 d. [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2011\)0225/com_com\(2011\)0225_lt.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2011)0225/com_com(2011)0225_lt.pdf).

Moksliniai darbai

1. Thesslin, Glen. „Being Private in the Surveillance Society - The concept of privacy in the age of terror, CCTV and electronic surveillance“. Magistrinis darbas School of Global Studies, University of Gothenburg School of Business and Social Sciences, Roehampton University Department of Archaeology and Social Anthropology, University of Tromsø, 2011. <https://munin.uit.no/handle/10037/3511>.
2. Panomariovas, Artūras „Viešai neskelbiama informacija (paslaptis) baudžiamajame procese“. Daktaro *disertacija*, Vilnius, MRU, 2008.

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. „Lietuvos Respublikos Konstitucija.“, *Valstybės žinios* 33, 1014 (1992).
2. „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“, *Valstybės žinios* 36, 1340 (2002), 2.23 str. Suvestinė redakcija nuo 2019-01-11.

- <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2E7C18F61454>
3. „Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas“, Valstybės žinios, 122-6093 (2012). Suvestinė redakcija nuo 2018-12-29.
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.434526?jfwid=q8i88mifd>
 4. „Lietuvos Respublikos žvalgybos įstatymas“. Valstybės žinios. 64-1931(2000). Suvestinė redakcija nuo 2019-01-22.
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.106097/asr>.
 5. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, Valstybės žinios, 37-1341 (2002). Suvestinė redakcija nuo 2019-04-03.
<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EC588C321777/asr>.
 6. „Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas“ Valstybės žinios, 71-1706 (1996). Suvestinė redakcija [2019-01-01 - 2019-06-30](#).
<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.065AB8483E1E/asr>.
 7. Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro įsakymas „Dėl Ikitiesminio tyrimo duomenų skelbimo rekomendacijų patvirtinimo“ TAR, 2017-08-18, Nr. 13412.
<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/8c660dd0834511e7922688da979d97a3/asr>.
 8. „Lietuvos Respublikos kibernetinio saugumo įstatymas“. TAR, 20553 (2014). Suvestinė redakcija nuo 2018-07-04.
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f6958c2085dd11e495dc9901227533ee>.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai

1. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo **2002 m. spalio 23 d** nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnio ir 14 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ .“
<https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta311/content>
2. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ .“
<https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta340/content>.
3. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 24 d. nutarimas. Dėl Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 straipsnio 2 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) atitikties LR Konstitucijai“ .
<http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta281/content>.

4. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas. **Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 D. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d redakcija), 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.**

<http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta277/content>.

Lietuvos Respublikos teismų praktika

1. „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2015 m. birželio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-94-895/2015“: <https://eteismai.lt/byla/44415389271611/2K-P-94-895/2015>.
2. „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2012 m. lapkričio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-530/2012“: <http://www.infolex.lt/tp/478939>.
3. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. vasario 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-57-696/2017“. Teismų praktika. 2017, 47, p. 540-554.
<http://www.infolex.lt/tp/1431651>.
4. „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2008 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-2/2008“: <https://eteismai.lt/byla/275755271714690/3K-7-2/2008>.
5. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-76-222/2016“, prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1228752>.
6. VAAT sprendimas administracinėje byloje I-198-331/2014, 2014 gegužės 12 d., <https://eteismai.lt/byla/178103130041300/I-198-331/2014>.

Europos Sąjungos teisės aktai

1. „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“, 2012/C 326/02, žiūrėta 2019-02-03
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=EN>.
2. „Europos parlamento ir Tarybos Direktyva (ES) 2016/680 2016 m. balandžio 27 d. dėl fizinių asmenų apsaugos kompetentingoms institucijoms tvarkant asmens duomenis nusikalstamų veikų prevencijos, tyrimo, atskleidimo ar baudžiamojo persekiojimo už jas arba bausmių vykdymo tikslais ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo, ir kuriuo panaikinamas Tarybos pamatinis sprendimas 2008/977/TVR“:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lt/TXT/?uri=CELEX:32016L0680>.
3. „2016 m. balandžio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB“: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2016:119:FULL&from=EN>.

4. „Europos Komisijos komunikatas Europos parlamentui, Europos vadovų tarybai ir tarybai. Šešioliktoji pažangos, padarytos, kuriant tikrą veiksmingą saugumo sąjungą, ataskaita“ 2018 m. spalio 10 d.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lt/TXT/?uri=CELEX:52018DC0690>.

Tarptautinės sutartys ir kiti dokumentai

1. „CCPR General Comment No. 16: Article 17 (Right to Privacy), The Right to Respect of Privacy, Family, Home and Correspondence, and Protection of Honour and Reputation“. UN Human Rights Committee (HRC) (1988).
<https://www.refworld.org/docid/453883f922.html> .
2. „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija“ Valstybės žinios, Nr. 68-2497 (2006).
3. „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija,“ *Valstybės žinios* 40, 987 (1995).
4. „1986 m. Electronic Communication Privacy Act – "ECPA"“. <https://it.ojp.gov/PrivacyLiberty/authorities/statutes/1285> žiūrėta 2019-02-26.
5. „The right to privacy in the digital age“ Resolution adopted by the General Assembly on 18 December 2013 [on the report of the Third Committee (A/68/456/Add.2)] 68/167).
6. „Promotion and protection of human rights: implementation of human right instruments“ 4-5p. 2014-10-15 d. UN Report on Human rights.
<https://theintercept.com/document/2014/10/15/un-report-human-rights-terrorism/>.
7. „Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas“. *Valstybės žinios*, 77, 3288 (1966).
8. Europos Parlamento rezoliucija „Didelių duomenų kiekių poveikis pagrindinėms teisėms: privatumas, duomenų apsauga, nediskriminavimas, saugumas ir teisėsauga“ (2016/2225(INI)) (2018/C 263/10). 2017 m. kovo 14 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017IP0076&from=DA>.
9. „Europos Parlamentui apie Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2006/24/EB dėl duomenų, generuojamų arba tvarkomų teikiant viešai prieinamas elektroninių ryšių paslaugas arba viešuosius ryšių tinklus, saugojimo Direktyvą 2002/58/EB (vadinamoji data retention direktyva) 2006/24/EB“ 2006 m. kovo 15 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006L0024&from=SL>.

Europos Teisingumo Teismo praktika

10. ESTT 2003 m. lapkričio 6 d. sprendimas
baudžiamojose byloje prieš Bodil Lindqvist, C-101/01 § 24,
<http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?sessionid=EC693A985FC573592F53D72679F121E3?text=&docid=48382&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=firt&part=1&cid=5770645>.
11. ESTT 2009 m. gegužės 7 d. Sprendimas College van burgemeester en wethouders van Rotterdam prieš M. E. E. Rijkeboer, C-553/07, Rink. p. I-3889 , §42,
<http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-553/07>.
12. ESTT 2013 m. gegužės 30 d. sprendimas byloje Worten – Equipamentos para o Lar SA Prieš Autoridade para as Condições de Trabalho (ACT), C-342/12 § 19 ir 22,
<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=137824&pageIndex=0&doclang=LT&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=5772399>
13. ESTT 2003 m. gegužės 20 d. sprendimas sujungtose bylose Rechnungshof (C-465/00) prieš Österreichischer Rundfunk ir kt. ir Christa Neukomm (C-138/01) ir Joseph Lauer mann (C-139/01) prieš Österreichischer Rundfunk, Rink. p. I-4989 § 64,
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?qid=1557001584047&uri=CELEX:62000CJ0465>
14. ESTT 2008 m. gruodžio 16 d. sprendimas Tietosuojavaltuutettu prieš Satakunnan Markkinapörssi Oy ir Satamedia Oy, C-73/07, Rink. p. I-9831 § 35,37
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62007CJ0073>.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika

1. Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhiev v. Bulgaria, Eur. Ct. H. R., Case 62540/00, (2007).
2. Big Brother Watch and Others v. United Kingdom, Eur. Ct. H. R., Case 58170/13, 62322/14, 24960/15, (2018).
3. Copland v. the United Kingdom, Eur. CT. H. R., Case 62617/00 (2007).
4. Craxi (No. 2) v. Italy, Eur Ct. H. R., Case 25337/94 (2003).
5. Cevat Özel v. Turkey Eur. Ct. H. R., Case 19602/06 (2016).
6. Drakšas v. Lithuania, Eur. Ct. H. R., Case 36662/04 (2004).
7. Dragojević v. Croatia, Eur. C. H. R., Case 68955/11 (2015).
8. Editions Plon v. France, EUR, CT. H., Case 58148/00 (2004).

9. Huvig v. France, Eur. Ct. H. R., Case 11105/84 (1990).
10. Iordachi and Others v. Moldova Eur. Ct. H. R., Case 25198/02 (2009).
11. Klass and others v. Germany, Eur. Ct. H. R., Case 5029/71 (1978).
12. Lüdi v. Switzerland, Eur. Ct. H. R., Case 12433/86 (1992).
13. Lillo–Stenberg and Sateher v. Norway, Eur. Ct. H. R., Case 13258/09 (2014).
14. Malone v the United Kingdom, Eur. CT. H. R. Case, 8691/79 (1984).
15. Niemetz v. Germany, Eur. Ct. H. R. Case 13710/88 (1992).
16. Peck v. United Kingdom Eur. Ct. H. R., 44647/98 (2003).
17. Rotaru v. Romania, Eur. Ct. H. R., Case 28341/95,(2000).
18. Roman Zakharov v. Rusia, Eur Ct. H. R. Case 47143/06 (2015).
19. S. and Marper v. United Kingdom, Eur. Ct. H. R. Case 30562/04 and 30566/04 (2008).
20. Šantare and Labaznikovs v. Latvia, Eur. Ct. H. R., Case 34148/07 (2016).
21. Von Hannover v. Germany, Eur. Ct. H. R., Case 59320/00 (2004).
22. X v. Iceland, EUR. CT. H. R. Case 6825/74 (1976).

Elektroniniai šaltiniai:

1. Butler, Israel. „*MeAndMyRights: Masinis sekimas, privatumas ir demokratija*“ 2017 m. gruodžio 28 d. <https://www.liberties.eu/lt/news/meandmyrights-masinis-sekimas-privatumas-demokratija/13766>
2. Gritėnas, Paulius. Sekimas be pabaigos: nutekinta informacija ir spragos žvalgybos įstatyme išgelbės korupcijos bylos įtariamuosius? *Žiūrėta* 2019m vasario 25 d. <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/lietuva-gali-uzlipti-ant-to-paties-greblio-nutekinta-informacija-ir-spragos-zvalgybos-istatyme-issgelbes-korupcijos-bylos-itariamuosius-56-973478>.
3. www.lzinios.lt. „Tomas Dapkus: „Pavyko sužinoti gana juokingų dalykų““, *žiūrėta* 2019 m. vasario 23 d., <https://www.lzinios.lt/lzinios/Lietuva/tomas-dapkus-pavyko-suzinoti-gana-juokingu-dalyku-/265633>
4. www.tv3.lt. „Nauji dokumentai rodo stulbinantį į skandalą išipainiojusio T. Dapkaus praturtėjimą“. *Žiūrėta* 2019 m. vasario 23 d. <https://www.tv3.lt/naujiena/lietuva/959129/nauji-dokumentai-rodo-stulbinanti-i-skandala-isipainiojusio-t-dapkaus-praturtejima>.
5. www.15min.lt. „VSD pažyma – be užtušavimų: įvardyti visi „MG Baltic“ užgaidas vykdę politikai, valstybės institucijų vadai, rektoriai, teisėjai, prokurorai“. *Žiūrėta* 2019-02-25 [https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/vsd-pazyma-be-](https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/vsd-pazyma-be)

- [uztusavimu-ivardyti-visi-mg-baltic-uzgaidas-vykde-politikai-valstybes-instituciju-vadai-rektoriai-teisejai-prokurorai-56-980836](#).
6. www.teisepro.lt. „VDAI apie asmens duomenų viešinimo internete apimtis“. 2019-03-14 d. <http://www.teise.pro/index.php/2019/03/14/vdai-apie-asmens-duomenu-viesinimo-internete-apimtis/>
 7. Gritėnas, Paulius. „Sekimas be pabaigos: nutekinta informacija ir spragos žvalgybos įstatyme išgelbės korupcijos bylos įtariamuosius?“. 2018 m. gegužės 22 d. <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/lietuva-gali-uzlipti-ant-to-paties-greblio-nutekinta-informacija-ir-spragos-zvalgybos-istatyme-isingelbes-korupcijos-bylos-itariamuosius-56-973478?copied>
 8. Šulskutė, Raminta. „Visą pasaulį paveikęs masinis elektroninės komunikacijos sekimas“. *Žmogaus teisių stebėjimo institutas*, 2015 m. sausio 12 d. <http://manoteises.lt/straipsnis/visa-pasauli-paveikes-masinis-elektronines-komunikacijos-sekimas/>
 9. „Boundless Informant“, žiūrėta 2019 m. kovo 14 d., [https://en.wikipedia.org/wiki/Global_surveillance_disclosures_\(2013%E2%80%93present\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Global_surveillance_disclosures_(2013%E2%80%93present))
 10. www.delfi.lt. „Teismas apsisprendė dėl BNS žurnalistų pokalbių klausymosi“ 2018 m. lapkričio 11 d. <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/teismas-apsisprende-del-bns-zurnalistu-pokalbiu-klausymosi.d?id=65320052>.
 11. Danauskienė, Vilma. „Išviešintuose pokalbiuose – pikantiškos detalės: čia užknisa protą, pas tave nors užsimiršti valandai kitai“. 2016 m. kovo 1 d. <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/isviesintuose-pokalbiuose-pikantiskos-detales-cia-uzknisa-protas-pas-tave-nors-uzsimirsti-valandai-kitai.d?id=70565202>.
 12. www.hrmi.lt. „Įmonė paviešino Lietuvos teisėsaugos bandymus sekti visus paysera visa klientus“, 2016 m. birželio 27 d. <http://hrmi.lt/imone-paviesino-lietuvos-teisesaugos-bandymus-sekti-visus-paysera-visa-klientus/>.
 13. www.lrt.lt „Lietuva seks interneto vartotojus?“, žiūrėta 2019-03-20: <https://www.lrt.lt/naujienos/mokslas-ir-it/11/77101/lietuva-seks-interneto-vartotojus>.
 14. Dimitrova, Diana. „Passenger Name Records and data protection issues: busting some myths“. Žiūrėta 2019-03-20: <https://blogs.lse.ac.uk/mediapolicyproject/2015/05/19/passenger-name-records-and-data-protection-issues-busting-some-myths/>.

15. „Keleivio duomenų įrašo (PNR) duomenų naudojimo reglamentavimas“, žiūrėta 2019-03-20: <https://www.consilium.europa.eu/lt/policies/fight-against-terrorism/passenger-name-record/>.
16. „The heavily criticized PNR system: privacy first or security first?“. Žiūrėta: 2019 m. kovo 23 d., <https://www.declercq.com/kennisblog/2271-the-heavily-criticized-pnr-system-privacy-first-or-security-first/>.

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Šiame magistro baigiamajame darbe analizuojami valstybės institucijų vykdančių slaptą asmenų elektroninį sekimą taip įsikišant į jų privatų gyvenimą reglamentavimo ir taikymo problemos EŽTT ir nacionalinių teismų jurisprudencijoje, teisės doktrinoje. Baigiamajame darbe taip pat aptariamas realių įsikišimų į asmens privatų gyvenimą situacijos, privačių pokalbių viešinimo atvejai, įstatymo nedetalumo problemos, didelio masto įsikišimų į asmens privatų gyvenimą problematika. Atlikus teisinį tyrimą, padarytos išvados patvirtina, jog Lietuvoje įsikišimas į privatų gyvenimą yra reglamentuojamas, tačiau ne visais atvejais jis yra detalus, todėl tai suteikia terpę galimam piktnaudžiavimui. Valstybinės institucijos neužtikrina privačių pokalbio turinio slaptumo bei teisės mokslininkų nuomone ne visi didelio masto įsikišimai į privatų gyvenimą siekiant nacionalinio saugumo yra proporcingi siekiamam tikslui.

This master's thesis analyses the regulation of electronic surveillance of individuals by public authorities, thus intruding into their private life, and its application in the jurisprudence of the ECtHR and national courts, and in the doctrine of law. The thesis also discusses real situation of intrusion into a person's private life, public disclosure of private conversations, problems of insufficient specificity of the law, problems related to large-scale intrusion into a person's private life. The findings of the legal study confirm that intrusion into private life is regulated in Lithuania, but it is not specific in all cases, thus creating an environment for potential abuse. Public authorities do not guarantee the confidentiality of the content of private conversations and, according to legal scholars, not all large-scale intrusions into private life in the name of national security are proportionate to the objective pursued.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

„Valstybės institucijų vykdomo asmenų sekimo problematika teisės į privataus gyvenimo apsaugą atžvilgiu“

Teisė į asmens privatą gyvenimą yra prigimtine kiekvieno asmens teisė įtvirtinta Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnyje. Nagrinėti asmens privatumo apsaugos teisinį reglamentavimą tarptautiniu ir nacionaliniu lygmeniu yra svarbu, nes šios srities problematiškumą kelia valstybės institucijų vykdomo slapto elektroninio sekimo pusiausvyra tarp visuomenės teisės būti saugia ir privataus gyvenimo apsaugos. Kasdien tobulėjant technologijoms, augant teroristinių bei kitų nusikaltimų mastui vis dažniau yra įsikišama į šią mūsų fundamentalią teisę ir tampa vis sunkiau ją kontroliuoti. Taip pat šios srities problemas kelia ir piktnaudžiavimą lemia Europos Žmogaus Teisių Teismo nuomone nedetalūs nacionaliniai įstatymai, kurie gali suteikti terpe piktnaudžiavimui. Ne ką mažiau aktuali problema privačios informacijos viešinimas, kuomet per kelias akimirkas privatūs pokalbiai ar kiti asmens duomenys tampa prieinami plačiajai visuomenei. Būtent privačių pokalbių viešinimas žiniasklaidoje, dar vykstant ikiteisminiam tyrimui yra smerkiamas tiek Europos Žmogaus Teisių Teismo, tiek tarptautinės jurisprudencijos bei neatitinka nacionaliniuose įstatymuose įtvirtintų teisės normų. EŽTT pasmerko masinio asmenų sekimo nereglamentuoja jokie įstatymai, todėl šis sekimo būdas išvis negalėtų būti naudojamas. Baigiamajame darbe buvo patvirtinti ginamieji teiginiai: 1. Nacionaliniuose LR įstatymuose numatytas slapto sekimo terminas yra nedetalus, neatitinka EŽTT numatytų minimalių garantijų, todėl galimi neproporcingai ilgi kišimosi į privatą gyvenimą terminai. 2. Privačių pokalbių turinio pavišinimas žiniasklaidoje nesuderinamas su Europos žmogaus teisių konvencijos 8 str. 3. LR įstatymuose reglamentuojančiuose slaptą elektroninį sekimą, nėra įtvirtinti saugikliai galintys užkirsti kelią masiniam elektroniniam sekimui.

Siekiant surasti pusiausvyrą tarp nacionalinio saugumo ir teisės į privatą gyvenimą, atliktu teisiniu tyrimu siekta atskleisti teisės į privatą gyvenimą esmę ir reglamentavimą bei aiškinimą Europos Žmogaus Teisių Teismo ir nacionalinių teismų jurisprudencijoje, teisinėje doktrinoje, kompetentingų Europos institucijų ataskaitose, įvertinti kylančią problematiką dėl žvalgybinę veiklą reglamentuojančių nacionalinių įstatymų neišsamumo, privačios informacijos viešinimo žiniasklaidoje, masinio sekimo.

Bendrojoje dalyje (pirmajame skyriuje) pateikta privataus gyvenimo apsaugos ir slapto elektroninio sekimo samprata bei jų tarpusavio santykis, tarptautinis ir nacionalinis reglamentavimas. Specialiojoje dalyje (antrame ir trečiame skyriuose) analizuojami neproporcingai ilgi valstybės institucijų kišimosi į privatą gyvenimą atvejai, kurių lemia

žvalgybos įstatymų netobulumas, privačios informacijos viešinimo žiniasklaidoje probleminiai atvejai. Trečiame skyriuje analizuojama masinio sekimo problematika ir nacionaliniuose įstatymuose reglamentuojančiuose slaptą elektroninį sekimą neįtvirtinti teisiniai saugikliai galintys užkirsti tam kelią. Tyrime atsispindi įvykdyti uždaviniai, todėl galima teigti, kad išsikeltas tikslas buvo įvykdytas. Siekiant užtikrinti žmonių privatumą nuo neproporcingo kišimosi į jų privatų gyvenimą slapta renkant privataus pobūdžio duomenis, siūlytina įsteigti žvalgybinę veiklą prižiūrinčio ombudsmeno institutą bei nacionaliniuose įstatymuose reglamentuojančiuose slaptą sekimą įtvirtinti EŽTT numatytus saugiklius.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA

The Problem of Surveillance by Public Authorities with Regard to the Protection of the Right to Private Life

The person's right to respect for private life is a natural right of every person enshrined in Article 8 of the European Convention on Human Rights. It is important to examine the legal framework for the protection of individuals' privacy at international and national level, for the public electronic surveillance carried out by the public authorities concerns the problem of the balance between the right of the society to be safe and the right to respect for private life. With the advancement of technology in the day, the growing incidence of terror and other crimes increasingly interferes with our fundamental right and becomes increasingly difficult to control. There are also problems in this area caused by, according to the European Court of Human Rights, insufficiently detailed national laws that can and do create a favourable environment for abuse. A no less important issue is public disclosure of private information, when private conversations or other personal data become available to the general public in only a few moments. It is precisely the practice of disclosing private conversations to the media during the pre-trial investigation that is condemned by both the European Court of Human Rights and international jurisprudence and does not comply with the legal norms enshrined in the national law. Mass surveillance of persons which has been condemned by the ECtHR is not governed by any law, so this surveillance method should not be used at all. The Thesis confirmed the following defensive statements: 1. The surveillance term provided for by the national law of the Republic of Lithuania is too abstract and insufficiently specific, does not provide for the minimum guarantees established by the ECtHR, which may lead to disproportionately long periods of intrusion into private life. 2. Disclosure of the content of private conversations in the media is incompatible with Article 8 of the European Convention on Human Rights. 3. The laws of the Republic of Lithuania regulating secret electronic surveillance do not provide for safeguards that can prevent mass electronic surveillance.

To strike a proper balance between national security and the right to respect for private life, the legal study conducted aimed at revealing the essence and regulation of the right to respect for private life and its interpretation in the jurisprudence of the European Court of Human Rights and national courts, in the legal doctrine, in the reports of the competent European institutions, and assessing the emerging issues stemming from the lack of specificity of the national laws, public disclosure of private information in the media, and mass surveillance.

The general part (first chapter) presents the concept of private life protection and secret electronic surveillance and their interrelation, international and national regulation. The special part (second and third chapters) analyses cases of disproportionately long intrusion by public authorities in private life due to imperfection of intelligence laws, problematic cases of disclosing private information in the media. The third chapter analyses the issues of mass surveillance at legal safeguards that may prevent this but are not provided for by the national law regulating secret electronic surveillance. The study reflects the accomplished tasks; therefore it can be stated that the set aim has been achieved. To ensure the privacy of individuals and protect them from disproportionate intrusion into their private life by collecting their private data, it is proposed to establish an office of the Ombudsman monitoring intelligence activities and in national law consolidate in EctHR provided safeguards.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2019-05-05

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas), Mykolo Romerio teisės mokyklos, Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės instituto, Tarptautinės teisės magistrantūros studijų studentė Kamilė Mekšriūnaitė, patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas „Valstybės institucijų vykdomo asmenų sekimo problematika teisės į privataus gyvenimo apsaugą atžvilgiu“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

Kamilė Mekšriūnaitė